

Ε Ν Δ Ο Χ Ω Ρ Α

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΧΡΟΝΟΣ Α΄ —ΝΟΕΜΒΡΗΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΗΣ 1959—. ΤΕΥΧΟΣ 2

Τὸ «πρῶτο σκαλί»

Στὴν πολιτεία πὺν μένεις—ὅποια κι ᾶν εἶναι— ὑπάρχει ἕνας ληξίαρχος, μὰ σὺ μὴ θιάζῃσαι τὰ πολιτογραφηθεῖς. Καὶ βέβαια σὰ θγείς σιούς δρόμους τῆς θὰ δεῖς Σχολές, κάθε μιὰ τὰ μᾶς «παιδεύει» (μὲ τὴν παληὰ σημασία, αὐτὸ τὰ λέγεται) μὲ σοφὰ συστήματα καὶ κανονισμοὺς εὐγενείας. Πιὸ πέρα μιὰ Δέσχη τῶν φτιασμένων καὶ καλλιμερογημένων ἄσιῶν, μὴ πείς: τῶν κοσμικῶν καὶ τῶν ἀργοδοχολων. Καὶ Σωματεῖα θὰ βρεῖς πνευματικὰ καὶ ἄλλα, γιὰ ἐπαγγελματίες κ' ἐρασιτέχνες. Κι ἀκόμη ταμπέλες σὲ κάθε γωνιὰ «πρόπει ἢ δὲν πρόπει», «ἔτσι θέλω ἢ ἔτσι τὸ βροῖκαμε». Καὶ θ' ἀκούσεις λόγους πατραγαθίως, θὰ χοριάσεις σχέδια καὶ προγράμματα γιὰ ἕνα— καὶ τὶ θαρῶ μάλιστα!—μέλλον.

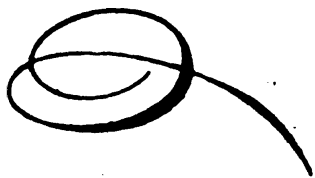
Τὸ «πρῶτο σκαλί» δὲν εἶναι τὰ τρέξεις τὰ δώσεις τὸ «παρῶν», τὰ σιρώσεις μᾶζὺ τους μιὰ πράξη, μιὰ σκέψη, δυὸ-τροεῖς καλοὺς σιγούς. Ἔτσι εἶναι σὰ τὰ εὐθυγραμμίζῃσαι πρόωρα, τὰ σιριμώχῃσαι κ' ἐσὺ σιὸ κοπάδι, κ' ἐκεῖ τὰ διακρίῃσαι φιλότιμα. «Συνεχίζω μιὰ μεγάλη παράδοση» ἢ «ἀνήκω σις προφυλακὲς τοῦ καιροῦ» αὐτὰ γίνονται, δὲν λέγονται, φίλε. Ὁ καιρὸς, ὁ δικὸς σου καιρὸς, δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἀντίκες καὶ εἶδη νεωτερισμῶν, οὔτε ἀπὸ ἥρωες καὶ ἀποσιόλους παληᾶς σχολῆς. Μακρονὰ ἀπὸ τέτοιες ὑποχονδρίες καὶ μονομανίες, ἀλλιῶς μὲς σιὰ γέλοια καὶ τ' ἀναφυλλητὰ τῶν πολλῶν χαντακώγῃσαι. Ἀφήνω πὺν ἔρχονται ἀπὸ κοντὰ καὶ τ' ἄλλα, νιερῆσια καὶ συμφέροντα λογιῆς-λογῆς, πρὸ παντὸς τὰ ἠθικὰ συμφέροντα αὐτὰ τὰ φοβᾶσαι (ᾶς πούμε: τὰ γίνεις κάτι σὰν γρεσέμι τοῦ κοπαδιοῦ, ἢ τὰ σοῦ ᾶθει ξάφρον λαιμαργία ὑστεροφημίας). Σ' ἐρωτῶ, θὰ σ' ᾶρεσε ἐσένα, ν' ἀκούς τὶς νύχτες σου πριγμένες φωνές: ἀναχρονιστὴ καὶ καιροσκοπέ καὶ καμποῖνε;

Τὸ «πρῶτο σκαλί» εἶναι τὰ μὴ διατιμηθεῖ τὸ πνεῦμα σου. Διατιμιέται τὸ κορμὶ πὺν χαρίζῃ τὴ σιγονοριὰ σιὴ φαμίλια, τὴν κουδένια σιὸν γεῖτονα, τὴ χειραψία σιὸν συμπολίτη, τὴ βουλή του σὰν τραβᾶ γιὰ τὴν κάλη; Ἔτσι κι ἢ ἀρετὴ γιὰ τὸ πνεῦμα εἶναι τὰ ᾶγεις μιὰ συνείδηση παρθενικὴ κι ἀνένδοτη. Καὶ τὸ σιαθεῖς πάνω ἀπ' τὴ συμβατικότητα, περιμένοντας ὦρα τὴν ὦ-

ρα ἓνα μῆνυμα ἀπὸ μέσα. Τὴν πολιτεία, γιὰ παράδειγμα, τὴ γνώρισες πιά, τὴν περπάτησες ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη κ' ἔγνισες ὡς ἐκεῖ πὸν οὐκ ἔχονται οἱ φωνές τῆς κοινωνίας τῆς κι ἀρχίζει ἡ πιὸ ἀφθαρτὴ κι ἀνυπόταχτὴ φύση. "Αφθαρτὴ κι ἀνυπόταχτὴ ὄχι, κι ἀφοῦ μιλάμε μὲ παραβολές νὰ μιὰ εἰκόνα, κοινὴ γιὰ τοὺς πολλοὺς, ἀποκαλυπτικὴ τώρα γιὰ σένα: ἓνα ποτάμι πὸν δαμάζεται μὲ φράγμα, δίπλα ἓνας ἀπ' τοὺς δαμασιῆς «παίξει» σκοποβολὴ (ἔτσι, ἀπὸ ὑπερπλήρωση), πιὸ πάνω ἓνα ποντὶ πὸν λύγισε στὴν τρυφεριά. Ἡ παρθένα συνείδηση, ἃν σοῦ δόθηκε ἡ χάρη, μονομιᾶς θὰ σαλέψει, μιὰ φλέβα μέσα σου θ' ἀρχίσει νὰ ξεκουβαριάζεται, τὸ σίγμα σου θὰ πάρει νὰ σμίξει τὸ χέρι μὲ τὸ νερὸ, τὴ σκανδάλη μὲ τὴ φτερούγα. Τὸ μῆνυμα ἔγινε ποίηση κι ἀπομένει νὰ γίνῃ κάτι πιὸ πάνω, κριτικὴ ἐπιτολή. Καὶ τότε μορφεῖς ἀκόμη καὶ νὰ διατιμῆσαι τὰ πράγματα πὸν τραγούδησες: ν' ἀγαλματώσεις τὸ χέρι πὸν δημιουργήσῃς τὸ φράγμα, νὰ καρφώσεις τὴν παλάμη τὴν ἴδια πὸν σκότισε, μὲ τὰ δικά της σκάγια.

Τότε μόνον ἐπιβάλλεται νὰ ξαναγνωρίσεις στὴν πολιτεία καὶ νὰ ἐφαρμόσεις τὴ μεταφορὰ πὸν εἶπαμε, ὅπου μορφεῖς, μὲς στὴν κοινωνία τῆς. Μηνύματα καὶ φωνές τίμιες χρειάζεται οὐ κατὰ κράτος, γίλε. Ἄρχει νὰ ἴναι μηνύματα ἀπὸ μέσα καὶ φωνές κελῶν τιμητῶν. Τὸ πῶς δὲν ἔχει σημασία. Φυσικὰ χωρὶς τὴν ἐμβοίθεια πὸν μαρτυρεῖ πηγμένα μυαλά, χωρὶς διάγνωση πὸν θυμίζει καρδιά πὸν λυώνει κι ἀναλώνεται. Πάνω ἀπ' τὴ συμβατικότητα, ἔτσι μὲ τὴν ἐλεύθερη διαδικασίαν ἑνὸς παιγνιδιοῦ. «Ἡ ζωὴ μας—ἔλεγε ἄλλωστε ὁ Ἡρόκλειος—εἶναι ὅαν τὸ παιδί πὸν παίζει τοὺς πεσοὺς». Λοιπὸν:

Παιδὸς ἢ βασιλείη

ΣΑΛΒΑΤΟΡΕ ΚΟΥΑΖΙΜΟΝΤΟ

Ἀπόδοση : ΡΙΤΑΣ ΜΠΟΥΜΗ—ΠΑΠΑ

Ὁ Σαλβατόρε Κουαζίμοντο, πού τιμήθηκε ἐφέτος μὲ τὸ βραβεῖο Νόμπελ γιὰ τὴν ποίηση, γεννήθηκε στὶς Συρακοῦσες τῆς Σικελίας τὸ 1901. Ἦταν γιὸς σιδηροδρομικοῦ καὶ δὲν εἶχε τὴν εὐχέρεια νὰ ὀλοκληρώσει τὶς σπουδές του. Ἀλλάξε πολλαῖ ἐπαγγέλματα, γυρίζοντας ἀπὸ πόλη σὲ πόλη, ὥσπου καταστράφηκε συντάκτης τοῦ «Τέμπο» τὸ 1932 στὸ Μιλάνο. Αὐτοδημιούργητος ὀπλίσθηκε μὲ σίγουρη καὶ θαυμαστὴ γλωσσιομάθεια κι' ἔδωσε ὑποδειγματικὲς μεταφράσεις, ἀπὸ τοὺς Λυρικοὺς καὶ Τραγικοὺς τῆς Ἀρχαιότητος, ἕως τοὺς συγχρόνους Μπρέχτ καὶ Νερούντα. Ἡ πρωτότυπη παραγωγή του περιλαμβάνεται στὶς συλλογές του «Νερά καὶ χῶματα» (1930), «Τὸ βουλιαγμένο ὄμπσε» (1932), «Ἀρωμα εὐκαλύπτων» (1933), «Ἐρατὼ καὶ Ἀπόλλων» (1936), «Ποιήματα» (1938), «Γρήγορα πού νύχτωσε» (1942), «Μὲ τὸ πόδι τοῦ ξένου σπὴν καρδίᾳ» (1949), «Τὸ ψεύτικο καὶ ἀληθινὸ πράσινο» (1955). Μαζὺ μὲ τὸν Οὐγκαρέτι καὶ τὸν Μοντάλι θεωρεῖται ἓνας ἀπ' τοὺς μεγαλύτερους ποιητὲς τῆς πατρίδας του, μὲ διεθνή ἀκτινοβολία. Ξεκίνησε, ὅπως κι' ἐκείνοι, μὲ μιὰ διάθεση ἐρμητισμοῦ, ὁλὰ δὲν ἔχασε τὴν ἐπαφή μὲ τὶς δυνάμεις τῆς ζωῆς καὶ τὰ προβλήματα τοῦ καιροῦ. Εἰκόνας κλασσικῆς λιτότητας καὶ ἐπιγραμματικὲς ἐμπειρίες τοῦ ἀτομικοῦ καὶ ὁμαδικοῦ συγχρόνου ὁράματος μᾶς δίνει, ἡ ποίησις τοῦ Κουαζίμοντο. Ἡ ἐφετεινὴ βράβειυσή του πρέπει νὰ θεωρεῖται καὶ σὰν μιὰ δίκαιη, τιμητικὴ διάκριση πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἐπαρχίας καὶ τῆς ἀσπείρευτες δυνάμεις τῆς Μεσογείου.

Σικελικὴ νύχτα

Πόσο μεγάλη νύχτα καὶ τὸ φεγγάρι ρόδινο καὶ πρόσινο
καθὼς μέσα ἀπὸ ποιοκαλλιῆς ὀλάνθιστες φωνάζεις
χιτῶνας σὲ μιὰ πόρτα σὰν βασιληᾶς Θεοῦ
γεμάτος ἀπ' τ' ἀγκάθια τῆς δροσιᾶς:
«Ἄνοιξε, ἀγάπη μου, ἄνοιξε!» Ὁ ἄερας σὲ χορδὲς
ἀπ' τὰ Ὑβλαῖα κι' ἀπ' τοὺς κώνους τῶν Μαντιόνιε
ῥυθμούς καὶ θρήνους ξεκολλάει
σὲ τύμπανα σπηλαίων, ἀρχαίων
σὰν τὴν ἀγαυή καὶ τὸ μάτι τοῦ λησιῆ.
Κι' ἡ Ἄρκτος ἀκόμα δὲν σ' ἀφίνει, μὰ ἀναταράζει,

σῆμα κινδύνου, τὶς ἐφ' ἑαυτὴν φωνεῖ τῆς ἐκεῖ σιὸς λόφου.
 Καὶ δὲ σ' ἀφίγει ὁ θόρυβος ἀκόμα
 τῶν ἐρυθρῶν ἀρουμάτων σαρακηνῶν καὶ σιαυροφόρων.
 Κι' ἴσως κι' ἡ μοναξιά, ὁ διάλογος ἀκόμα
 μὲ τὰ ἐνασιτὰ ζῶα, τὸ ἄλογο, ὁ σκύλος,
 ὁ θάλασχος, οἱ ἀπαιτηλὲς κινάρες
 τῶν τζιτζικιῶν μέσα στὴ νύχτα.

Μιλάνο, Αὐγούστος 1943

Μάταια ψηλαφίζεις μεσ' στὴ σκόνη
 καυμένο χέρι. Ἡ πολιτεία εἶναι νεκρή.
 Εἶναι νεκρή. Ἀκούστηκε ὁ τελευταῖος θόρυβος
 μεσ' στὴν καρδιά τοῦ ποιητοῦ Ναβίλιο. Καὶ τ' ἀηδόνι
 ἔπεσε ἀπ' τὴν κεραία, ποὺ ἐγνώνονταν σὶ τὸ μοναστήρι,
 ἀπ' ὕπου τραγοῦδοῦσε πρὶν ὁ ἥλιος δύσει.
 Μὴ σκάβετε πηγὰδια σὶς αὐλὲς
 οἱ ζωγιοὶ πιά δὲν διφοῦνε,
 καὶ μὴν ἀγγίζετε τοὺς πεθαμένους,
 ἔτσι πρησμένοι, ὡς εἶναι καὶ συναίματοι.
 Ἀφίστε τοὺς σὶ τὸ χῶμα τῶν σπιτιῶν τοὺς.
 Ἡ πολιτεία εἶναι νεκρή, νεκρή.

Πέρα ἀπὸ τὰ κύματα τῶν λόφων

Δὲν σοῦ ἐξέφυγε ἡ ζωὴ μὲ ἀρεθμομαντεῖες
 καὶ νόθα εὐβλήματα ζωδιακοῦ ἢ σὺλλαθῆς
 καὶ ἀρεθμοὺς θαυμένους σὲ τάξη, μὲ σκοπὸ
 τὸν κόσμο ξανά ν' ἀνακαλύψεις. Ὅχι.
 Σ' ἀλχημαλοκία ἤσουνα. Καὶ κεῖ μὲ ἄμμο κι' αἷμα
 μειροῦσες τὶς σιωπὲς, τοὺς θόγγους τοῦ θανάτου
 πέρα ἀπ' τὰ κύματα τῶν λόφων.

Ἐπίγραμμα

Ἀπὸ τὸ δίχτυ τοῦ χορσοῦ σιχαμερὲς ἀράχνες κορέονται.

Στους αδελφούς Τσέρβι

Σὲ ὅλη τὴ γῆ γελοῦν οἱ παλιανθρώποι,
 οἱ πρίγκιπες, οἱ ποιητὲς ποὺ βλέπουν τὸν κόσμο
 στὰ ὄνειρα, σοφοὶ τῆς μοχθηρίας, σφειτεριστὲς
 τῆς γνώσης. Ἔτσι καὶ στὴν πατρίδα μου γελοῦνε
 γιὰ τὴν οὐμπόνια, τὴν καστερία, τὴν ἐρημιά,
 τὴ θλίψη τῶν φτωχῶν. Καὶ εἶναι ὠραία ἡ γῆ μου,
 ὠραία ἀπὸ ἀνθρώπους κι' ἀπὸ δέντρα
 ἀπὸ μαριτύρια κι' ἀπὸ μορφὲς πέτρινες κι' ἐγχρωμες.
 κι' ἀπὸ ἀρχαία πνευματικὴ εὐφορία.

Οί ξένοι χτυποῦν μὲ δάχτυλα ἐμπόρων
 τὸ στήθος τῶν ἀγίων, τῆς ἀγάπης τὰ λείψανα,
 πίνουν λιβάνι καὶ κρασί σιὸ δυνατὸ παραθαλάσσιο φεγγάρι
 καὶ πάνω σὲ βασιλικὲς κινάρες
 τραγούδια ἠφαιστιακὰ ταιριάζουν.

Χρόνια καὶ χρόνια τοὺς καλοῦνε στρατιῶτες
 καὶ πάνοπλοι γλυστροῦν ἀπ'τὶς κοιλάδες
 στοὺς κάμπους μὲ τὰ ζῶα καὶ τὰ ποτάμια.

Στὴ γλυκύτατη νύχτα ὁ Πολύφημος κλαίει
 μὲ τὸ μάτι ἀκόμα οβυσσιὸ ἀπ'τὸ θαλασσοπόρο
 τοῦ μακροννοῦ νησιοῦ. Καὶ τῆς ἐλιᾶς ὁ κλώνος
 ὅπως καὶ τότε λαμπαδιάζει ἀκόμα.

Κι' ἐδῶ μοιράζουν σι' ὄνειρο τὴν πλάση,
 νύκτον τὸ θάνατο μὲ τὰ καλύτερα τοὺς ρούχα
 καὶ οἱ οἰκογενειακοὶ ἐχθροὶ γελοῦν.

Κάποιοι ἀπ'αὐτοὺς μεγάλωναν μὲ μένα
 τὴν ἐποχὴ τῶν τραγουδιῶν τῆς μοναξιᾶς καὶ τῆς ἀγάπης,
 διὰν οἱ πόνοι ἄλθαν ἀργὰ κι' ἀνακατεύονταν τὰ δάκρυα.
 Τελείωσε ἡ ἱστορία τοὺς σιὴν καρδιὰ μου
 σὰν ἔπεσαν τὰ δέντρα καὶ τὰ τεῖχη
 μέσ' σιὴν ὄργη καὶ στοὺς ἀδελφικοὺς τοὺς θρήνους
 σιὴν πολιτεία τῆς Λουβαρδίας.

Μά ἐγὼ ἀκόμα γράφω λέγοντας ἀγάπης
 κι' αὐτὸ ἐδῶ ἐρωτικὸ εἶναι γράμμα
 σιὴ γῆ μου. Γράφω σι' ἀδελφία Τσέρβι
 ὄχι σιὰ ἐφιά ἄστρα τῆς Μεγάλης Ἄρκτου.
 Στοὺς ἐφιά χωριάτες τῆς Ἐμίλια γράφω. Εἶχαν
 διαβάσει λιγοσιὰ βιβλία
 καὶ πέθαναν οἰχνοῦντας ζάρια ἀγάπης μεσ' σιὴ σιωπῇ.
 Στρατιῶτες καὶ φιλόσοφοι καὶ ποιητὲς
 τίποτα δὲν ἐγνώριζαν γι' αὐτὴ τὴν ἀνθρωπιὰ
 ποὺ κλείνει σιὴν καρδιὰ τῆς τῆς ἀγροτιᾶς ἢ ράτσα.
 Ὁ ἔρωτας, ὁ θάνατος, σὲ ἄβαθο λάκκο ὅλο οὐίχλη.
 ὦ, κάθε γῆ τὸ ἴδιον τὰ δυνατὰ καὶ ντροπαλὰ ἀνδ-
 (ματὰ οὐσας,
 ὄχι γιὰ ἀνάμνηση, μὰ γιὰ τὶς μέρες τοῦτες
 ποὺ σέρονται βαρεῖες ἀπὸ ἱστορία.
 γοργὲς ἀπὸ τὶς μηχανὲς τοῦ φονικοῦ θανάτου.

Ἡ τελευταία «Ὀμιλία»

Μεταφράζει : ΧΡΙΣΤΟΦ. Μ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ

—Ἐμένα τώρα πιά με κράζει ἡ μοῖρα μου, ὅπως θάλεγε ξ-
νας δραματικός ποιητής καὶ μάλλον, εἶπε ὁ Σωκράτης, εἶμαι ὦρα νὰ
τραβήξω γιὰ τὸ λουτρό. Γιατὶ θαρρῶ πῶς τὸ καλύτερο ποῦ ἔχω νὰ
κάμω εἶναι νὰ πιῶ λουσμένος τὸ φαρμάκι καὶ νὰ μὴ βάλω σὲ μπελά-
δες τὶς γυναῖκες νὰ με λούζουν νεκρόν. . .

Ἡμαστέ ἐκεῖ μαζεμένοι ἀπὸ τὰ χαράματα, γιατί τὴν προηγού-
μενη βραδιὰ, σὰν βγήκαμε ἀπὸ τὸ δεσμοτήριον, μάθαμε πῶς εἶχε
φτάσει τὸ καράβι ἀπὸ τῆ Δῆλο: Ἐγὼ, ὁ Ἀπολλόδωρος, ὁ Κριτόβου-
λος μὲ τὸν πατέρα του τὸν Κρίτων, ὁ Ἐρμογένης, ὁ Ἐπιγένης, ὁ
Ἀσχίνης, ὁ Ἀντισθένης, ὁ Κτήσιππος ἀπὸ τὸ Λιόπεσι, ὁ Μενέξε-
νος καὶ κάτι ἄλλοι. Αὐτοὶ ἡμαστέ οἱ ντόπιοι—ὁ Πλάτων θαρρῶ ἦταν
ἄρρωστος.

Ἵστερα ἀπ' οὐτὰ ποῦ εἶπε, ρώτησε ὁ Κρίτων:

—Τέλος πάντων, καὶ τί παραγγέλῃς μᾶς ἀφήνεις, Σωκράτη,
γιὰ τὰ παιδιὰ σου ἢ γιὰ ὅ,τι ἄλλο, ἔτσι ποῦ κάνοντάς το χαρὰ με-
λη νὰ σοῦ δώσουμε; Κι ἐκεῖνος:

—Αὐτὰ ποῦ κάθε τόσο ἔλεγα, Κρίτων, τίποτε πιὸ καινούρ-
γιο· πῶς ἂν γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ γνιάζεστε, γιὰ δική μου καὶ
γιὰ τῶν δικῶν μου καὶ γιὰ δική σας χάρη θὰ κάνετε ὅσα κάνετε, καὶ
ἂν ἀκόμη τώρα δὲν τὸ ὑποσχεθεῖτε. . .

—Θὰ φροντίσουμε, εἶπε, νὰ πράξουμε καθὼς τὸ λές. Μὰ πῶς
θέλεις νὰ κάνουμε τὴν ταφή σου;

—Μ' ὅποιον τρόπο θέλετε, ἀπάντησε· ἂν βέβαια μὲ πιάσετε
καὶ δὲν σὰς ξεφύγω.

Καὶ τὴν ἴδιαν ὥρα γελώντας ἤσυχα στράφηκε σ' ἐμᾶς:

—Δὲν μὲ πιστεύει, παιδιὰ, εἶπε, πῶς ἐγὼ εἶμαι αὐτὸς ὁ Σω-
κράτης ποῦ τώρα δὲ μιλῶ καὶ βάνω στὴ σειρά τὸ κάθε τι ποῦ λέω,
μὰ νομίζει πῶς εἶμαι ἐκεῖνος πρὸ νεκρὸν θὰ ἰδεῖ ἕστερα ἀπὸ λίγο
καὶ μὲ ρωτᾷ πῶς θὰ μὲ θάψῃ. Κι ὅτι ἐγὼ πολὺ λόγο ἔκαμῃ ἐδῶ καὶ
τόσην ὥρα, πῶς δὲν θὰ παραμείνω πιά ἀνάμεσά σας, ὅταν θὰ πιῶ
φαρμάκι, μὰ θὰ φύγω καὶ θὰ τραβήξω γιὰ κάποιες εὐδαιμονίες τῶν
μακαρίων, θαρρεῖ πῶς ἔτσι τὰ ἔλεγα, παρηγοριὰ σ' ἐσᾶς καὶ στὸν
ἑαυτὸ μου... Καὶ λέγοντας αὐτὰ σηκώθηκε καὶ τάβηξε σ' ἕνα ἰδιαί-
τερο γιὰ νὰ λουστῇ κι ὁ Κρίτων τὸν ἀκολουθοῦσε. Σ' ἐμᾶς εἶπε νὰ
περιμένουμε.

Περιμέναμε λοιπὸν κουβεντιάζοντας μεταξύ μας γιὰ τὰ ὅσα
εἶχαμε πεῖ καὶ κάναμε ἀνασκόπηση. Κι ἕστερα πάλι μιλούσαμε γιὰ
τὸ τί συμφορὰ μᾶς βρῆκε καὶ γενικὰ εἶχαμε τὴν αἴσθηση πῶς στε-
ρούμαστε τὸν πατέρα μας. Κι ὄρφανοὶ θὰ ζήσουμε τὴν ὑπόλοιπη
ζωὴ μας.

Καὶ σὰν ἐλούστηκε τοῦφεραν κοντὰ του τὰ παιδιὰ—εἶχε δυὸ

μικρὰ παιδιὰ κι ἓνα μεγάλο—κι ἦρθαν καὶ κάτι γυναῖκες συγγένισ-
σές του. Κιουβέντιασε μαζί τους μπροστὰ στὸν Κρίτων κι ἔδωσε
τὶς τελευταῖες του ὁδηγίες κι ὕστερα παρακάλεσε τὶς γυναῖκες καὶ
τὰ παιδιὰ νὰ φύγουν κι ὁ ἴδιος ἦρθε κοντὰ μας.

Ἰκόντευε πιά νὰ βασιλέψει ὁ ἥλιος, γιὰτὶ καθυστέρησε πολλή
ῶρα μέσα.

Ἦρθε λοιπὸν καὶ κάθησε λουσμένος καὶ στὸ ἐξῆς πολὺ λίγο
μίλησε. Καὶ τότε μπῆκε ὁ ὑπὸν ὑπὸν τοῦ δεσμωτηρίου καὶ στάθηκε
δίπλα του:

—Σωκράτη, εἶπε, ἐσένα δὲ θὰ σὲ κατηγορήσω γι' αὐτὸ ποῦ
κατηγορῶ τοὺς ἄλλους· τὰ βάζουν μαζί μου καὶ μὲ καταριούνται, ὅ-
ταν τοὺς λέω νὰ πιοῦν τὸ φαρμάκι, γιὰτὶ εἰ ἄρχοντες τὸ θέλουν. Μὰ
ἐσένα ἐγὼ σὲ κατάλαβα, σ' ὄλον τοῦτον τὸν καιρὸ, σὰν τὸν πιὸ γεν-
ναῖο, τὸν πιὸ ἡσυχὸ καὶ τὸν πιὸ ἀνώτερο ἄνθρωπο ἀπ' ὅσους ἔχουν
περάσει ἀπὸ δῶ ἕως τώρα. Καὶ τώρα ἀσφαλῶς, τὸ ξέρω καλὰ, δὲν
θὰ θυμώσεις μαζί μου, μὰ μ' ἐκείνους· γιὰτὶ τοὺς αἰτίους τοὺς ξέ-
ρεις... Ἄντιο λοιπὸν! Καταλαβαίνεις τὶ ἦρθα νὰ σοῦ παραγγείλω
καὶ προσπάθησε ὅσο πιὸ ἀνώδυνα μπορεῖς νὰ ὑπομείνεις τῆ συμφορὰ...

Καὶ τὴν ἴδιαν ῶρα δάκρυσε καὶ στράφηκε κι ἔφυγε.

Κι' ὁ Σωκράτης σήκωσε πρὸς αὐτὸν τὸ βλέμμα καὶ

—γιὰ σου κι ἐσένα, εἶπε· κι ὅσο γι' αὐτὸ θὰ τὸ καταφέρουμε.

Καὶ πρὸς ἐμὰς:

—Τὶ λεπτὸς ἄνθρωπος! εἶπε. Πάντα μὲ πλησίαζε, συχνὰ
μοῦ μιλοῦσε κι ἦταν ὁ πιὸ τζέντλεμαν ἀπ' ὄλους τους. Καὶ τώρα τί
εὐγενικὸ ἐκ μέρους του νὰ δακρῦζει γιὰ μένα!... Μὰ ἔλα, Κρίτων, ἄς
τὸν ἀκούσουμε κι ἄς μοῦ φέρει ἓνας τὸ φαρμάκι, ἂν εἶναι τριμμένο·
εἰδεμὴ, ἄς τὸ τρίψει ὁ ἄνθρωπος.

Κι' ὁ Κρίτων:

—Μὰ Σωκράτη, εἶπε, θαρρῶ πῶς ὁ ἥλιος εἶναι ἀκόμη στὰ
βουνὰ, δὲν ἔχει ἀκόμη βασιλέψει. Ἐξ ἄλλου τὸ ξέρω καλὰ πῶς κι ἄλ-
λοι πολὺ ἀργὰ τὸ παίρνουν, ὅταν τοὺς τὸ ἐπιβάλλουν· καὶ πρῶτα
τρῶν καὶ πίνουν γιὰ καλὰ καὶ κάνουν συντροφιά μὲ πρόσωπα ποῦ ἀ-
γιαποῦνε. Μὴ διαίξουσαι λοιπὸν, μὰς παίρνει ἡ ῶρα.

ἸΚι' ὁ Σωκράτης ἀπάντησε:

—Ἐκεῖνοι ποῦ λές, Κρίτων, μὲ τὸ δίκιο τους νὰ τὰ κάνουν αὐ-
τὰ, γιὰτὶ νομίζουν πῶς ἔχουν κέρδος κάνοντάς τα. Μὰ κι ἐγὼ μὲ τὸ
δίκιο μου δὲν θὰ τὰ κάμω. Γιὰτὶ θαρρῶ πῶς τίποτε ἄλλο δὲν θὰ κερ-
δίσω, ἂν τὸ πιῶ λίγο ἀργότερα, μονάχα ποῦ θὰ ντροπιαστῶ στὰ ἴ-
δια μου τὰ μάτια, γιὰτὶ τὴν κοψοθέλω τῆ ζωὴ καὶ τὴ φυλάω πῶς καὶ
τί, τῆ στιγμὴ ποῦ τίποτε πιά δὲν μοῦ μένει. Μόν' ἔλα, εἶπε, ἀκουσέ
με καὶ κάνε αὐτὸ ποῦ σοῦ λέω.

Κι' ὁ Κρίτων, σὰν τ' ἀκούσε, ἔκανε νόημα σ' ἓναν ὑπὸν ὑπὸν
ποῦ στέκονταν ἐκεῖ κοντὰ κι ἐκεῖνος βγήκε. Γύρισε φέροντας τὸν ἄν-
θρωπο ποῦ θάδινε τὸ φαρμάκι—τριμμένο στὸ ποτῆρι. Μόλις τὸν εἶ-
δεν ὁ Σωκράτης:

—Θαυμάσια, χρυσὲ μου! εἶπε. Τὶ πρέπει νὰ κάμω; Ἐσοῦ εἰ-
σαι ἐπιστήμονας σ' αὐτὰ.

—Πιές το, ἀπάντησε, καὶ κάνε βόλτες, ὥσπου βαριά τὰ σκέλια
σου νὰ νιώσεις, τίποτε ἄλλο. Κι' ὕστερα ξάπλωσε. Κι' αὐτὸ θὰ κάμει

τῆ δουλειά του— Κι' ἄπλωσε τὸ ποτήρι στὸν Σωκράτη.

Κι' ἐκεῖνος τὸ πῆρε κι' ἀπίστευτα ἤρεμος, χωρὶς καθόλου ν' ἀλλοιωθεῖ τὸ χρῶμα του ἢ τὸ πρόσωπό του, μὰ λοξακοιτώντας μὲ τὸ ταυρίσιο βλέμμα του τὸν ἄνθρωπο, ἔτσι, καθὼς τῶχε συνήθιο του,

—Τὶ θάλεγες εἶπε, γιὰ σπονδὴ ρε κάποιον μὲ τοῦτο τὸ πιό-τὸ; Ἐπιτρέπεται;

—Τρίβουμε τόσο μονάχα, Σωκράτη, ὅσο θαροῦμε πῶς εἶναι ἀρκετὸ, γιὰ νὰ τὸ πιεῖς, ἀπάντησε.

—Καταλαβαίνω, εἶπε ἐκεῖνος. Μὰ θαρρῶ πῶς ἐπιτρέπεται, ἐπιβάλλεται μάλιστα νὰ κάμω μιὰν εὐχή στοὺς θεοὺς, γιὰ νὰ μοῦ βγεῖ σὲ καλὸ τούτη ἡ μετανάστευση... Τὸ εὐχαμαὶ λοιπὸν καὶ ἄμποτε νὰ γένει!

Καὶ λέγοντας αὐτὰ ἀκούμπησε στὰ χεῖλη τὸ ποτήρι καὶ δίχως καμμία δυσκολία τὸ ἤπιε ὡς τὸν πάτο.

Ὡς τότε οἱ πιὸ πολλοὶ ἀπὸ μᾶς μόνις τὰ καταφέρναμε νὰ συγκρατήσουμε τὰ δάκρυα μας. Μὰ ὅταν τὸν εἶδαμε νὰ πίνει καὶ ν' ἀδειάζει τὸ ποτήρι, τότε πιά δὲν τὸ μπορούσαμε. Κι' ἐγὼ ὁ ἴδιος δίχως νὰ τὸ θέλω-ποτάμι ἐτρέχανε τὰ δάκρυά μου. Καὶ σκέπασα τὸ πρόσωπό μου καὶ θρηνοῦσα γιὰ λόγου μου. Γιατί, πιστέψτε με, δὲν ἦταν γιὰ κείνον ποὺ ἐκλαία τότε, μὰ γιὰ τὴ δική μου μοῖρα, ποὺ τέτοιον σύντροφο στερήθηκα. Ὁ Κρίτων ἀκόμα πιὸ πρὶν ἀπὸ μένα σηκώθηκε, γιὰτί δὲν δυνόνταν νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυά του. Κι' ὁ Ἀπολλόδωρος ἀπὸ νωρίτερα δὲν ἔπαυε νὰ κλαίει, μὰ τότε πιά ξέσπασε σὲ ἀναφυλλητὰ καὶ μὲ τὸ κλάμα του καὶ τὸ κρημὸ του μᾶς ἔκοψε δλων τὴν καρδιά—ἐκτὸς ἀπ' τὸν Σωκράτη. Ἐκεῖνος:

—Σέ καλὸ σας! εἶπε· τί εἶναι αὐτὰ ποὺ κάνετε; Μὰ ἐγὼ γι' αὐτὸν κι' ὄχι γιὰ ἄλλον λόγο ἔδωξα τίς γυναῖκες, ; νὰ μὴ ξεπέσουν σὲ τέτοιες ἀνοησίες. Ἐξ ἄλλου ἔχω ἀκούσει πῶς πρέπει ὁ ἄνθρωπος νὰ ξεψυχάει μέσα σὲ ἱερὴ σιγῇ. Ἡσυχάστε λοιπὸν κι' ὑπομονή!

Ἐμεῖς σὰν τ' ἀκούσαμε ντραπήκαμε καὶ πάψαμε τὰ δάκρυα. Κι' ἐκεῖνος ἔκανε βόλτες κι' ἐπειδὴ, καθὼς εἶπε, ἐνιωθε βαρὶὰ τὰ πόδια του, ξάπλωσε ἀνάσκελα. Γιατί ἔτσι τὸν εἶχε συμβουλέψει. Καὶ τότε πιάνοντάς τον ἐκεῖνος ποὺ τοῦδωσε τὸ φαρμάκι τοῦ ἐξέτασε γιὰ κάμποση ὥρα τίς πατούσες καὶ τὰ σκέλια, κ' ὕστερα τοῦ πάτησε δυνατὰ τὸ πόδι καὶ τὸν ἐρώτησε, ἂν τὸ αἰσθάνεται. Κι' ἐκεῖνος ἀπάντησε ὄχι. Ὑστερα πάλι τίς κνήμες. Καὶ γυρνώντας σ' ἐμᾶς μᾶς ἔδειχνε ποὺ κρύωνε καὶ πάγωνε. Τὸν ψαχνόλειε καὶ μᾶς εἶπε πῶς δταν φθάσει στὴν καρδιά, τότε τὸν χάριμε.

Κόντευε λοιπὸν ἡ ψύξη στὸ ὑπογάστριο, ὅταν ξεσκεπάστηκε (εἶχε σκεπασμοτεῖ ἐν τῷ μεταξύ) καὶ μᾶς εἶπεν ἐκεῖνα τὰ λόγια του ποὺ στάθηκαν τὰ τελευταῖα:

Ἐκρίτων, εἶπε, χρωστάμε στὸν Ἀσκληπιὸ ἕναν πετεινὸ. Νὰ τὸν δώσετε, μὴ ἀμελήσετε.

—Καὶ βέβαια θὰ τὸν δώσουμε, εἶπε ὁ Κρίτων. Μὰ σκέψου ὅτι ἔχεις νὰ μᾶς πεῖς τίποτε ἄλλο.

Σ' αὐτῇ του τὴν ἐρώτηση δὲν ἀπάντησε τίποτε πιά, μόνον ὕστερα ἀπὸ λίγο ἐσάλεψε, κι' ὁ ἄνθρωπος ποὺ τοῦ δῶκε τὸ φαρμάκι τὸν ξεσκέπασε. Εἶχε τὸ βλέμμα στυλωμένον.

Καὶ ὁ Κρίτων τοῦκλεισε τὸ στόμα καὶ τὰ μάτια..

Τὸ «τραγικὸν» καὶ ἡ ποίηση

Τὸ «τραγικὸν» εἶναι τὸ στίγμα πού ἀφήνει στὴν ὑπαρξή μας ἡ ἐπαρῆ μετὰ τὰ πράγματα. Ἡ ἐπιφάνεια ἀλλὰ καὶ τὸ βάθος τῶν πραγμάτων. Ἡ καύση μέσα μας, ὅταν ἐντείνεται ὁ διάλογος τοῦ ἀτόμου μετὰ τὴν πραγματικότητα. Καύση γιὰ νὰ κυρωθεῖ τὸ «ἐγὼ», νὰ προσασομοθεῖ στὴν πραγματικότητα. Νὰ τὴν αὐταναναγκάσει ἢ νὰ τῆς ἀφεθεῖ, νὰ τὴν ὑποτάξει ἢ νὰ τῆς ὑποταχθεῖ, κάποτε νὰ τὴν ὑπερβεῖ ἐγκαθιδρόοντας μιὰν ἄλλη. Ὁ τραγικόγονος τσακίζοιταν ἐπάνω της καὶ ἔπασχε. Ὁ ἀρχαῖος τὴν συναγωνίζεται, ὅταν δὲν τὴν ἀντιμάχεται, καὶ δικαίεται. Ὁ χριστιανὸς τῆς ὑποτάσσεται καὶ δοκιμάζεται. Ὁ σύγχρονος τὴν ἀκυρώνει καὶ διασποθίζεται. Ὁ ἀπλὸς βιοπαλαίει καὶ τυραννείται. Ὁ καλλιεργημένος ζητᾷ ὑπεροπλήρωσις καὶ ἀσχάλλει. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ὑπερκόπωση τοῦ κυρωτικοῦ δυναμικοῦ μας, τὴν ἀδυναμία χρησιζτησίας τῆς ζωῆς—ἡ ζωὴ ἐδῶ σὰν σχετικὴ σκευή, ἀλλὰ καὶ σὰν προέκταση καὶ νόημα— ἡ βιολογικὴ μας φύση στενάζει, ὅπως οἱ ἄρμοι μιᾶς δύσκολης μηχανῆς. Κι ἡ συνείδησή μας—μεσ' ἀπ' τὴν ποίηση προπαντὸς—μ α ρ τ υ ρ ε ῖ (μετὰ τὴν παλαιὰ, ἀλλὰ καὶ τὴ νέα κυριολεξία της).

* *

Ἄς μὴ νομισθεῖ ἰδιωτικὴ μόνον περίπτωση εἶναι συνάμα καὶ στίγμα τῆς ομάδος καὶ τοῦ καιροῦ. Σημαίνει κατ' ἀρχὴν πάθος γιὰ τὶς ἀσύζευκτες ἀκόμη ἢ τὶς μόλις διαζευγμένες δυνάμεις μιᾶς ὁλόκληρης ζωῆς. Δηλαδή συμβαίνει νὰ ἀπαντᾷ μετὰ θάνατον ἀμηχανία, πρὶν ἀπ' τὴ δημιουργία ἐνιαίου ποτισμοῦ. Καὶ μετὰ σπαρακτικὴ ἔνταση ἀμέσως μετὰ τὴν, ἀνεπαίσθητη γιὰ τοὺς πολλοὺς, διάλυση τοῦ ἐνιαίου «σπίου» τοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ Ἐτροῦσκος πού ἀγωνίζεται νὰ γίνῃ Λατίνος, καὶ ὁ τζέντλεμαν πού ξεπέφτει, ὑποπτεύοντας πολὺ κορυφὰ μέσα του πὺς χάνει τὰ προνόμια καὶ τὰ ἰδεώδη του. Ἐξυπακούεται καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ μιὰ διαλεκτικὴ—κοινωνικὴ ἢ ἠθικὴ, ἐνεργητικὴ ἢ παθητικὴ, θετικὴ ἢ ἀρνητικὴ δὲν ἔχει σημασία. Διαλεκτικὴ φυσικῶς χωριστῶν ὄγκων, ἄρα ἰεξωπερικῶν διαστάσεων. Ἀλλὰ μπορεῖ νὰ ἐκφράξῃ ἀκόμη καὶ μιὰ βαθύτερη, ἐσωτερικὴ θὰ λεγα, διαλεκτικὴ, ἀκριβῶς τὴν ὥρα τῆς ἐνιαίας ζωῆς. Δηλαδή ἡ ἐνιαία κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ ζωὴ ἐλέγχεται καὶ συμπλάθεται διαρκῶς ἀπὸ τοὺς ἐντολοδόχους καὶ τοὺς ἀποδέκτες της, ἀφήνοντας μέσα τους μιὰ ἰδέα τραγικῆς ὑπευθυνότητος, τραγικῆς πείρας. Τραγικῆς, γιὰτὶ ἡ συνείδηση γί-

νεται τότε μετρητῆς τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς ἀξίας τοῦ πολιτισμοῦ.

Παραξενεύεσαι μάλιστα κάποτε πῶς σημασιοδοτεῖ ἀκόμη καὶ τῆ φύση ἐνὸς ἑτερόκλητου μεγέθους, τοῦ «αἰσιόδοξου».

Μὲ τοὺς νέους νεκροὺς μοιάζει ὀλλόκοτα ὁ ἥρωας. Διάρκεια δὲν τὸν ἔγγιζει. Ὑπαρξὴ του τὸ ἀνέβασμα. Χάνεται μπαίνοντας μὲς στὸ ἀστρικό τὸ ἀλλαγμένο τοῦ ἀένου κινδύνου του.

Διὸ ἀντίθετα κοινωνικά συστήματα, σὺν κοσμοθεωρίῃς ἕξ ἴσου ὀλοκληρωτικά, ἐμφορῶνται ἀπὸ τὶς ἀντίπαλες αὐτὲς «σταυροκρουζέες» τάσεις. Φυσικά ἀπὸ τὴ μιὰ ὥρα στὴν ἄλλη μπορεῖ ἢ μιὰ νὰ φαντάζει σὰν ἀπαξία, κ' ἢ ἄλλη σὰν ἀνόργανη λειτουργία. Ὅμως τὸ «τραγικὸ» ἀντιστέκεται πιὸ πολὺ γιατί εἶναι προπαντὸς μετρητῆς βάρους, καθαρῶς προσόδου. Καὶ γιατί μπορεῖ νὰ πάρει ἐκφραστικὴ περικλῖα, διαστάσεις ἴφρους καὶ τακτικῆς. Χαρακτηριστικῶς—καὶ θετικῶς τότε—εἶναι καὶ ἡ μετέπιψή του πρὸς τὸ «γελοῖο», ὅποτε ἀναπηδᾷ ἢ τραγικῶς εἰρωνεία ἢ ἡ σάτιρα. Σωκράτης, Θεοβάλτες, Κάφκα, νὰ κι ὅλας μεριζοὶ σταθμοὶ αὐτῆς τῆς τροπολογίας. Φυσικά κ' ἢ κρίση ἐλλοχεῖ κάποτε πίσω ἀπ' τὸ «τραγικὸ», ὅταν μηχανικά ἐπιβιώνεται, μολοντὶ ἄλλαξε ὁ κοσμὸς τῆς ζωῆς. Ἀκολουθεῖ τότε ἡ διεπιχανατοποίησή του, ὁ συρμὸς καὶ τέλος ἢ κατάχρησις καὶ τὸ ψεύτισμα τῆς εὐλοχίειας τοῦ μινύματός του. Φαντασθεῖτε τὴν τραγωδίαν σὲ λιγώτερα ἀντίτυπα, προπαντὸς χωρὶς τὶς μινύσεις τῶν νεοκλασσικῶν ποιῶν καὶ μετὰ τὴν Ἀναγέννηση. Τὶς προρομαντικὰς μπαλάντες, χωρὶς τὰ κλαυθιμοειδικὰ ὑστερόγονα τῆς ρομαντικῆς Εὐρώπης. Καὶ χτές ἀκόμη σχήματα ὑποπτα, ὅπως τὶς παλιμειταχειρισμένους θεωρίαι τοῦ μεταπολεμικοῦ ἄγχους καὶ τῆς ἀγωνίας τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος.

Τὸ «τραγικὸ» πάντως, ὅπως ἄλλωστε καὶ τὸ «αἰσιόδοξο», ὅταν λειτουργήσῃ σωστὰ γίνεται ἡ ἀπολογία μιᾶς δεδομένης ὥρας τοῦ ἀνθρώπου, καθὼς εἶπαμε τοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ «τραγικὸ» λοιπὸν διαφορίζεται—μποροῦμε ἄραγε νὰ μιλῆσουμε γιὰ ἐξέλιξη;—ἀπὸ μιὰ ἐποχὴ σ' ἄλλη. Ἐπάνω του κρίνεται κάθε φορά ἡ εὐαισθησία τοῦ ὑποκειμένου, ἢ δυνατότητά του νὰ ἀντισταθμίσει τὴν ἀντικειμενικότητα. Ἀλλὰ ποιῶ ὑποκειμένου καὶ πῶς τὴν ἀντικειμενικότητα. Βέβαια ἐνὸς ὑποκειμένου πού θὰ εἶναι ὁ ἐκπρόσωπος τῆς τραγικῆς συμπεριφορᾶς τῆς ὀλοότητος, ὁ θύτης ἢ τὸ θῦμα μιᾶς καθολικῆς ομάδος τοῦ καιροῦ του. Αὐτὴ τουλάχιστον ἦταν ἡ χρεσινὴ ταυτότητά του. Ἐκεῖ ὁ τραγικὸς ἐκπροσωποῦσε μονομερῶς μιὰ διακεκομμένη (ἢ λέξη μὲ τὴ ριζικὴ σημασία της) τάξιν. Τάξιν ἀριστοκρατικὴν ἢ πληθεῖαν, πού ἀντιστοιχοῦσε στὸ ζεύγος: θύτης—θύματα. Ἐπιπλέον, ὅ,τι ἔπασχε τότε ἦταν ἀποκλειστικὰ ἢ συνειδητὸν (ἢ παλαιότερα τὸ σῶμα). Καὶ τέλος ἡ κρίσις τοῦ «τραγικοῦ» προέκυ-

πτε πάντα ἀπὸ μίᾳ —συναισθηματικῆ σέ τελευταία ἀνάλυση—
πόλωση πρὸς τὴν ἰδέα ἢ τὴν ὕλη τοῦ πράγματος. Παραθέτω
στὴν τύχη μερικὰ παραδείγματα:

ᾠ δῖος αἰθήρ καὶ ταχύπτεροι πνοαὶ
ποταιμῶν τε πηγῶν ποντίων τε κυμάτων
ἀνήριθμον γέλασμα κύκλον ἡλίου καλῶ
ἴδεσθε μ' οἷα πρὸς θεῶν πάσχω θεός.
Δέρχθηδ' οἷαις αἰκίαισιν
δικακνοιόμενος τὸν μυριεῖτῃ
χρόνον ἀθλεύσω.

Ἡ

Σίτος εἰμὶ Θεοῦ
καὶ σπουδάζω λαιπὸν
ἀλησθῆναι δεινότατα
ὑπὸ τῶν θηρίων
ὅπως τῷ δεσπότη
ἐπιμὸς ἄριστος
ὅλος γενήσομαι.

Ἡ

Καὶ μιὰ γρηᾷ ὑπηρέτρια ποῦ τὸν μεγάλωσε
τρέμει κι' αὐτὴ γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Κλείτου.
Μὲς στὴ δεινὴν ἀνησυχία της
στοῦ νοῦ της ἔρχεται ἓνα εἶδωλο
ποῦ λάμπρευε μικρὴ, πρὶν μπεῖ αὐτοῦ ὑπηρέτρια
σέ σπῆτι Χριστιανῶν ἐπιφανῶν καὶ χριστιανέψει.
Παίρνει κρυφὰ κάτι πλασκούντια καὶ κρασί καὶ μέλι
Τὸ πάει, στοῦ εἶδωλο μπροστὰ. "Ὅσα θυμῶνται μέλη
τῆς ἰκεσίας ψάλλει, ἄκρες μέσες. Ἡ κουτὴ
δὲν νοιώθει ποῦ τὸ μαῦρο δαίμονα λίγο τὸν μέλλει
ἂν γιάνει ἢ ἂν δὲν γιάνει, ἓνας Χριστιανός.

Καὶ

"Ἄν εἶναι ἀλήθεια
πὼς κάποιος ἄλλος Τεύκρος ὕστερα ἀπὸ χρόνια,
ἢ κάποιος Αἴαντας ἢ Πρίαμος ἢ Ἐκάβη,
ἢ κάποιος ἄγνωστος, ἀνώνυμος, ποῦ ὥστόσο
εἶδε ἓνα Σκάμαντιρο νὰ ξεχειλάει κουφάρια,
δὲν τῶχει μὲς στὴ μοῖρα του ν' ἀκούσει
μαντατοφόρους ποῦ ἔρχονται νὰ πούνε
πὼς τίσος πόνος, τίση ζωὴ
πῆγαν στὴν ἄβυσσο
γιὰ ἓνα πουκάμισο ἀδειανό, γιὰ μιὰν Ἑλένη.

Τὸ «τραγικὸ» στὸ α' παράδειγμα εἶναι ἀπόρροια μιᾶς ὑπερβα-
σίας σχεδὸν ἀποστολικῆς. Στὸ β' ἡ λύτρωση ἀπὸ μιὰ αὐτα-
πάρνηση ὅπωςδῆποτε μαρτυρικῆ. Στὸ γ' καὶ στὸ δ' ὁ ἔλεγ-
χος ἢ ἡπεριπέτεια ἐξ αἰτίας ἐνὸς ἐμπαιγμοῦ Παντοῦ ἢ καύση τῆς

συνειδήσης . μπρὸς - σὲ ἀξίες παραδεκτὲς ἢ ἀπαράδεκτες. Ἡθι-
κὴ χειρονομία, ποὺ συμπαλαίει ἢ ἀντιπαλαίει μὲ κριτήρια
δάνεια ἀπ' αὐτὴν ἢ κάποια καλύτερὴ τῆς ἀντικειμενικῆ πάν-
τα πραγματικότητα.

* * *

Στὶς μέρες μας ἀκριβῶς ἡ ταυτότητα ἄλλαξε. Φορεὺς
τοῦ «τραγικοῦ» δὲν φαίνεται νὰ εἶναι πιά μιὰ ἐκπροσωποῦσα
τάξη. Ἀλλὰ ὁ κοινὸς καθημερινὸς ἄνθρωπος, ὁ μέσος δείκτης
τῆς ζωῆς. Καὶ δὲν πύσχει τώρα ἡ ἀφηρημένη συνείδηση, ἀλλὰ
ἡ συγκεκριμένη ἵπαρξις. Μιὰ ἵπαρξις ποὺ ἔχει τὴν καθαρότητα
ἐνὸς πολίτευσιος ἐνοστικτοῦ. Ἐνὸς ἐνοστικτοῦ μὲ πνευματικὴ δι-
αίγεια, ἀλλὰ καὶ ὁρμὴ ἀπ' τὴν καθημερινότητα. *Ὁχι πιά,
ἔστω κι ἂν λέγεται μὲ σωστοὺς λόγους, λιτρωτικὸς συμφυρομὸς
μὲς τὰ πράγματα:

Ἴσως ἐδῶ ν' ἀναστηθῶ
πόση χαρὰ πορεύεται,
χόρευε φίλη: ὁ θάνατος
μὲ κλέβει
Καλύψο αἶ

Ἀκόμη κι αὐτὰ τὰ ὀλοκληρωμένα ἐπιμύθια ζωῆς ποὺ βάλ-
λουν, νομίζω, πέραν τοῦ στόχου τοῦ παρόντος:

Ἄστρο πού, ἂν ἀνατέλλει μέσα μας, δὲν βασιλεύει:
στὸ ἐσώτερό μας στερέωμα αἰωρεῖται, ὡς σπάθη
δικαιοσύνης, ἐναντία στὶς ἐπιβουλὲς ποὺ ἔρχονται ἀπ' ἔξω.
Μ' ἂν τὸ δρόμο τῆς χάσει στὴ σάρκα μας ἐπάνω,
περνᾶ σὰν χᾶδι, ποὺ στὰ ξένα μάτια μᾶς ἐκθέτει
καὶ μᾶς πονεῖ καὶ σκοτώνει τὸν ὕπνο μας καὶ μᾶς πετᾶτέλος
δηρῆστο κόκκαλο, στὸ πῖστο τῆς σκυλί, τὸν θάνατο, ποὺ περι-
(μένει.

Ἐὸ «τραγικὸ» ἀναρροινεῖ μόλις, καθὼς πλήρωσε πολὺ ἀ-
κριβὰ τὴν καταχρηστικὴ στοάτευση του στὸ σχήματα τῆς πρόσφα-
τῆς ἀδυναμίας του. Ἀνακάλυψε τὸ κλίμα τῆς ἐρημίας, ἀλλ' ἀρ-
κετὰ ἐκεῖ μέσα θρήνησε. Διαπίστωσε τὴν ἀνπιφατικότητα τοῦ
κόσμου, κι ἀπέμεινε ἐκεῖ νὰ διασπείρεται. Συνέλαβεν οὐσίαις ὀ-
πως ἡ τραγικότητα, ἡ ζήτησις ἐπιφάνειας, ὁ διχασμὸς καὶ τὴς διώ-
γκωσε. Καὶ στὴν καταγραφή τους τὸν παραμόνευσε ὁ φιλολο-
γισμὸς καὶ ὁ εἰκονισμὸς. Στὸ νόημα ἡ ἀλληγορία ἢ τὸ κήρυ-
γμα. Πρέπει νὰ τὸ καταλάβουμε πῶς δὲν εἴμαστε πιά οὔτε ἐκ-
πεπτωκότες, οὔτε μεταστάντες. Ἡ ἵπαρξις μας πρέπει νὰ δεί-
ξει τὴ διαγορῆ τῆς. Καὶ θὰ τὴ δείξει μόνον μὲ κριτήρια, ὄ-
χι πιά ἀπ' ἔξω ἀπ' αὐτὴν ἢ τὴν προσεχῆ πραγματικότητα, ἀλ-
λὰ ἀπὸ μᾶς μέσα. Ν' ἀποτιμηθεῖ ἡ ζωὴ κι ἡ μυθολογία τῆς μὲ
δξύτητα καὶ καθαρότητα. Ἀπὸ τὴ θρησκεία:

Κύριε, βγάλε ὀπὸ μέσα μου
τὸν κοκκὸ ἄνθρωπο,

δίνε του κάθε μέρα κάτι νὰ σκοτώνει,
ἢ ἄφησε τον σὰν ἓνα πυρωμένο σίδερο νὰ σβύνει
ἀπ' τὴ δροσιὰ μου.

ὣς τὴν πολιτικὴν:

Ἐπὶ διαλεκτικὴν
τὰ μάθαμε καλά:
ἄλλα εἶναι περιβάλλον!
Γι' αὐτὸ κ' ἐγὼ
τριγυρισμένος θάλασσα
εἶμαι ρευστὸς
σὰν ριζιμιὸ λιθάρι.

Τὸ «ἐγὼ» γιὰ πρώτη φορὰ θὰ ὑποχρεώσει ἔτσι τὴν πραγματικότητα. Κι ὄχι τὸ «ἐγὼ» κανενὸς σταυροφόρου, ἀλλὰ τοῦ κοινουῦ μέσου δείκτου τῆς ζωῆς. Καὶ θὰ τῆς ἐπιβάλλει γιὰ πρώτη φορὰ τὴν ἠθικὴν τοῦ ἐνστίκτου του. Ἐνστίκτου συνεργουῦ ἐνὸς περιβάλλοντος, ποῦ δὲν ἔφτασε στὰ μέτρα μας. Κι ἀκριβῶς ἐπειδὴ μὲ τὴν ἀνασθησιὰ τοῦ κτήνους ἢ μὲ τὴν ἀπειλὴν τῶν κυρώσεων τὸ περιβάλλον ἐπιμένει, τοῦ ἐνστίκτου μας δικαίωμα εἶναι τώρα παρὰ ποτὲ νὰ ἐγκαλέσει. Ν' ἀπαιτήσῃ ἀπ' τὴ φύση τὴν ἀρμοστὴν του σκευὴ, ἀλλιῶς περιφρονώντας τὴν νὰ τὴν ἀποδείξει τοῦλάχιστον παράλογη. (Κι ἄς θυμηθοῦμε ἐδῶ καὶ τὸν ἥρωα τοῦ «Τοῖχου» τοῦ Σάοτ ἢ τοῦ «Ξένου» τοῦ Καυὸ). Συγκεκριμένα, δὲν πρόκειται νὰ ἐνσωματωθοῦμε πρὸς αὐτὴν ἢ τὴν ἄλλη κοινωνικὴν, ἢ πνευματικὴν εἰκόνα τοῦ κόσμου. Ἀλλὰ «προϊόντα» αὐτοῦ τοῦ κόσμου νὰ ἐπιβάλουμε ἐμεῖς τὴν αὐθεντικὴν ἀντιεικόνα του. Κι ἡ καταγραφή μας θὰ ἔχει τὴν πιὸ ἀβίαστη ἀφαίρεση, τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ καθημερινοῦ. Καὶ τὸ νόημα θὰ εἶναι νόημα τοῦ ὄντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ κόσμου, τῆς ψυχῆς ἀλλὰ καὶ τῆς ζωῆς. Αὐτὴ θὰ εἶναι ἡ καλύτερη, ἢ ὑπαρξιακὴ ὥρα τοῦ «τραγικῆς». Ὑπαρξιακὴ μὲ εὐρύτερες λαβὲς ἀπ' ὅ,τι τὴν κατεργάζονται οἱ λίγοι ἀπ' τὶς προφιλακῆς τῆς στῆν νεώτερη ποίησίν μας. Κι ἐνὸς «τραγικῆς» ποῦ θὰ κορυφωθεῖ σ' ὄντολογικὴν στάση νηφάλια, θὰ γεφυρωθεῖ μὲ τὸ «αἰσιόδοξο», ἀφήνοντας μόνον μιὰ μακρονῆ ἀνάμνησιν ἀπ' τὶς διαταραχὰς τῆς προϊστορίας του.

Φ Ρ Ι Ξ Ο Σ Τ Ζ Ι Ο Β Α Σ

Ἄ ρ γ ο ν α ὕ τ ε ς

Δὲν ἦταν Μέδουσα ἢ ὄχι τὰ νὰ ὑπολογίσεις.
Εἶχε τὸ ὑπνωτικὸ χροῶμα τοῦ πάνθηρα
διὰν ξεκλείδωνε τὴν πόρτα.

—Ἔρχεται ὁ θάνατος, μιλοῦσε ὁ νέος Κύκλωπας
καὶ γασμονοριότιαν.

Σὰν τραπονήχαρια κελύσασαμε
σιτὸ χῶμα, σιτὸς γωνίες, σιτὸς σιάχτες...

Σέ λίγο ἀνοίγαμε τὰ μάτια.
Ἔλειπε φρονικὰ ὁ Ὑάκινθος, πάντοτε ὁ Ὑάκινθος
(ὁ ἄλλος.

Ρίχνουμε σιάχη σιτὰ μαλλιὰ, γιὰ τὰ προσχήματα.

Ὅμως μᾶς πρόδινε ἡ χρυσὴ τριήρης τῶν ματιῶν μας

Σ ἄ ν ἔ ρ χ ε τ α ι . . .

Σὰν ἔρχεται κανιὸς σιτὸς φλοῦδες νὰ κουρνιάσει ὁ ἥλιος,
σιτὸν κρόφο του, τρέμει ἀπὸ λάγνο ἔρωτα ὁ σκορπιὸς
καὶ δίπλα σιτὸ σκορπιὸ ἀγαπιόμαστε.

Σὰν ἔρχεται τὸ νέο ζαρκάδι μας πηδώντας
τὸ φράχτη τῆς ἀβγῆς ποῦ ἀμιρίζει,
τοὺς οὐρανοὺς μὲ τρυφερὰ μουγκλητὰ γεμίζει ὁ ταῦρος.

Κι ἔπειτα ὁ Χάρος λαβωμένος ἔρχεται,
σπέρνει πονκάμισα φιδιῶν καὶ δράκον δόντια·
μοιρολογοῦνε ἄγρια οἱ γυναῖκες μας,
οἱ ἄνδρες πίνουν τσίπουρο καὶ κλαῖνε.

Ὅλα σὰν τ' ἀπειλέκητα χοντροὰ δοκάρια εἰν' ἐδῶ πέρα.

Σ υ μ μ α χ ί α

Μέ τὴν ἐλάχιστη σκιά μας πορευόμαστε
—δίχως ρωγμὲς—σιτὴν ἐρημιὰ καὶ συζητοῦμε,
γιατὶ φωτογραφίες οἱ λίγοι ἄνθρωποι ἔχουν γίνει

ξέρουν, δὲν κυνηγᾶ φωτογραφίες ὁ δολοφόνος.

Χρονολογίες ἡρωϊκὲς οἱ λινοτυπικὲς μας ροκανίζου
καὶ βγάζουνε χρωματιστὸ νερὸ τὸ αἷμα.

Ἡ συμμαχία ὅμως ἱερὴ καὶ δὲ φοβάται
πῶς τοὺς παπύρους καὶ τὰ κάδρα μας
θὰ μασουλίσουν εὐκόλα οἱ κάμπιες.

Ρίζα θαλασιδιᾶς, θόγηθα τὶς κάμπιες σου
τύπα τοὺς θράχους, ρίζα, γᾶρθει ἀγέρας...

Τόσο ξερά...

Τόσο ξερὰ εἶναι τὰ σκιάχτρα μας
πὸν καὶ οἱ γρούλλοι πιά μετακομίζουν.
Τὶ τύπες τοὺς θραβεύσανε οἱ ξυλόκοιτες
καλαμποκιῶν μουσιάκια-ᾶ λὰ Νιαλι-κρεμώνιας.
Ἡ χλόη, πὸν ἄλλοτε ἦτανε δάσος μέσα τους,
ἐτύπησε τὸ ἀμπέχονο καὶ δείχνεται γελοία,
ἢ κτρινιᾶρα σὰν ἀπὸ ταμπάκο ἢ καιροσκόπος.

Οἱ δορυφόροι γιὰ τρελλοὺς τὰ νόμισαν
καὶ πίσω ἀπὸ ἀγίων γλαυῦδες καὶ μαλλιά νεφῶν:
«Ψίτ-ψίτ, ψίτ-ψίτ, βουῖ-βουῖ» τὰ κοροϊδεύουνε οἱ νήπιοι
τόσο, πὸν καὶ τὸ οὐράνιο σιέρονο κινδυνεύει ἀπὸ τὰ γέλια...

Χιόνι στὴν Πίνδο

Σι' ἀλόγατα δεμένα ξεψυχοῦνε τὰ παιδιὰ μας
σέρνονται οἱ γυναῖκες μέ τὰ γόνατα σιὸ χιόνι
ποῦ εἶναι σπηλιὰ νὰ μείνουμε καὶ ποῦ ἔνα κούφιο δένδρο;

Βοριά λησιτὴ, μὴ μᾶς τραβᾶς καὶ χιόνι μὴ μᾶς γδύνεις.
Πέφτουν τὰ λουλουδάτα μας κιλίμια σιὸς γκρεμοὺς.
Σὰν τοὺς νεκροὺς ξαπλώσανε τὰ πρόβατα,
σὰν τοὺς νεκροὺς πὸν ἀκοῦν τῆς γῆς τὸ παραμίλημα.

Τρώει τὸ σιουρονάρι ὁ βόγγος μας. Τουρίστες,
κάτω ἀπ' τὸ πικράγκαθα θὰ βρεῖτε σκαλισμένο:
κοί οὐρανοὶ μᾶς κυνηγοῦν κι ὁ λύκος μοιάζει ἀδέρφω.

Τὸ σιῆθος σου, ἄνοιξε, θουνὸ, νὰ μᾶς γλυτώσεις.

«Τὸ θέατρο τῆς Τετάρτης»

«Απὼν Παύλοβις Τσέχωβ
μείνιτε σπὶτι μας αὐτὸ τὸ βράδυ...»
Ἔχει φεγγάρι ἀπόψε, καλωσύνη,
καὶ σὴν ρεματιὰ πλάι,
τὸ πιστὸ νερὸ καὶ τ' ἀηδόνι.
Μείνιτε αὐτὸ τὸ βράδυ
καὶ θὰ γίνουν ὅλα
ὅπως τὰ θέλετε!
Δεχόμαστε ἴσο σπάνια φίλους...
Αὔριο — πρωτὶ,
θὰ βγάλουν ὅλα τὸ χνούδι τους
καὶ θὰ φορέσουν πάλι τὰγκάδια τους.
Κινοῦμε ἴοτε μαζί
γιὰ τὴ μακρυνὴ ἐκείνη εὐτυχία
ποὺ περιμένει
σιὰ χίλια χρόνια ποὺ θάβουρν.

Τιμητικὴ ἀποστρατεία

Εἴμαστε χιτσινὸ, γλυκὸ μπομπουνητὸ,
οβημένες ἀστραπὲς τῆς εὐλογίας
ποὺ οὐθέμελο τὸν κόσμο λούζει...

Μιὰ γάση ἀκόμα...
Τὶ ἀργεῖτε ἴσο νὰ ξεχάσετε!

Ἐνέδρα

Πίσω ἀπὸ νοτισμένα ἰζάμια παραμονεύω
τὴ φύση νὰ σταθεῖ μοσσιὰ μου γυμνή.
Σὲ κάποιον δρόμο της θὰ ξεχαστεῖ...
Σὰ σιὸ σπὶτι της θὰ βγάλει ἀντίκρου μου.
Ἔνα—ἔνα τὰ ροῦχα της
καὶ θὰ δῶ.

Τὸ πλούσιο τιμημα τὰποφάσισα.
Μὲ θάνατο ἢ τύφλωση ἂν πληρώσω,
καριερῶ μιὰ φορὰ σὴν ἐνέδρα
μὲ τὶς αἰσιήσεις ὅλες σὶὰ πρόσω!

Τὸ τέλος τοῦ γέρο-Μίσια

Χ Ρ Ο Ν Ι Κ Ο

Τὸν ἀνεπάντεχο πόλεμο ποὺ ἄρχισε καὶ θέριεψε ψηλὰ ἐκεῖ, στὰ κακοτράχαλα καὶ ἄγρια βουνά. κοντὰ στὰ σύνορα, ὁ γέρο-Μίσιας, ὁ μαγαζάτορας, περὶ τὸ μικρὸ του μαγαζι εἶναι κάτω, χαμηλὰ καὶ μακριὰ τους, στὴ δημοσιὰ, τὸν εἶχε νοιώσει—ἴσα μὲ τώρα—ἀπὸ τὸ ἀπόμακρο, βαθύ, γεμάτο ἀπειλὴ μπουμπουνητὸ τοῦ πυροβολικοῦ, ποὺ ἄρχιζε, εἴτε νύχτα, εἴτε μέρα καὶ βαστοῦσε πολλές, πάρα πολλές ὧρες... Τότε ὁ γέρος-Μίσιας καθόταν παράμερα σκιαγμένους κι' ἀπελπισμένους κι' ἀφουγκραζόταν μ' ἀπορία, τὸ μακρύνὸ χαλασμό, κι' ἔλεγε γεμάτος πόνος:

—Ρωμηοὶ νὰ πολεμάνε Ρωμηοὺς!... Θεέ μου, φώτισέ μας καὶ κράτυνέ μας..

Κι' ἔκανε τὸ σταυρὸ του.

Ἄκόμα τὸν ἔνοιωθε αὐτὸν τὸν πόλεμο, ἄγριο καὶ ζωντανὸ σὰν ἓνα στοιχειῖο, ὅταν στὴν ἡμερὴ δημοσιὰ, ποὺ περιάει ἀνάμεσα ἀπ' τοὺς χαμηλοὺς, χαριτωμένους ὀλοπράσινους λόφους, ἄκουγε τὸ κουρασμένο μούγκρισμα τῶν φορτηγῶν οὐτοκινήτων κι' ἔβλεπε τὴν ἀτελειώτη μαύρη σειρὰ τους ποὺ κουβαλοῦσαν στρατιῶτες καθησμένους μιὰ σειρὰ ἀπέναντι στὴν ἄλλη, σκονισμένους καὶ ἀκίνητους σὰν ἀγάλματα ἀπὸ γῆσο. Μὰ ἀγάλματα ποὺ εἶχαν ἀνθρώπινα, γεμάτα κούραση καὶ θλίψη μάτια... Κουβαλοῦσαν ἀκόμα, τρόφιμα, κάσσεσ με πυρομαχικά. Σέρναν καὶ κανόνια, μὲ τὶς μακρινές, γεμάτες ἀπειλὴ κάννες τους. Καὶ τότε τότε—αὐτὰ ποὺ φέρναν κόκκινους ματωμένους σταυροὺς στὰ πλαγινὰ τους—κουβαλοῦσαν τραυματίες...

Ἄλλ' αὐτὰ τὰ ἔβλεπε τὴ μέρα. Γιατί ὅταν ἐρχόταν τὸ βράδυ, τὰ πάντα σῶπαιναν καὶ τ' αὐτιά καὶ τὰ μάτια του, ἀναπαύονταν ἀπὸ τὸ ἀβάσταχτο αὐτὸ μαρτύριο τῆς μέρας. Κάτι τὴν διαπερνοῦσε τὴ σιωπὴ, δὲν εἶχε τὴ γαλήνη ποὺ γνώριζε. Κάτι τὴν διαπερνοῦσε, κάποια ἀόριστη, ὑπὸ κωφῆ ἀπειλὴ.

Τότε, ὁ γέρο-Μίσιας, κλείδωνε τὸ μαγαζι του, κι' ἀπηφόριζε ἀργὰ, λίγο πειὸ ψηλὰ, στὴ λόντζια, ὅπως τὴν ἔλεγε, σέρνοντας μιὰ καρέκλα, μ' ἓνα ξύλινο παγοῦρι ρακὶ καὶ κανένα τρυφερὸ ἀγγουράκι, ποὺ μόλιζε ἴχε βγεῖ ἢ λίγες ἐλῆς.

Ἔτσι ἔκανε πάντοτε—ἀπὸ τότε ποὺ ἦταν ὁ καλὸς καιρὸς. Καθόνταν ἐκεῖ, ὡς ἀργὰ τὰ βροδυνὰ—τὰ καλοκαιρινὰ, τ' ἀνοιξιάτικα μὰ καὶ τὰ χιονοπωρινὰ—κουτσοπίνοντας μονάχος κι' ἀγναντεύοντας πέρα, μακριὰ τοὺς λόφους ποὺ πνίγονταν στὸ σπάταλο φῶς τοῦ ἡλίου ποὺ ἔδυνε, ὕστερα ποὺ σκούραιναι, παίρνοντας τὸ χρῶμα τῆς φλούδας τοῦ κάστανου, ὕστερα ποὺ γινόνταν ἀβέβαιοι καὶ μακρυνοὶ, κάνοντας σὰν ξένο τὸ τοπεῖο, τὴν ὥρα ποὺ ἄρχιζε ἡ νύχτα..

Μόνος κι' ἔρημος ὁ γέρο-Μίσιας, μιλοῦσε τότε μέ' τὰ ζῶα καὶ μέ' τὰ πράματα. Μιλοῦσε μέ' τῆ γάτα τοῦ ποῦ νιαούριζε τρυφερὰ στὰ πόδια του, στὸ σκυλί ποῦ τὸν κυττούσε μ' ἀνθρώπινη κατανόηση. Στὰ πράματα, ποῦ τὰ ἔνοιωθε δικὰ του, ὅπως τὸ ἴδιο του τὸ κορμί.

Καὶ θυμόταν, ὁ γέρο-Μίσιας, τῆ γρηὰ του ποῦ πέθανε καὶ τὸ παιδί τους τὸ μοναχὸ ποῦ σκοτώθηκε στὴν Ἀλβανία. Καὶ δάκρυζε. Καὶ πίνοντας σιγά-σιγά τὸ δροσερὸ ρακί, ποῦ ἔφτιανε ὁ ἴδιος, ἀναστένοζε γιὰ τὸ φοβερὸ καὶ τὸ ἀπίστευτο: Ρωμηοὶ νὰ πολεμᾶνε Ρωμηοὺς!...

Καὶ πονοῦσε ὁ γέρο-Μίσιας γιὰτὶ ἡ μονοξιά τοῦ εἶχε καλωσυνέψη τὴν ψυχὴ καὶ πάντα γνιάζονταν γιὰ τοὺς ἄλλους καὶ γιὰ τὶς δουλειές τους κι' ἔμπαινε ἀνάμεσά τους, λέγοντας τὸν σπλαχνικὸ καλὸ του λόγο. Μὰ τώρα τί μπορούσε νὰ κάνει, ἐξὸν ἀπὸ τὸ σταυρὸ του;

—Θεέ μου φώτισέ μας καὶ κράτυνέ μας...

•••

Κι' ἓνα βράδυ, ἐκεῖ ποῦ καθόνταν ἀκίνητος στὴ λόντζια, ἀκίνητος σὰν κούτσουρο, ἀπολιθωμένος ἀπὸ τὴν ἀργή, μόνιμη σκέψη του καὶ κανεὶς δὲν μπορούσε νὰ τὸν ἰδῆ, ὁ γέρο-Μίσιας ποῦ τὰ μάτια του, κάτω ἀπὸ τὰ πυκνὰ του φρύδια εἶχαν ἀσκηθῆ καὶ κυττούσαν μοναχὰ τους, εἶδε κάτι ποῦ τὸ παραξένεψε:

Στὴ δημοσίᾳ, δυὸ ἄνθρωποι, πὲς δυὸ σκιές στὸν δρόμο ποῦ ἀκόμα ἀσπρολογοῦσε, στάθηκαν κι' ἡ μιὰ, κάτι ἄρχισε νὰ κάνει, σὰ νὰ σκάβει κι' ἡ ἄλλη, πήγαμε πάνω-κάτω, νευρική κι' ὄλο κύτταζε κι' ὄλο στεκόνταν ν' ἀφουγκραστεῖ. Ὑστερα ἡ πρώτη σκιά σηκώθηκε καὶ ξανάσκαψε παραπέρα καὶ ξανὰ σηκώθηκε καὶ ξανάσκαψε. Κι' ἡ δευτέρη σκιά συνέχιζε τὸ νευρικὸ σουλατσάρισμα, πάνω στὸ δρόμο ποῦ ἀκόμα ἀσπρολογοῦσε ἀνάμεσα στοὺς σκούρους λόφους..

Λαχτάρησε, ὁ γέρο Μίσιας.

Οἱ δυὸ σκιές, τὸ εἶδε ὁ γέρος, εἶχαν περασμένα, χιαστί, στοὺς ὤμους τους, ντουφέκια. Καὶ κατάλαβε, πὼς δὲν ἦταν στρατιῶτες. Ἦταν ἀπ' τοὺς ἄλλους, ποῦ ὁ γέρο-Μίσιας, δὲν εἶχε δὴ ἀκόμα. Ἦταν ἀντάρτες!

Οἱ δυὸ σκιές ἔμειναν ἀρκετὴ ὥρα, στὸ δρόμο. Ὑστερα, ὅταν τέλειωσαν τὸ ἔργο τους, ἔφυγαν γρήγορα καὶ χάθηκαν στὰ χαμηλὰ, πυκνὰ πουριάρια τῶν λόφων.

Καὶ τότε ὁ γέρο-Μίσιας, κατέβηκε ἀπὸ τὴ λόντζια του, ἀργὰ-ἀργὰ, γεμάτος συλλογὴ καὶ πῆγε νὰ δῆ τὸ ἔργο τους.. Ἐμείνε πολλὴ ὥρα, σκυμμένος πάνω ἀπὸ τὶς γούρνες, ποῦ σκέπασαν γιὰ νὰ μὴν φαίνονται. Τρεῖς γούρνες, ἐδῶ-ἐκεῖ, σ' ὄλο τὸ πλάτος τοῦ δρόμου. Καὶ μόλις ξεχώριζαν, ἀπὸ πολὺ σιμὰ, στὸ χῶμα τοῦ δρόμου. Τόσο ἦταν καλὰ σκεπασμένες.

Ὁ γέρο-Μίσιας ἔμεινε πολλὴ ὥρα σκυμμένος πάνω τους, ὄχι γιὰτὶ δὲν κατάλαβε τί ἐσήμαιναν οἱ γούρνες αὐτές! Μὰ γιὰτὶ τὸν πῆρε πάλι ὁ πόνος καὶ τὸ παράπονο, πὼς γινόταν ρωμηοὶ νὰ πολεμᾶνε ρωμηοὺς καὶ νὰ σοφίζονται τὰ χίλια-δυὸ καὶ νὰ κάνουν τὰ χίλια-δυὸ καὶ νὰ βάζουν κάτω τὴ θαυμαστὴ ρωμείκη παλληκαριά τους καὶ τὴν ἐξυπνάδα, νὰ βγάλουν τὰ μάτια συνάμετάξυ τους.

—Χαίρουμαι ποῦ σὰς εἶδα, κατεργαράιοι...

Τὸ σκέφτηκε μὲ χαρὰ, ὅχι μὲ μίσος. Σὰν ἕνας πατέρας, ποὺ τὸν τραμάζουν καὶ τὸν κάνουν νὰ γελᾷ, οἱ ζαβολιές τῶν παιδιῶν του.

Καὶ τὸ πρῶτῃ, ὅταν ἀπὸ μακριὰ ἀκούστηκε ἡ βουὴ τῆς φάλαγγας ποὺ πλησίαζε κι' ὑψώθηκε πᾶν' ἀπὸ τοὺς λόφους, στὸ γαλάζιο, ἀνοιξιάτικο οὐρανὸ ὁ κευρνιαχτὸς καὶ φάνηκαν τὰ πρῶτα γκριζομαυρα, βαρεῖα αὐτοκίνητα νὰ κατηφορίζουν μουγκρίζοντας, ὁ γέρο Μίσιας, προχώρησε καὶ στάθηκε στὴ μέση τοῦ δρόμου. Καὶ σηκώνοντας τὸ χέρι του, τὸ κούνησε, μιὰ δυὸ φορές.

Ἡ φάλαγγα σταμάτησε.

Ἕνας ἀνθυπολοχαγὸς, γρήγορα πετάχτηκε ἀπὸ τὸ πρῶτο αὐτοκίνητο κι' ἦρθε κοντὰ του, ἔρευητικὸς κι' ἀπειλητικὸς πολὺ. Εἶχε κρᾶνος, ἕνα λεπτὸ νεανικὸ μουστάκι καὶ τὸ χέρι στὴν ἄσπρη λαβὴ τοῦ πιστολιούτου.

—Τὶ γίνεται ἐδῶ;

Ὁ γέρο-Μίσιας τὸν κύταξε τρυφερὰ.

Παράξενο πράμα, ἀλήθεια! Ὅλα τούτα τὰ παληκάρια πῶς μοιάζουν τοῦ παιδιοῦ του... Ἐδῶ στὰ μάτια, στὸ στόμα, στίς γραμμὲς ποὺ κατεβαίνουν στὰ χεῖλια. Κι' εἶναι ὅλα τους βιαστικὰ καὶ κάνουν τὸν νταή!...

—Ἐχασες τὴ μιλιὰ σου, γέρο; Σέ ρωτᾶμε: Τὶ γί-νε-ται ἐ-δῶ;

Ὁ γέρος-Μίσιας τὸν πήρε ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τὸν πήγε λίγο πωρακάτω, πάνω ἀπὸ τὶς νάρκες

—Κύττα.

Ὁ ἀνθυπολοχαγὸς κύτταξε. Κι' ὕστερα σφύριξε χαμηλὰ κι' ἔδωσε μιὰ κι' ἀνασήκωσε τὸ κρᾶνος του. Ὁ Μίσιας εἶδε τὸ λαρύγγι του ποὺ ἀνεβοκατέβηκε δυὸ φορές καὶ χαμογέλασε τρυφερὰ.

—Φιλαράκο, σὰν σοβαρὰ εἶναι τὰ πράματα ἔ;

Ὁ ἀνθυπολοχαγὸς, ἔβαλε τὰ χεῖρια του στὴ μέση, τώρα καὶ γύρισε γελαστὸς στὸ Μίσια.

—Μπράβο γέρο. Ὅλοι ἐδῶ γύρω εἶναι κομμουνιστὲς, ὅλα τὰ χωριά. Μὰ ἐσύ, τί διάβολο εἶσαι; Εἶσαι δικὸς μας, ἔ;

Ὁ γέρο-Μίσιας τὸν κυττούσε, μὲ τὸ ἀχνὸ καὶ κουρασμένο του χαμόγελο. Δὲν μιλοῦσε.

—Ἐ, ξανάπε ὁ ἀνθυπολοχαγὸς, μὲ τὸ κρᾶνος καὶ τὸ νεανικὸ μουστάκι καὶ τὸ πιστόλι στὴ λεπτὴ του μέση. Εἶσαι δικὸς μας; Τὶ εἶσαι;

Ὁ γέρο-Μίσιας εἶπε σιγὰ, ἀτάραχα.

—Εἶμαι ὁ γέρο-Μίσιας...

Ὁ ἀνθυπολοχαγὸς ἔσκασε στὰ γέλια καὶ μὲ μιὰ σφυρίχτρα σφύριξε. Ἕνας λοχίας μὲ τὸ τόμμινγκαν καὶ δυὸ στρατιῶτες μὲ τὰ ντουφέκια χιαστὶ καὶ τὸ ναρκοσυλλέκτη στὸ χέρι, ἦρθαν κοντὰ τους.

Κύτταξαν τὶς γούρες. Κι' ὁ λοχίας εἶπε θυμόσοφα:

—Ἄς κάνουμε σεφτέ...

Κι' ἀρχίσαν νὰ σκάβουν, νὰ βγάλουν τὶς νάρκες

Πέρασαν μέρες κι' ὁ γέρο-Μίσιας ξέχασε ὅ,τι ἔγινε. Μὰ ἕνα ἔβραδυ, μόλις ὁ γέρος εἶχε γυρίσει στὸ μαγαζάκι του, εἶχε ἀνάψει τῆ'

λάμπα του κι' ἔστρωνε τὸ γιατάκι του, μιλῶντας μὲ τὴ γάτα, τὸ σκύλλο καὶ τὰ πράματα, ἢ πόρτα βρόντηξε μὲ ὄργη.

Παραξενεύτηκε ὁ γέρο-Μίσιας. Τέτοια ὥρα κανένας δὲν μποροῦσε νὰ βρῖσκεται ἔξω. Ἀπαγορεύονταν.

Ἡ πόρτα ξαναβρόντηξε, ἔτοιμη νὰ σπάσῃ. Ἐκεῖνοι ποὺ ἦταν ἔξω καὶ χτυποῦσαν, διαζόνταν.

—Ἔρχομαι, εἶπε ὁ γέρο-Μίσιας. Καὶ γρήγορα, σέρνοντας τὰ γέρικα, κουρασμένα του πόδια, ἤρθε στὴν πόρτα καὶ τράβηξε τὴν ἀμπάρα.

Ἡ πόρτα ἀνοίξε διάπλατα καὶ στὸ μελιχρὸ φῶς τῆς λάμπας, ὁ γέρο-Μίσιας εἶδε τέσσαρα φλογισμένα μάτια, σὲ χλωμὰ, ἀξύριστα πρόσωπα ποὺ τὸν κύτταζαν. Ἦταν δυὸ, ποὺ θὰ τοὺς ἔπαιρνες γιὰ ζητιάνους, ἂν δὲν εἶχαν τὰ τόμμιγκαν στὰ χέρια κι' αὐτὰ τὰ μάτια, ποὺ δὲν ἦταν μάτια, ζητιάνου...

—Γέρο, ἐτοιμάσου. Δὲν ἔχομε καιρὸ γιὰ χάσιμο. Θάρθῃς μαζί μας, εἶπε ὁ ἕνας.

Κάτι πῆγε νὰ πεῖ ὁ γέρο Μίσιας, μὰ ὁ ἄλλος πειὸ διαστικὸς τὸν ἄρπαξε ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τὸν ἔσπρωξε στὴν πόρτα.

—Ἄκουσες τί σοῦ εἶπαν; Ἐμεῖς δὲν ἔχομε καιρὸ γιὰ χάσιμο.

—Νὰ πάρω τὴν κάπα μου, εἶπε ὁ γέρος ταπεινὰ. Εἶναι ἀνοίξη, μὰ τὰ βράδυα καὶ τὰ πρωῖνὰ εἶναι κρύα ἀκόμα.

Πῆρε τὴν κάπα του καὶ βγήκαν.

Δὲν ρώτησε τίποτε. Μὰ κατάλαβε... Δὲν ἔσβυσαν τὸ φῶς. Μὰ σφάλισαν τὴν πόρτα καὶ χάθηκαν στὰ πουρνάρια καὶ στὶς κουμαριές τῶν λόφων, γρήγορα καὶ ἀθόρυβα.

* * * * *

Περπάτησαν μὲς τὴ νύχτα ὥρες πολλές. Πέρασαν καὶ ξαναπέρασαν κοφτὰ, τὴ δημοσιὰ κι ὁ γέρο-Μίσιας ποὺ ἤξερε καλὰ τὸν τόπο, κατάλαβε πῶς τραβοῦσαν στὰ βορεινὰ, πρὸς τὰ κακοτράχαλα καὶ ἄγρια Κονιτσιώτικα βουνὰ, ποὺ Ρωμηοὶ χτυποῦσαν Ρωμηοὺς καὶ Ρωμηοὶ σκατώναν Ρωμηοὺς.

Οἱ δυὸ ἄνθρωποι ποὺ τὸν πῆραν, δὲ μιλοῦσαν. Σβέλτοι, λιγνοὶ, ὄλο μῦς καὶ νεῦρα, πήδαγαν ἀπὸ πέτρα σὲ πέτρα. Καὶ μόνο κάπουκάπου, ἔβλεπε τὰ μάτια τους, ποὺ ἀστραφταν στ' ἀξύριστα, μαυρομελάχρονα μούτρα τους, στὸ φῶς τοῦ ἀνοιξιὰτικου φεγγαριοῦ ποὺ εἶχε πλημμυρίσει τὸν οὐρανὸ κι ἄκουγε τὸ μεταλλικὸ χτύπο τῶν τόμμιγκαν στὰ κουμπιὰ τῶν ρούχων τους.

Ἄρχισε τώρα ὁ γέρο-Μίσιας νὰ φοβᾶται καὶ νὰ κουράζεται. Νὰ φοβᾶται γιὰτὶ μάντευε στὴ σιωπῇ τῶν δυὸ φρουρῶν του, τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς ἀμετάκλητης ἀπόφασης, ποὺ θὰ ἐκτελεῦσαν. Νὰ κουράζεται γιὰτὶ—ἂν κι ἀπ' τὰ μικρὰ του χρόνια ξωμάχος καὶ περπατητῆς—τὰ γερατειὰ του δὲν χωράτευαν. Ἡ δίψα ἄρχισε νὰ τὸν βασανίζει. Μακρινῇ, χαμένη ἄρχισε νὰ γενιέται μέσα του ἡ λιγοθυμιὰ. Νοστάλησε τὴν ἡσυχὴ γωνιά του, τὴ δροσερῇ ρακί του, τὶς ἐλῆές του καὶ τὸ ἀργὸ βούλιαγμα στὸ σβύσιμο τοῦ δειλινοῦ στὴ λόντζια. «Ποιὸς ξέρε, ἂν θὰ ξαναγυρῶ» σκέφτηκε πικρὰ.

Ἀνάλαφρο: ἔρχονταν ἀνάμεσα στὴν νυχτωμένη, ἀνοιξιὰτικῆς μυρωμένη γῆ καὶ στὰ οὐράνια, ὁ ἄνεμος καὶ σουρνόνταν καὶ φλοῖσβιζε

σαν τὸ θαλασσινὸ νερὸ, ξεχειλισμένος ἀπὸ δροσιὰ κι' ἀγνότητα. Μὰ οἱ τρεῖς τους, ὅλο περπατοῦσαν, περπατοῦσαν.

* * *

Τέλος, ὕπερ' ἀπὸ ὦρα, οἱ δυὸ δεσμοφύλακες σταμάτησαν. Κάτω ἀπὸ τὸ φεγγάρι καὶ οἱ τρεῖς ἄνθρωποι παράμειναν, γιὰ λίγο, σιωπηλοὶ. Ὑστερα ὄεναις εἶπε ξερὰ.

— Ἐδῶ, Καλὰ εἶναι. Κάτσε γέρο ἔκανε στὸ Μίσια, δίχως νὰ γυρίσει τὰ μάτια του πάνω του.

Σωριάστηκε ὁ γέρο-Μίσιας στὴν κάπα του, στὴ γῆ, σὰν ἓνα κούτσουρο. Εἶχε ξερὸ τὸ λαρύγγι, τὸ κορμὶ του εἶταν μουσκαμμένο. Ἡ ἀνοιξιάτικη τσουχτερὴ δροσιὰ τὸν πάγωνε. Τυλίχτηκε στὴν κάπα του κι' ἀπόμεινε ἔτσι περιμένοντας...

Ἦταν ἓνα μικρὸ κουλούρι, μικρότατο κομμάτι γῆς, ξέφωτο μὰ γύρω ψηλὰ, πυκνὰ, προστατευτικὰ ἀγριοπούρναρα.

Οἱ ἄλλοι κάθισαν σταυροπόδι, ἀπέναντί του, μὲ τὰ τόμμιγκαν στὰ πόδια τους. Ὅπως ἔπεφτε τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, κάτι ἀστραφτε πάνω τους. Ἡ κάννες τῶν αὐτομάτων, τὰ τενεκεδένια γράμματα ποὺ εἶχαν στὰ πηλίκιά τους, ἓνα κουμπὶ. Μὰ τὰ μάτια τους ἦταν χαμένα στὴ σκιὰ, ἀνεξιχνίαστα.

Ξανὰ μίλησε ὁ πρῶτος περήφανα, ἰσιώνοντας τὸ κορμὶ του.

— Πῆρες χερμπάρι, τί εἴμαστε γέρο;

Μικρὴ σιωπὴ. Κι' ὕστερα ὁ γέρο-Μίσιας εἶπε ὑπάκουα, ὅπως ἓνας μαθητῆς τὸ μάθημά του.

— Ξέρω. Εἶστε ἀντάρτες.

— Ἐ τότε θὰ κατάλαβες γιατί σὲ πήραμε..

— Ναί, εἶπε πάλι ἀπλᾶ ὁ γέρο-Μίσιας καὶ διπλοσφίχτηκε στὴν κάπα του.

Ὅσο περνοῦσε ἡ ὦρα, κρύωνε καὶ νύσταζε. Κι αἰσθανόταν μόνος καὶ θλιμμένος τώρα, περισσότερο μόνος καὶ θλιμμένος ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ...

— Γιατί ἔδειξες στοὺς φασίστες, τὴ νάρκη; Εἶπε μὲ ξαφνικὴ ἀγριότητα ὁ ἀντάρτης. Ξέρεις τί πάει νὰ πεῖ αὐτὸ; Ξέρεις πῶς ἦρθαν ἀπὸ τί δρόμους καὶ μὲ τί κίνδυνο, οἱ νάρκες αὐτὲς ποὺ βάλαμε στὰ μετόπισθεν τοῦ ἐχθροῦ; Ξέρεις πόσο μᾶς εἶναι πολῦτιμες;

Ὁ γέρο-Μίσιας σὰν τότε γιὰ πρώτη φορὰ ν' ἀνακάλυψε πόσο νέος ἦταν ὁ συνομιλητῆς του, βάλθηκε νὰ τὸν κυττάζει προσεχτικὰ. Ὅχι ἀπὸ φόβο ἢ ὑποταγὴ. Μὰ γιατί, ὅλα τούτα τὰ νέα, τόσο νέα καὶ τόσο πρόθυμα νὰ σκοτώσουν καὶ νὰ σκοτωθοῦν παιδιὰ, τοῦ ξυπνοῦσαν πάλι τὸ ἴδιο αἶσθημα στὴν ψυχὴ του: Τὴ μακρυνὴ μωσταλγικὴ ἀνάμνηση τοῦ σκοτωμένου παιδιοῦ του.

— Μίλα λοιπὸν, ξανάπε ὁ ἄλλος. Μὲ κυττᾶς σὰν νὰ θέλεις νὰ μ' ἀναγνωρίσης. Δὲν εἶμαι ἀπὸ δῶ. Εἶμαι ἀπ' τὴ Μακεδονία. Μὰ σὲ ξαναρωτῶ: Ξέρεις πῶς φέρουμε τίς νάρκες αὐτὲς, πίσω ἀπὸ τοὺς φασίστες; Μὲ τί κίνδυνο, τί μόχθο; Ξέρεις, τί κάνουν οἱ φασίστες τοὺς δικούς μας, ὅταν τοὺς πέσουν στὰ χέρια; Νὰ σοῦ πῶ. Τοὺς δένουν μαζί μὲ τίς ἴδιες τους τίς νάρκες καὶ τοὺς τινάζουν στὸν ἀέρα!

Ἡ ἴδια ἢ τελευταία του φράση, τὸν ἐξαγρίωσε περισσότερο. Νευρικὰ ἔβγαλε ἓνα μπαλέο τσιγάρα, πήρε ἓνα καὶ πρόσφερε, στὸ

σύντροφό του, πού σιωπηλὰς καθόταν πλάγι του. Ἄναψαν κι' οἱ δυὸ—
—Ξέρεις γέρο, ξανάπε σὲ λίγο, γιατί πολεμάμε; Ξέρεις γιατί σκοτώνουμε καὶ σκοτωνόμαστε καὶ γυρνάμε, σὰν τ' ἀγρίμια, στὰ βουνὰ, στὰ λόγγα καὶ στὰ ρέμματα;

Κι' ὕστερα ἀπὸ λίγο, ἀπαντῶντας ὁ ἴδιος:

—Γιὰ σὰς μωρὲ γέρο. Γιὰ σένα, γιὰ τὴ γρηὰ σου, τὸ παιδί σου, τὸν πλαινῶσου. Γιὰ ὅσους πεινᾶνε. Γιὰ ὅσους βασανίζονται. Γιὰ ὅσους ζοῦν στὴ λάσπη, ξυπνοῦν καὶ κουμοῦνται ξανά στὴ λάσπη. Γιὰ τὴ λευτεριά σας, πούσσετε σκλάβοι, γιὰ τὸ ψωμί σας πού δὲν ἔχετε γιὰ τὴν τιμὴ σας, πού σὰς τὴν ἀρπάζουν.

Μιλοῦσε μὲ πάθος. Συνέχισε.

Γέρο—Μίσια, μὴ νομίσης πῶς δὲν σὲ ξέρουμε. Πὲς μας, πῶς πέθανε ἡ γυναίκα σου;

Ὁ γέρος τινάχτηκε, ξαφνιασμένος.

—Ἀρρώστησε, ἓνα βράδυ ξαφνικὰ, ἀπάντησε χαμηλόφωνα, σὰ νὰ θυμόταν κάτι μακρινὸ καὶ σὰν νὰ μὴν ἀπαντοῦσε. στὸν ἄνθρωπο πού τὸν ρωτοῦσε. Τρύπησε τὸ στομάχι της κι ἔπρεπε νὰ βρεθεῖ ἀμέσως γιατρὸς. Μὰ δὲν βρέθηκε. Ξεψύχησε στὸ δρόμο, πού τὴν πηγαίναμε σηκωτὴ γιὰ τὴν πολιτεία.

—Κι ὁμως οἱ φασίστες, ἀπάντησε ἄγρια ὁ ἄλλος, ἔχουν γιατροὺς γιὰ τὰ σκυλιὰ τους. Μ' ἀκούς γέρο-Μίσια; Γιὰ τὰ σκυλιὰ τους. Ἡ γυναίκα σου, δὲν ἄξιζε, ὅσο ἓνα σκυλλὶ δικὸ τους.

—᾽Ω εἶπε θλιμμένα, ὁ γέρο-Μίσιας. Εἶναι ἀλήθεια, πῶς μὰς λείπει ὁ γιατρὸς. Ἐδῶ εἴμαστε, τόσο μακριὰ, ἀπ' τὶς πολιτεῖες!

—Δὲν εἶσαι μόνον ὁ γιατρὸς πού σὰς λείπει, ἀπάντησε νευρικὰ ὁ ἄλλος. Εἶναι τὸ ψωμί, τὸ σκολεῖο, τὸ σαπούνι, ἡ λευτεριά, ἡ ἀνθρωπιά. Αὐτὰ πολεμάμε, σοῦ εἶπα, νὰ σὰς φέρουμε. Καὶ σὺ βοήθησες τοὺς ἄλλους. Τοὺς μπόγηνδες τῆς γυναίκας σου. Τοὺς μπόγηνδες τῶν δικῶν σου καὶ τῶν δικῶν σου, ἀπὸ αἰῶνες τώρα.

—᾽Ω ναὶ ἀπάντησε θλιμμένα ὁ γέρο-Μίσιας. Εἶναι ἀλήθεια πῶς μὰς λείπουν πολλὰ. Πῶς μὰς ἀδικοῦν. Πῶς δὲν χορταίνουμε τὸ ψωμί μας. Κι αὐτὸ τὸ λίγο πού τρώμε, τὶς περισσότερες φορές εἶναι φαρμάκι. Μὰ...

—Τι μὰ! Τὸν ἔκοψε ὁ ἄλλος, ἐξαγριωμένος. Δὲν ἔχει μὰ!

—Νὰ ἤθελα νὰ πῶ, εἶπε ὁ γέρος καὶ ἡ ματιὰ του, ἤρεμη ἀπλώθηκε στὸς δυὸ ἀνθρώπους πού τὸν κυττοῦσαν ἀπέναντί του, ἀγριοποῖ, σκοτεινοῖ, σφιγμένοι στὸν ἑαυτὸ τους, ἀτσαλένιοι μὲ τὰ τόμμιγκαν στὰ πόδια τους, ἴδια ἀγρίμια, ἔτοιμα νὰ τὸν κατασπαράξουν, ἂν χρειάζονταν, ἤθελα νὰ πῶ, πῶς μ' ἔδρα αὐτὰ, ἤμουν εὐχαριστήμενος, ἀπ' τὴ ζωὴ μου —Θέ μου συγχώθεσέ με— ἤμουν εὐχαριστήμενος, ἤσυχος στὴ γωνιά μου, πού μὲ πήρατε. Κι ὕστερα, πάντα κάθε αὔριο θάταν καλλίτερο ἀπὸ τὸ σήμερα, εἶπε σχεδὸν χαρούμενα, ὁ γέρο-Μίσιας.

—Εἶσαι ἓνας ἀγράμματος χωριάτης. Συνήθισες τὴν ἀθλιότητὰ σου, ὅπως τὸ γουρούνι τὸ βούρκο τοῦ. Νὰ τι εἶσαι. Πού βόηκες, γέρο, τὴν εὐχαρίστηση πού μοῦ κοπανᾶς;

—᾽Ω σὲ λίγα πράματα. Εἶναι ἀλήθεια, πῶς ζήτησα λίγα πράματα, στὴ ζήση μου. Μὰ ὅτι ζήτησα, μοῦ τὸ ἔδωσε. Ἡμῶν ἡ

συχός, ὅσο ὅπιτί μου. Καὶ περίμενά, γαληνεμένος τὴν ὥρα μου Ἀγαπούσα τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἦταν πλάϊ μου, τὰ ζῶα μου, τὸ μαγοζάκι μου, τὴ λόντζια μου, ποὺ ἔπινα τὸ ρακί μου. Δὲν πείραξα κανένα καὶ κανεὶς δὲν μὲ πείραξε. Κι ὕστερα σὰς εἶπα: τὸ αὔριο θάναί πάντα καλλίτερο, ἀπὸ τὸ σήμερα.

—Δὲν ξέρω, ἀπάτησε ὁ ἄλλος συλλογισμένος ἂν σὲ πληρῶνουν οἱ φασίστες. Τέλος πάντων, μετανιώνεις γιὰ τὴν πράξη σου; Γιὰ τὴν κατάδωση πὺ ἔκανες; Ὀλόκληρη φάλαγγά τους θὰ σταματοῦσε γιὰ μέρες. Αὐτοκίνητα καὶ ἄνθρωποι θὰ τινοζόνταν στὸν ἄερα. Τὸ ἠθικὸ τους θὰ χτυπιόνταν — γιὰτὶ δὲν ξέρεις τί τρομερὴ εἶναι ἡ νάρκη. Θὰ ξανάκανες τὸ ἴδιο πρᾶμα; Σέ ρωτῶ, ἔκανε ὁ ἄλλος, ἀνυπόμονος, νὰ πάρη μιὰ ἀπάντηση.

Ἔγινε μικρὴ σιωπὴ. Κι ὕστερα ὁ γέρο-Μίσιας εἶπε στενάζοντας:

—Ναὶ

—Ἔ, τότε εἶσαι φασίστας καὶ χειρότερος ἀπὸ φασίστα. Εἶσαι πληρωμένος ἀπὸ τοὺς φασίστες, εἶσαι ἐχθρὸς μας. Καὶ ξέρεις τί τοὺς κάνουμε ἐμεῖς τοὺς ἐχθροὺς μας, ὅταν τοὺς ἔχουμε στὰ χέρια μας;

Ἦταν νευριασμένος.

—Χάνουμε τὸν καιρὸ μας, ἄνοιξε τὸ στόμα του γιὰ πρώτη φορὰ, ὁσύντροφός του. Ἔπρεπε ἀπὸ ὥρα νὰ τελειώνουμε. Κι ἔφερε τὸ τσιγάρο του στὸ στόμα.

—Ἄς τελειώνουμε λοιπὸν, συμφώνησε κι ὁ πρῶτος. Γέρο-Μίσια, ἐτοιμάσου νὰ πεθάνεις.

Σηκώθηκε. Ὀπλίσσε τὸ τόμμιγκαν, τραβόντας τὸ μοχλὸ. Τὸ χαμήλωσε μὲ τὴν κἀνη στὸ γέρο καὶ ἔφερε τὸ δάχτυλό του στὴ σκανδάλη.

—Εἶσαι ἓνας ἀμετανόητος. Δὲν γίνεται τίποτε, μὲ σένα.

Ἔνα σύγκρουο, βαθὺ συνεπῆρε τὸ γέρο-Μίσια. Ἰδρώτας ἀνάβλυσε στὸ μέτωπό του καὶ ἓνα χέρι ἔσφιξε ἀπότομα πνιχτικὰ τὸ λαιμὸ του. Ἀπὸ χρόνια εἶχε συνηθίσει τὴν ἰδέα τοῦ θανάτου, εἶχε φιλιωθεῖ μὲ τὸ χάρο καὶ τὸν περίμενε σὰν ἓνα μουσαφίρη ποὺ θὰ ἐρχόταν κάποτε, νὰ τὸν πάρη καὶ νὰ τὸν φέροι στὰς ἀγαπημένους του, στὴν γρηὰ του, στὸ παιδί του. Μὰ τώρα ποὺ ἡ ὥρα ἦρθε, ὅλη τουὴ γέρικη ὑπαρξη, ἰκέτευε οἶχτο, ἰκέτευε συγχώρεση.

Πάλι ὁ ἄλλος χαμήλωσε τὸ τόμμιγκαν καὶ τὸν ξαναρώτησε:

—Ἄν ἦταν οἱ φασίστες ποὺ βάζαν τὶς νάρκες, γιὰ μᾶς τί θάκανες;

—Τὸ ἴδιο, ἀπάντησε ταπεινὰ ὁ γέρο-Μίσιας. Σὰς ἀγαπῶ ὅλους, σὰν παιδιὰ μου. Σὰν τὸ χαμένο μου γυιό. Δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω αὐτὸ κακὸ, τὴν ἔχτρα. Μισῶ τὰ ὄπλα αὐτὰ, ποὺ εἶναι στὰ χέρια, ὅλων σας.

Τὸν κυττοῦρε ὁ ἄλλος, παραξενεμένος. Ἔνας δισταγμὸς— γιὰ μιὰ στιγμή—τὸν κλόνησε. Πλάϊ στὴν ἀμείλιχτη πίστη του, τὸ βαθειὰ ριζομένο μῖσος του, στάθηκε ὁ ἀπλὸς, ἡσυχὸς ἀνθρωπῆκος ποὺ ἦταν ξαπλωμένος στὰ πόδια τους, στὴν κάπα του κουλουρια-

σμένος καὶ περίμενε καρτερικά. Ἦταν, σὰν ἓνα φῶς κεριοῦ, ποὺ ἄναψε ξαφνικά, μονοχικὸ καὶ πρᾶο, στὸν φοβερὸ ἄνεμο, ποὺ τοὺς συνέπαιρνε. Ὑστερα, σήκωσε οὐς ὠμούς καὶ τὸ κίνημα αὐτὸ ἔλεγε: «Δὲν μπορεῖ νὰ γίνεῖ ἄλλοιῶς». Εἶπε μονάχα στὸ σιωπηλὸ τοῦ σύντροφου:

—'Εσὺ.

Ὁ ἄλλος κούνησε καταφατικὰ τὸ κεφάλι του. Σηκώθηκε κι ὠπλίσε τὸ τόμμικαν...

Ὁ γέρο Μίσιας σήκωσε πὰ μάτια, γεμάτα δάκρυα στὸν οὐρανὸ ποὺ ξεχειλίζε ἀπὸ ἀστέρια καὶ ἀγιότητα πάνωθὲ του. Τὸν ἔνοιωσε ξάφνου πολὺ κοντὰ του, πολὺ σὰν μιὰ ἀνθρώπινη ὑπαρξη ποὺ τοῦ παράστεκε καὶ τὸν συμπονοῦσε. Κι ἦταν ὁ οὐρανὸς, ποὺ ἔκουσε καὶ εἶδε τί ἔγινε ὕστερα: Τῆ σύντομη ριπή τοῦ αὐτόματου. Τὸ ἀργὸ κύλισμα τοῦ κορμιοῦ ποὺ ἔγυρε ἀπαλά, σὰ γιὰ νὰ κοιμηθῆ, τοὺς δυὸ ἀνθρώπους, ποὺ ἀμέσως μετὰ, φύγαν γρήγορα καὶ χάθηκαν στὸ ἔρημο, σκοτεινὸ δάσος...

Μ Η Τ Σ Ο Σ   Λ Υ Γ Ι Ζ Ο Σ

Αἰὼν τοῦ ἀτόμου

Πίσω ἀπ' τὸν καλαμιῶνα
πέντε κοπέλλες λούζονται σὶ λαιπερὸ ποιάμι
οἱ πειταλοῦδες κοιθαλοῦν τὴν ἄνοιξη,
οἱ βροχὲς τὴν εὐλογία, κι' ὁ ἥλιος τὴ συγκομιδὴ.
Πίσω ἀπ' τὸν καλαμιῶνα λάμπει τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ.

Καὶ πέρ' ἀπ' τὸν δρίζοντα, γάμψαι σὶ παρόσημά τους,
οἱ σιραιηγοὶ τῶν πέντε ἡπείρων
ψέχραιμα σχεδιάζοντε τὸ θάνατο τῆς γῆς
γιὰ ν' ἀπελεινθεριώσουντε τὴ γῆ ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους.

Ἐπιτύμβιο

Δὲν καιάλαβε τίποτ' ἀπ' τὸν κόσμο ποὺ ζοῦσε.
Δούλενε καὶ πεινοῦσε, κουραζόταν καὶ πείναγε.
Ἐπνοῦσε κι ἔτρεχε νὰ προλάβει τὴν πείνα του
καὶ τὸ θράδυ ποὺ ξαναγύριζε κοιμότανε κουρασμένος.
Ἦταν πειθήνιος καὶ καλὸς σὰν μιὰ μοσφὴ ἀπ' τὴ Βίβλο
κι ὄλο δούλενε καὶ πεινοῦσε, προσευχόταν καὶ πείναγε.
Κάποτε ἀνέβηκε σ' ἓνα γήλοφο ν' ἀντικρύσει τὸν ἥλιο.
Γιόμισε τὸ στομάχι του μ' ἄερα τοῦ πρωῖνου
καὶ ποίσηκε γιὰ νὰ μὴν πενώσει.
Κ' ὕστερα πέθανε πειθήνιος καὶ καλὸς.
μέ τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Κυρίου σὶ χέρια.

Τό Μετσοβίτικο σπίτι

Παίρνω τὸ Μέτσοβο σὰν ἀφορμὴ γιὰ νὰ τονίσω τὸ νόημα καὶ τὴν ἀλήθεια τῆς λαϊκῆς μας τέχνης καὶ γενικώτερα τῆς λαϊκῆς ἀντίληψις ποὺ γιὰ τὸν τόπο μας θὰ ἀποτελεῖ τὸν ἀσάλευτον ὄγκο μιᾶς σωστῆς καὶ ἀξίας παράδοσης.

Στὴν φτάσμενη τῆς μορφῆ, ὅπως τὴν γνωρίζομε ἀπ' ὄλες τῆς τὶς ἐκδηλώσεις, εἶναι φανερὸ ἀξίωμα τὸ εὖρημα τῆς καὶ ἡ εἰλικρίνεια τοῦ τρόπου τῆς δημιουργίας τῆς, παράδειγμα προσπάθειας φτασμένης. Ἡ λειτουργικὴ διάκριση τῶν συνθετικῶν στοιχείων, τὸ ἀπλὸ, εὐμετρο καὶ χαρακτηριστικὸ συνταίριασμα στὸ ὕφος μιᾶς σκόπιμης ξεκάθαρης καὶ προσηρμοσμένης εὐαισθησίας εἶναι τὸ γνώρισμα καὶ μαζί ἡ ἀλήθεισ τῆς.

Τὸ Μέτσοβο εἶναι χτισμένο στὶς ἄγριες κορυφές τῆς Πίνδου ἀνάμεσα σ' ἐπιβλητικούς βουνίσσιους ὄγκους κα' περιβάλλον μὲ συνθήκες δύσκολες. Γιὰ νὰ συντροφέεις τὸν τόπο αὐτὸ, χρειάζεται νὰ χεῖς πολλὴ τόλμη· προσπάθεια ποὺ θὰ νικήσει τὸ βάρος τῆς φύσης καὶ εὐὲ ἐλευθερώσει τὴν ἀληθινὴν χαρὰ, χαρὰ ἐνὸς ἀνυπέρβλητου μεγαλείου. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἐπέτυχε τὸ Μέτσοβο στὴν προσπάθεια τῆς ἀρχιτεκτονικῆς διάπλασης τοῦ ἀρχοντικοῦ σπιτιοῦ.

Ὅλο τὸ χωριὸ εἶναι σκαρφαλωμένο ἐπὶ τὴν ἀπότομη πλαγιὰ τοῦ Ἀλοῦνι. Τὰ σπίτια, κολητὰ τὰ ἀ δίπλα στ' ἄλλο, ἀκολουθοῦν τὴν γραμμὴ τοῦ δρόμου, πότε ἀκριβῶς καὶ πότε προεξέχοντας πάνω ἀπ' αὐτὸν. Πολλές φορές, οἱ προεξοχές αὐτῆς τῶν ὁρόφων γίνονται ἓνα καθ' ὕψος σταμάτημα στὶς ὀπτικές φυγές ποὺ μὲ τὶς ἀπότομες στροφές καὶ κλίσεις τῶν δρόμων κάνουν χώρους κλειστοῦς πλαισιωμένους ἀπὸ θαυμαστὲς εἰκόνες. Ἀπ' τὶς κλειστὲς αὐτῆς ἀλλῆς—ἔτσι θὰ τὶς ἔλεγα—ξεκινοῦν γιὰ ποῦ κάθε σπιτιοῦ τὴν αὐλόπορτα ὁμορφα ἀκοκυρεμένα κεκλιμένα καλντερίμια. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὸ πρὸ σπίτι παίρνει τὴ δικὴ του θέση καὶ πορεία. Στὸ σύνολο τοῦ ὁ δρόμος κλειστὸς σὲ σχῆμα, γραφικὸς σὲ μορφή μὲ τὸν ἰδιόρρυθμο καλντερίμι τοῦ καὶ τὶς αὐλόπορτες μὲ τὰ κεκλιμένα ἐπίπεδα ἀποτελεῖ ἀδιάσπαστο μορφολογικὸ κρῖκο στὴ γενικώτερη ἐνότητα τοῦ ἐλαίου ὕψους.

Τὸ σπίτι ἐξωτερικὰ δὲν ἔχει νὰ παρουσιάσει ξεχωριστὸ σημάδι γιὰ τὸ σύνολο. Εἶναι ὄγκος βαρὺς γεωμετρικὰ γραμμένος ποὺ μένει ἀκαλόγητο στὴ θέση του. Καὶ βρίσκεις πάντα τὰ ἴδια στοιχεῖα, πρὸς τὰς ἴσες, στὸν ἴδιο ρυθμὸ καὶ χρῶμα, στὸν τόνο μιᾶς γενικώτερης διάθεσης χαρακτηριστικῆς τοῦ τρόπου καὶ τῶν συνθηκῶν

ιώης τοῦ Μετσόβου.

Οἱ μορφές πού χρησιμοποιοῦνται εἶναι ἀπλές καὶ ὅπως ὁ τρόπος κατασκευῆς τὶς ἐπιβάλλει. Σπανιώτερα βρίσκουμε μορφές ξένες, ἀπλοποιημένες ὅμως καὶ προσαρμοσμένες στὸ γενικὸ μορφολογικὸ τρόπο τοῦ τόπου. Μεταγενέστερα συναντοῦμε καὶ στοιχεῖα τόσο τῆς Ἀναγέννησης ὅσο καὶ τῆς Ἀνατολῆς, χωρὶς ποτέ νὰ παρουσιάζονται αὐτούσια ἀλλὰ πάντα στὸ πλαίσιο μιᾶς γενικώτερης Μετσοβίτικης σύνθεσης.

Ὁ κάθε χώρος τοῦ σπιτιοῦ ἐξωτερικὰ, ἀνάλογα μὲ τὸ λειτουργικὸ του σκοπὸ, παρουσιάζεται διαφορετικὸς σὲ ἐπιφάνεια καὶ σχῆμα, ἓνα σχῆμα πάντα αὐστηρὰ κλειστὸ καὶ σύμμετρο (λίθινη, ξύλινη ἐπιφάνεια, ἰσομοιρασμένα ἀνοίγματα). Μὲ μέσα τὶς παραπάνω μορφές τῆ μορφῆ τοῦ τρόπου κατασκευῆς καὶ τὴν ποικιλία τῆς ὕφους τῶν ὑλικῶν, πλάθεται ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς ὄψεως χωρὶς μορφολογικὴ διάθεση ἤρεμα στημένη στὶς δυνατὲς γραμμὲς τοῦ κύβου τοῦ σπιτιοῦ. Τὸ πλέξιμο τῆς ξυλοδεσιάς σὲ ἴσες καθ' ὕψος ζώνες ἢ διαφορὰ ὑλικῶν ἐπιφανειῶν τῶν χώρων καὶ ἡ τυχαία φαινομενικὰ τοποθέτηση τῶν ομάδων τῶν ἀνοιγμάτων, δίνουν στὸ σύνολο τῆς ὄψεως, τόνο κρυφῆς καὶ τακτικῆς συμμετρίας στὸ πλαίσιο μιᾶς ἐλεύθερης γραφικότητος. Χωρὶς λοιπὸν νὰ χάνεται ὁ δυναμισμὸς τοῦ ὄγκου, ἀποφεύγεται ἡ μονοτονία τῆς ἐπιφάνειας. Ἐἴσι σὲ γενικώτερη θεώρηση τοῦ συνόλου παρατηρεῖ κανεὶς τοὺς βαρεῖς ὄγκους μὲ τὶς μελωδικὲς γραμμὲς τῶν καμινάδων καὶ τὰ τελημῆρὰ σακνίσια νὰ στέκουν μὲ ἴση δύναμη, ὑποταγμένα ἀλλὰ ἐλεύθερα ἀντίκρου στὸ ἀνυπέρβλητο μεγαλεῖο τοῦ τοπίου.

Τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ Μετσοβίτικου ἀρχοντικοῦ εἶναι πλασμένον μὲ τὴν ἴδια ἀκριβῶς διάθεση, ὅπως παραπάνω τὴν εἶδαμε. Ἀδεδεσμευτὸ ἀπὸ ἐξωτερικὲς συνθήκες, διαμορφώνεται ἐλεύθερα στὸ πλαίσιο μιᾶς γενικώτερης λειτουργικῆς σκοπιμότητος καὶ καλλιτεχνικῆς δημιουργίας. Σὰν σύνολο, δίνει τὴν εἰκόνα μιᾶς ὀλοκληρωμένης προσπάθειας ἐκφράζοντας μαζί ὅλη τὴν ἀλήθεια τῆς λαϊκῆς ἀντίληψης καὶ τὴν φτασμένη μορφὴ τῆς Μετσοβίτικης λαϊκῆς Ἀρχιτεκτονικῆς.

Ἡ κάτοψη τοῦ Ἀρχοντικοῦ εἶναι στὸ σχῆμα τῆς τετράγωνη χωρισμένη μὲ σταυρὸ σὲ τέσσερες ἴσους χώρους τὸ σαρὰ ἱ (εἴσοδος), τὸν χοιτζαρὲ (καλὸ καλοκαιρινὸ δωμάτιο) τὸν ὄντὰ (καλὸ χειμωνιάτικο) καὶ τὸ γωνιαῖο (καθημερινὸ). Ἡ ἐπικοινωνία μετξύ τους γίνεται ἀπὸ χαμηλὲς πόρτες ὕψους 1,50 μ. καὶ προβαλάμους στενοῦς πού σχηματίζονται ἀπὸ διαχωριστικοὺς τοίχους καὶ τὶς μεσάντρες. Ἡ ὅλη κτηριολογικὴ διάρθρωση καὶ αἰσθητικὴ διαμόρφωση τῶν χώρων παίρνει τελείως δικὸ της ξεχωριστὸ χαρακτήρα μὲ ἀποτέλεσμα νὰ δημιουργεῖται ἐσωτερικὸ ἀνετὸ καὶ ἀσφαλές. Ὁ κάθε χώρος παίρνει ἀπόλυτα ὀρισμένη λειτουργικὴ ἀποστολὴ στὴν ὅλη κάτοψη καὶ πλάθεται μὲ ἀνάλογο ὕψος. Ὁρίζεται ἔτσι γιὰ τὸν κάθε χώρο, μίᾳ λειτουργίᾳ πού ἀνήκει σὲ ὀρισμένη ἐποχὴ καὶ σὲ ὀρισμένα γεγονότα. Τὸ μεγάλο λοιπὸν διάστημα, διαμονῆς πᾶν 6-7 μηνῶν τὸ χρόνο, στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ σπιτιοῦ, ἀντὶ νὰ τὸ ζήσουν οἱ Με-

τσοβίτες, σὲ ἐνιαῖο χῶρο, τὸ μοιράζουν σὲ περισσότερους. Ἡ ἐναλλαγή αὐτὴ μὲ τὴ ποικιλία τῶν ἐντυπώσεων καὶ γενικώτερα τῶν καταστάσεων, ἐξουδετερώνει τὸν κίνδυνο τοῦ ἄγχους καὶ τῆς ἀνίας τοῦ κλειστοῦ χῶρου. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο οἱ μεγάλες ἐσωτερικὲς ἐπιφάνειες τῶν τοίχων μένουν καθαρὲς ἄσπρες μοιρασμένες ἀπὸ διακοσμητικὰ ξύλινα πλαίσια καὶ στὰ ὁποῖα χρησιμοποιεῖται ὁ μεγαλύτερος δυνατὸς φόρτος διακοσμητικῶν σχημάτων καὶ χρωματικῶν ἀντιθέσεων. Ἔτσι οἱ ἀπλὲς μικρὲς καθαρὲς ἐπιφάνειες ἐλαφρύνουν τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ χῶρου, νὰ μὴ γίνῃ καταθλιπτικὸ, ἐνῶ συγχρόνως τὰ πολύχρωμα ὀλοκέντητα ὑφάσματα κρατοῦν τὴν αἴσθησι τοῦ ματιοῦ πάντα ζωντανή. Μὲ τὴν ἄνεση λοιπὸν τοῦ χῶρου, τὸ μάτι διασκεδάζει στὸ χρωματικὸ τοῦτο θαῦμα καὶ ξεκουράζεται.

Ἀπὸ τὸ σαράϊ, μὲ τὸ ἄπλετο φῶς καὶ τὰ λαμπρὰ ξανθὰ χρώματα, θὰ πᾶς στὸν χοτζορέ, μὲ τὴν ἀτέλειωτη ποικιλία τῶν ξυλόγλυπτων διακοσμήσεων τῆς ὀροφῆς, τὰ χαρούμενα χρώματα καὶ σχήματα στὰ στρωσίδια καὶ τὸ μεγάλο γύρω-γύρω μπάσι, πού σου ἐπιβάλλεται καὶ μαζὶ σὲ ξεκουράζει. Ὁ ὄντας πάλι, μὲ τὸ λίγο, πολὺς φορὲς ἔμμεσο φῶς, τὸ μεγάλο πλατὺ μπάσι, μὲ τὸν βαρὺ διάκοσμο τῆς ὀροφῆς, μένει βουδὸς ἴσως καὶ μὲ κάποιον μυστήριον στὸ τὸνο του. Τὰ χρώματα λιγότερα, ἀπλούστερα, θερμότερα τώρα ἡσυχάζουν καὶ συνταιριάζονται μὲ τὸν ἴδιον τρόπο στὸν ἴδιον σκοπὸ. Καὶ στὴν ὄψη τοῦ τζακιοῦ τὸ ἴδιο θὰ βροῦμε. Περίεργες σιωπηλὲς ἀσάλευτες μορφὲς πού δίνουν τὸ ἴδιον νόημα μέσα σ' αὐτὸ τὸ χῶρο.

Γιὰ νὰ φθάσεις τέλος στὸ καθιστικὸ τρυπῶνεις, θὰ ἔλεγα, στὶς χαμηλὲς πόρτες, στοὺς στενοὺς προθαλάμους καὶ στὶς μεσάντρες. Σαφὸ μέσο, τὸ στενὸ δύσκολο αὐτὸ πέρασμα, γίνεται προετοιμασία στὴν ἀποκάλυψη τοῦ καινούργιου χῶρου. Αἰσθάνεσαι πὼς μπαίνεις κάπου πολὺ βαθειὰ στὸ σπίτι, μακριὰ ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμον πού ἄφησες, κι' ἄς βρίσκεται αὐσιαστικὰ μέσα στὸ ἴδιο κτηριακὸ σύνολο καὶ στὸ ἴδιο περιβάλλον. Κι' ἐκεῖ πάλι ἡ διακόσμηση καὶ ἡ σκευὴ, χωρὶς νὰ παραφωνοῦν στὸ γενικὸ τὸνο, ἀλλάζουν ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ νέου χῶρου. Εἶναι ἕνας χῶρος γιὰ ξεμονάχιασμα καὶ συγκέντρωση συνάμα τῆς οἰκογένειας (ἀπομονωμένος, ἀλλὰ καὶ μὲ ἔντονα χτυπητὰ χρώματα στὰ ὑφαντὰ του).

Τὸ Μετσοβίτικο σπίτι ἔτσι προβάλλει τὴ φυσιογνωμία του. Στιμμένο στερεὰ σὰν μέλος μιᾶς ὀργανικῆς ἐνότητος στὴν ὅλη συγκρότηση τῆς «πολεοδομίας». Καὶ μέσα μαρτυρεῖ πηγαία ἀρχιτεκτονικὴ σοφία στὴν κατανομὴ καὶ στὴ διάρθωση τῶν ἐσωτερικῶν ὀγκῶν. Σοφία, πού τὰ γνωρίσματα καὶ ἡ ἀποστολὴ τῆς ἦταν νὰ ὑπηρετήσῃ μαζὺ μὲ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν πιὸ λειτουργικὴ ἀντίληψη τῆς τέχνης στὴ διάταξη τῶν ἐπιπέδων ἐνὸς ἀληθινὰ μεγαλόπρεπου τοπίου.

Γυάλινη πόλη

Ήταν συνηθισμένος από τέτοιους θορύβους. Ή ζωή κλείνεται μέσα από τις γρίλλιες, έλεγε. Τα φώτα είναι το χάος που συντριβόμαστε μέσα σ' αυτό. Ένα δωμάτιο με κλειστές γρίλλιες είχε πάντα στη σκέψη του. Τα άλλα τα τοποθετούσε μόνος. Η φωνή του να κυριαρχεί και το πρόσωπό του να μεγαλώνει σαν τα Βικτωριανά πορτραίτα στους λευκούς τοίχους. Ήθελε ν' αγγίζει πολλές αισθήσεις. Αυτός ήταν ο μεγάλος του καμπίος. Εκείνα που η ζωή του άρνηθηκε τα μοίραζε στους άλλους κι' ήξερε πως ανάμεσα στο πλήθος ήταν και ο έαυτός του, που σκόλευε τα όνειρά του με ένα γέλιο μαστίγιο. Ήθελε ν' αγγίζει τις γριλιές να κρατηθεί από τα νεύρα του. Εκείνα ήταν ή άλλη άρνηση. Το πρόσωπό του ήταν ένα παλαιοντολογικό τρίγωνο με δυο κόγχες, που κάποτε άλυχτούσαν και άνοιγαν σε κάθε θροισιά, σαν ή άπατημένη πύλη τ' υ ναού. Όλα έχουν την ίδια άσχη. Έλεγε. Η διάσταση είναι περισσότερο, φαινόμενο συμβατικό. Ποιος ξέρει, ο ήρωϊσμός αν δεν άρχίζει από την άρνηση; Πόση είναι ή απόσταση του φυγόδικου από τον ήρωα; Έτσι που βηματίζει υπολόγιζε και σ' αυτό σαν κατάληξη. Οι άνθρωποι είναι τόσο πολύ συνηθισμένοι στην όμιχλη. Χρειάζονται τα έσπαρα για να ζήσουν. Γελοῦσε ο ίδιος με τον τρόπο που σημάδευε την ιστορία, πίσω από τις πλάτες της, έτσι που εκείνη έκουβε από άδεξιότητα τις έμπορίες της...

Οι άνθρωποι ψάχνονταν μέσα από τις γρίλλιες. Χωρούσαν περισσότερο στη νύχτα. Διπλώνονταν όπως τα μικρόβια στις σελίδες των παλιών βιβλίων. Μπορούσαν να γελοῦν και να έρωτεύονται εν φαντασία και σώμα. Ή νύχτα, έλεγε, είναι ή άλλη μητέρα. Από τυτικό διασπᾶ όλες τις κλειστές ώρες μας, δίχως να ξέρει πως γίνεται το άντηχειό μας άλλης μοναξιάς. Όμως είναι απόρροια. Μπορείς να της έμπιστευθείς, χωρίς προδοσία. Θα σε αγκοῖσει όπως εἰ θεῖες δυνάμεις του νότου πίσω από τη σιωπή της παγόδας. Τη νύχτα γίνεσαι περισσότερο υλικός γιατί και τα όνειρα από ύλη είναι. Σημπρωκόνεσαι στο κορμί σου. Κυριαρχείς σε ένα άδιαχώρητο και υπάοχεις μέσα στο μέτρο της ύλης σαν όγκος και σαν ιδία, γιατί μπορείς να σκεφτείς και να άρνηθείς.

Ή πόλη τυλλίγονταν με ένα πράσινο ναύλον, που ήταν διάφανο μέσα στο φῶς. Στις γυάλινες προθήκες τα είδωλα έ-

μοιαζαν τέρατα του νεκροσμείου στο οινόπνευμα. Τόν ένοχλούσαν τα φώτα, που έσκυβαν σαν αστυνομικοί κι έψαχνε το πρόσωπό του μέσα από μια φθαρμένη ταυτότητα. Ήθελε να βγει έξω από την καταγωγή, να συνοψιστεί στον έαυτό του και σκόνη ταφτε πάνω στις μνήμες.

Στα μάτια της μάνας του ποντοπορούσαν τα καιάγια μιας σάπιας ηλικίας. Ένα δέγμα, σαν πησόχαυτο, τέμπανε έξω από τα ανυπάκουα κόκκαλα. Γύρω από τα μάτια της περπατούσαν μικρόβια μαύρα, σα να τάφτυσε ή νύχτα. Άσχήμιζε πίσω από την καχεξία. Μέσα από τις ριτίδες αφορμιζε ή ψυχή της. Τα μάτια της ναρκώονταν, ήθελαν τον ύπνο ναρθει μέσα από το χώμα βαρύν, να μπει απότομα στο δέγμα, προτού προστάσου τα νεύρα να αντισταθεύν.

Έρχόταν σαν άκαρπο άμπέλι, που μέσα από τα χορτάρια του μαντεύεις μια άλλη προσπάθεια ζωής. Ζητούσε μια διαφορετική μοναξιά να ζήσει μόνη της τη φθορά, να έπιστρέψει στην ψυχή της ο θάνατος, να μη μείνει κάπου ένα είδωλο, ένα άντηχείο. Είχε κοντά της την ήττα και την κατάρα. Κάποτε σκέφτονταν για τη ζωή. Την ενδιέφερε και ή ιστορία, την ώρα που άγριευσε στα παρομιλητά της, προσπαθώντας να σώσει το πάθος μέσα από τις απώλειες της ζωής της. Μα δέ βοήθε ούτε τον άνθρωπο ούτε το Θεό κοντά της. Είχε γυρίσει από ένα μέτωπο και είχε μαζί το θάνατο. Διάβρωσε μέσα στις θύειλες τότε που ήταν νέα και θεωρούσε δηλητήριο το λυγμό. Ζούσε κι αυτή με απώλειες... Αυτή ή λέξη έρχονταν μέσα από ένα σκοτεινό άταβισμό. Δεν ήθελε να έχει την κατατομή της μάνας του. Αποφευγε και τα μάτια της αδερφής, που στέγνωσαν σαν ένα μπουκάλι ιδίο στο τραπέζι.

Κάποτε έσχισε τα πορτραίτα των νεκρών του κι έφυγε. Οί νεκροί είναι άναυδεις, έλεγε. Θέλουν περισσότερο μέρος στη σκείπη μας από τον έαυτό μας. Ήταν μια αντίσταση κι άς ήξερε πως και ή φυγή του ήταν ύποταγμένη σ' αυτούς.

Ήθελε ν' αρχίσει από μια άδεια μνήμη για να μη ψάχνει σε άλλα πρόσωπα να βρει τον έαυτό του. Τα μάτια των άλλων ήταν κάτοπτρα, που τον τυραννούσαν, κι έδειχνε το πρόσωπό του όπως σχίζεται ένα άμπαζούρ στο γυμνό διάδρομο. Γι' αυτό άγαπούσε τον κίνδυνο. Οί άνθρωποι αρχίζουν από μια άδεια μνήμη. Η ζωή είχε τους ίδιους άριθμούς, που προσπαθούσαν να τους σώσουν. Όταν κινδυνεύεις ξεχωρίζεις στη συνείδησή σου και ύπάρχεις, σκέφτοντάς την. Φτάνει ο κίνδυνος να μην είναι άτέλειωτος σαν δεινροστοιχία. Γίνεσαι φυγόδικος, γιατί ή τόλμη άνήκει στο ένστικτο και χάνεται όπως ένας κύκλος νερού. Οί ήρωες δεν μπορούν να αναλύσουν τις πράξεις τους. Γι' αυτό δεν αφήνουν άπομνημονείματα και γίνονται νευροτι-

κοί από την άγνοια του· εαυτοῦ τους. Συχνά είναι δειλοί περισσότερο από τους άλλους. Οι αισθήσεις μας, όμως προσορίζονται βιολογικά από τη μεγάλη τους προάξη. Έχουμε ανάγκη από έσοπτα. Το ίδιο κάνει και η ιστορία. Πάντα στα ένστικτα καταλήγει. Η γνώση ήταν, γι' αυτό, μιὰ γοιὰ με χιλιάδες τύπους σαν ιερόδουλη...

Τὰ φῶτα άναβαν μέσα από τὸ πεζοδρόμιο. Ἄνακατώρονται με άστρα και λάσπη. Ἦταν τὰ άλλα κάτοπτρα, σταλιμένα από τὸ, ίδιο τὸ παρελθόν. Παράξενες γεωμετρικές φιγοῦρες έσκυβαν στην ταραγμένη του συνείδηση σαν επάνω από πηγάδι. Δέν ήξερε από πὸ ένστικτο κινώνταν. Ὑποχείρια, έλεγε και έννοιωθε ένα βάρος στο δέσμα, ένῶ προσπαθοῦσε νὰ αποδυθεϊ την καταγωγή του. Τουλάχιστον ὁ κίνδυνος φέρνει τους άλλους κοντά σου ή τους δημιουργεί. Ξέρεις πὸς άντηχείς κάπου. Ἄφήνεις μιὰ αφή. Πρόπει γιατί νὰ αφήσεις...

Οί γοίλλιεζ έκλειναν μέσα τη ζωή. Ἄνοιγαν σέ άλλη ὄχθη. Διὸ νεύρα ξένα είναι διάγραμμα ὅταν ένώνονται. Διὸ σώματα είναι ένα τέλος, τῶξερε... Βηματίζε σέ μιὰ γυάλινη πόλη. Δέν μπορούσε κάποιον νὰ αφήσει τὸ χάσμα που βάραινε στα χέρια του. Δίπλα από τὸ δενδρολίθιαν φαίνονταν τὸ καλάθι άποροισμάτων. Είχε τίς φλοῦδες τοῦ γέλοιου από τὸ τραπέζι τοῦ διπλανοῦ δωματίου. Η σελήνη άνοιγε τὰ δόντια της σαν τραγικό ποί ασφυκτιὰ σ' ένα γυάλινο δοχεῖο. Οί βηματισμοί του επέστρεφαν από τὸ πεζοδρόμιο σαν άκόντια ένῶ εκείνος έσκαφε τη μνήμη του νὰ στήσει μιὰ σκηή κάπου νὰ υπάοξει. Την άλλη μέρα οί αστυνομικοί βοήζαν την ταυτότητα με τὸν άριθμο 3....., στην ὁδὸ Κ..... Ὁ ίδιος άριθμὸς ήταν σημειωμένος σέ ένα εἰσιτήριο επιστροφής.

Μικρὸ τραγούδι

Κι' ἤρθε μιὰ φωνὴ σὰν τὸν ἀχὸ
τῆς χαμένης νειότης μου, ἀπαλὴ κι' αἰθέρια,
καὶ μὲ βοῆξε τόσο νοναχό,
καὶ μὲ πῆρε ἀπὸ τὰ χέρια.

Κι' ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ μ' ἔθαβε ὁ κρουφὸς
πόνος, σιὸ θαυὸν κι' ὑγρὸ τῆς σκέψης σπήλιο,
σὰν τυφλὸ μὲ ὁδήγησε σιὸ φῶς
καὶ σιὸν ἥλιο.

Τώρα, κι' ἂν ἡ νειότη μου δὲ ζεῖ
φτάνει ποὺ ἡ πικρὴ καρδιά μου πάει νὰ γιάνει,
καθὼς ξαναπήραμε μαζὺ
τὸ παλιὸ σεργιάνι.

Λιγὸ λόγος

I

Αὐτὸ ποὺ μένει μέσα σου,
καὶ δὲν τὸ λές,
αὐτὸ εἶναι ἡ πίκρα ἢ πιδ θαυειὰ
κι' ἢ πιδ μεγάλη.
Κλάψε ὅσο κλαῖς, κι' ὅσο μπορεῖς
μὲ λόγο ἀπὸ, νὰ κλαῖς,
νὰ βγει. Κι' ἄς ἔρθει κι' ἄλλη.
Γιατὶ, ἂν τὰ δάκρυα σοῦ σταδαῖν
ἢ ἔχουν σωθεῖ,
κι' ὁ λόγος σπάει σὲ μιὰν ἠχὼ
στεγνοῦ παρόποιου, ὅπου,
τότις ἢ πίκρα ἀγκάθωσε
φαρμακερὴ κι' ὀρθὴ
κι' ἀλλοίμονό σου!

II

“Ὅσοι ἀγάπησα ἦταν πόνοι.
—Πότις ἢ ψυχὴ θ' ἀναπαυτεῖ
καθὼς σιὸ δάκρυ ἔχει μουσκέφει;—
Τρέμει ἢ καρδιά καὶ τρέμει ἢ σκέψη
ποὺ ὄσοι, ποὺ ἀγάπησα, ἦταν πόνοι,
κι' ὡς πόνοι ἀγάπησαν κι' αὐτοὶ.
Καὶ κλαῖω ποὺ ἐκέῖνοι, οἱ πιδ μεγάλοι
(μά μήτε βλέπετε μήτε ἀκοῦς,

Θεέ μου, γρανίτη ἐοῦ τοῦ Νόμου),
καὶ κλαίω — πικρὸ παράπονό μου —
πὺν οἱ πόνοι ἐκεῖνοι, οἱ πῖο μεγάλοι,
μὲ βροῆκαν ἀπ' τοὺς πῖο δικούς.

Χιλιάδες νύχτες

Χιλιάδες νύχτες ξαγρυπνήσαμε
στὶς ποκνυμαῖες καὶ σιὺς σταθμούς
προσμενονίας τὸν ξένο.
Θαροῶ πῶς τὸν προσμενάμε
πρὶν ἔρθουμε σιτὴ γῆ.
Κι' ἔγινε ἡ προσμονή μας ἀπαραίτητη.
σάν τὸ φωμί,
σάν τὸ νερό
καὶ σάν τὸν ἥλιο.

Τὰ καφενεῖα μᾶς ἔμαθαν
τὶς μαῦρες νύχτες τῶν καιρῶν,
φρανιάσματα μεσ' σιὺς καπνούς,
ἴοκιους μέσα σιὺς ἴοκιους.
Κι' οἱ δρόμοι, οἱ δρόμοι, διαφανεῖς
σιὸ λίγο φῶς τὸ ἀσθενικὸ
κάτω ἀπ' τοὺς φανοσιάτες.
Ἄγνες καὶ διάφανες μορφές
ἀπ' τὴ λαχιάρα τῆς ζωῆς,
σύμβολα μιᾶς ἀναμονῆς
ἀρχαίας ὅπως ὁ κόσμος.

Μειρήσαμε τὶς πλάκες τῶν πεζοδρομιῶν,
τοὺς ξεφτισμένους τοίχους.
Τ' ἀστέρια, τὰ μεσάνυχτα καὶ τὸ πρωτὶ
τὶς σιάλες τῆς βροχῆς.
Τὰ κύματα κοντὰ σιὶς ἀποβάθρες.
Τὰ δάκρυα καὶ τοὺς γύπους τῆς καρδιᾶς.
Μειρήσαμε, μειρήσαμε,
τ' ἄδεια θαγόνια σιὺς σταθμούς,
τὶς ράγες (κι' ὡς ποῦ φτάνουν—τάχα—οἱ ράγες;)
Καὶ τὶς ἀνάσες τῶν ἀνθρώπων
σάν κι' ἐμᾶς.
Χιλιάδες νύχτες ξαγρυπνήσαμε
στὶς ποκνυμαῖες καὶ σιὺς σταθμούς
προσμενονίας τὸν ξένο.

Θεέ μου, καλύτερα
ποῦ δὲν τὸν ἔσειλες ποιεῖ
καὶ γίναμε ἀδελφοποιοὶ
μὲ τὴν ἐλπίδα...

Μ Α Ρ Σ Ε Λ Μ Π Ε Α Λ Υ

Παρουσιάζει : ΤΑΚΗΣ ΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

Γεννήθηκε στα 1908, αυτός ο πρώην μέτριος παρνασιακός ποιητής Μαρσελ Μπεαλύ, που μονάχα στα 1944, μπόρεσε να ξαφνιαστεί το Παρίσι με τα 64 μικρά αφηγήματα που αποτελούσαν τις «ανάμνησεις ενός ίσκιου». Μέσα στις στερνές λάμπεις που πολέμου, αδιαφορώντας για την ποίηση ίδεών και για τον υπαρξιακό πεσσιμισμό της ταραγμένης εκείνης εποχής, ένοιωσε την ανάγκη να αποκολληθεί από μια σφαγιαστική πραγματικότητα και αντιδρώντας να καταγράψει τα όνειρά του και τις περιπλανήσεις του σ' έναν κόσμο φανταστικό. Τον ανακάλυψα τον Ιούνιο του 1957, χωμένο-τιμητικά—στις σελίδες του περιοδικού «Φιξιόν». Διαπίστωσα μια μακρινή συγγένεια μαζί του. Είταν ο αφηγηματικός τρόπος της έκφρασης, είταν οι υποσυνείδητες καταγραφές του όνειρου, που τον διασπέλλουν κι' αυτόν κι' έμένα από την υπερρεαλιστική μέθοδο, είταν ή περιοχή του ένδιαίμέσου, του μεταίχιμίου ανάμεσα στον ύπνο και τον ξύπνο, ανάμεσα στο συνειδητό και το άσυνείδητο, ανάμεσα στα πράγματα και στην όνειρική προέκταση, είταν τέλος ή βαθμιαία διαμόρφωση ενός κόσμου μυθικού. Ίσως είταν κι' άλλα. Δίνω άφορμή για όποιον θελήσει να προχωρήσει.

Έκείνο που ξαφνιάζει στον Μπεαλύ είναι ή φυσικότητα του τόπου, ή λογική συνάρτηση των γεγονότων, το άληθοφανές, ή συννεπής κίνηση μέσα σε μια έξωλογική περιοχή. Άνασταίνει τα πρόσωπά του με μια γλώσσα όργη κι' άκριβόλογη. Κι' οι φανταστικές που ίσπαρίες τοποθετούνται στην κάμαρά του, στο καφενείο, στο δρόμο. Οι ένεργειές του είναι ένεργειες ενός ειρηνικού ανθρώπου με ταχτικές συνήθειες και συμμαζεμένη ζωή. Τα πρόσωπά του δεν είναι διογκωμένα, δεν είναι υπερβολικά δεν είναι πρόσωπα του γκράν-γκιρνιόλ. Είναι τα καθημερινά σύμμετρα πρόσωπα της πραγματικότητας. Έτσι μπορεί κανείς να διαπιστώσει τις συγγένειες και τις διαφορές με τον Πόε, τον Χόφμαν ή τον Μισώ. Γιατί τίποτα στον Μπεαλύ εκ πρώτης όψεως δεν είναι «ενορμόλ». Το θαύμα της ποίησης είναι να μάς κάνει να δεχόμαστε το άδύνατο. Μια άγνωστη πραγματικότητα άγωνίζεται να δικαιωθεί μαχόμενη συστηματικά τη γνωστή πραγματικότητα, μέσα σε μια κοινότητα πράξεων, λόγων και κινήσεων.

Ο Μπεαλύ δεν μάς προτείνει κανένα όργανωμένο σύστημα μυθολογίας. Προσφέρει μονάχα κλειδιά για να εισχωρήσουμε στο άγνωστο που έχουμε μέσα μας ή γύρω μας. Ένα τραυματισμένο άτομο, κινείται αίχμάλωτο μέσα στην

αΐθουσα τῆς μοναξιάς του. Καί καταγράφει ὅ,τι γίνεται, προ-
ωθώντας τὴν ἔκφρασή του τουλάχιστον ὡς μιὰ ἠθικὴ τῆς
αΐσθησης. Ὁ Μπεαλύ εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ αὐθεντικὲς κα-
τακτήσεις τῆς σύγχρονης ποίησης.

Ἡ ἐσπερίδα

Ποτὲ δὲ θὰ μπορέσω νὰ διώξω ἀπὸ τὸ μυαλό μου τὴν ἀνά-
μνηση ἐκείνης τῆς ἐκπληκτικῆς βραδιάς. Κι' ὅμως δὲ συνέβη τί-
ποτα πέρα ἀπὸ τὸ συνηθισμένο. Ἀλλὰ ὑπῆρχε μέσα μας τέτοια
μεταδοτικὴ θεομότητα πὸν οἱ πολυθρόνες, οἱ λαμπτήρες τὰ τρα-
πέζια ἔμοιαζαν νὰ πάλλονται ἀπὸ σιελάθεια. Τὸ παιγνίδι, γιομά-
το ἐκπλήξεις, πὸν μᾶς εἶχε ἐνώσει. Ζωντάνευε ὄλην τὴν αΐθουσα,
ὑπῆρχε μιὰ εὐθυμία ὅπου ἀνακατείνονταν ὁ φιλικὸς θόρυβος, ἡ
λάμψη ἀπ' τὶς συνομιλίες καὶ τὰ γέλια. Τὸ παθιασμένο ἐνδιαφέ-
ρον πὸν μᾶς ἐρεθίζε συναγωνιζόταν εὐφρόσυνα μὲ τὴν τριφερὸ-
τητα καὶ τὴ θέρη πὸν νοιώθαμε ὁ ἓνας γιὰ τὸν ἄλλον. Αἰσθήσεις
καὶ αἰσθήματα ὁμόθυμα σκόρπιζαν μέσα στὴν ἀτιόσφαιρα μιὰ
συγκροτημένη φαιδρότητα καὶ χωρὶς νὰ ἔχουμε πιεῖ, εἴμαστε προ-
γματικὰ μεθυσμένοι. Πὸν καὶ πὸν στὸ κενὸ μᾶς ἄξαρτης σιωπῆς
ἔρχονταν ἀπὸ τὸ δρόμο ἓνας στεναγμὸς, ὅμοιος μὲ ἀπελπισμένη
κρανιή ἢ οἰολιχτὸ σκύλι πὸν πεθαίνει. Ὅμως ἐμεῖς δὲν τὰ
προσέχουμε αὐτὰ, ὅπως δὲν προσέχουμε καὶ γὰρ ἄλλο, πολὺ παρά-
ξενο. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν, ἓνας ἀπὸ μᾶς σηκώνεται ξάφνου
κα' ἔβγαινε ἔξω, γιὰ νὰ μὴν ξαναγυρίσει. Εἶναι ἀλήθεια πὸς ἡ ἀ-
πουσία του ἀναπληρονοῦνται ἀμέσως μὲ τὴν ἀφιξη ἑνὸς καινού-
γιου ποισώπου πὸν μιλοῦσε πιὸ δυνατὰ καὶ μᾶς ἐσκόλαβνε γρή-
γορα μὲ τὴν γοητεία του. Ἔτσι δίχως νὰ τὸ προσέξω, βρέθηκα σὲ
λίγα τριγυρισμένος ἀπὸ ἄλλα πρόσωπα πὸν ἡ δξίτητα τοῦ παιγ-
νιδιοῦ τους κα' ἡ χαρὰ τους καθόλου πιὰ δὲ σιμφονοῦσαν μὲ τὴν
εὐδαμονία πὸν ἐντυπώθη. Ἡ σειρὰ μου εἶχε ἔρθει, ἔπρεπε νὰ φύ-
γω. Ἀλλὰ μέσα στὴν ἄγνοια ἐκείνου πὸν μὲ περίμενε ἀπέξω ἡ
πίκρα μου ἦταν ἀνάλαρη καθὼς ἀπὸ πεῖρα ἤξαιρα πὸς ἡ ἀνα-
χώρησή αὐτὴ δὲν θάρηνε στὸ σύνολο τῆς συντροφιάς μήτε κατή-
φεια μήτε θλίψη σκοτεινὴ.

Ἡ μύγα

Δὲ θάρηνα, φυσικά, ποτὲ κακὸ σὲ μιὰ μύγα. Μὰ τούτη ἐδῶ
συνέχισε νὰ ἐπιμένει μὲ τὴν ἀσημέντη καὶ ἐρεθιστικὴ παρουσία
τῆς, κόλλαιγε στὴ γωνιά τοῦ τραπέζιου, ἔμοιαζε, παρὰ τὸ προχώ-
ρημα τῆς ἐποχῆς νὰ μὴν ἐννοεῖ νὰ τελειώσει τὴ μυγίστικη ζωὴ
τῆς. Μὲ μιὰ δαγυλιὰ τὴν ἔστειλα μακρὰ καὶ ξανάρχουσα τὸ γρά-
ψιμο. Ἔπειτα ἀπὸ λίγες στιγμὲς, σηκώνοντας τὴ μύτη, μού φά-
νηρε πὸς τὴν εἶδα νὰ σέβνεται ἀκόμα στὸ ἄδειο πάτωμα. Ὅχι

χωρίς κάποια ἀποσιροφή, τέντωσα τὸ πόδι γιὰ νὰ τὴν ἀποτελειώσω, ὅταν μοῦ μπῆκε ἡ ἰδέα πὼς εἶχε μεγαλώσει σὲ μέγεθος. Τὴ χαζὸς πού εἶμαι γὰ νομίζω γιὰ ἀνώμα μύγα αὐτὸ τὸ ἕπουλο ἔτομο, δυὸ φορές χονδρότερο ἀπ' αὐτήν. Χωρὶς δισταγμὸ αὐτὴ τὴν φορά τὸ ζούληξα, μὰ μόλις σήκωσα τὴν πατουῦσα μου, τὸ ἄχαρο αὐτὸ πρῶμα χονδρὸ τώρα σὰν μικρὸς κάβουρας, ξέφυγε μὲ μιὰ ἀσυνήθιστη ταχύτητα. Κι' ὅπως τὸ κυνηγοῦσα, ὅπως ἔτοιμαζόμουν νὰ τὸ χιπήσω, γλίτωσε κάτω ἀπὸ μιὰ γωνία τοῦ χαλιεῦ. Τότε λύσσαξα καὶ ποδεπατοῦσα τὸ μέρος ὅπου θάπρεπε νάταν κρυμμένο, σίγουρος πιά πὼς εἶχα ξεφλήσει. Ἐντούτοις δὲν ἔγινε τίποτα. Δὲν εἶμουν παρὰ πάνω ἀπὸ μισὸ λεφτὸ σκυμμένος σπὰ χαρτιά μου, ὅταν εἶδα τὸ ταπέτο ν' ἀνασηκώνεται ἀργὰ κι' ἕνας τερατώδης κἀνθαρος, κατὰμαυρος νὰ βγαίνει ἀπὸ τὴν ἄκρη. Προχωροῦσε δύσκολα, ἀφίνοντας πίσω του ἕνα μαυρειδερὸ ἀχνάρι. Μὰ μόλις μ' ἀντίκρουσε, παρὰ τὴν ἀξιοθρήνητη κατάστασί του τὸ φριχτὸ τοῦτο ζῶο. παρμένο ἀπὸ τὸ πανικὸ ἐφάνη νὰ σηκώνεται ἀπ' τὸ πάτωμα. Κι' ἐνῶ τὸ κυνηγοῦσα γύρω-γύρω στὴν κἀμαρα, μεταμορφωιόταν κάτω ἀπὸ τὰ μάτια μου. Τὸ δέμα μὲ τὰ γροῖζα σπάρραχνα, ὅπως κρεμόταν κάτω ἀπ' τὴν κοιλιὰ του ἐφρούσκωνε, διαγραφότανε παρῶξενα ὡσὰν τὸ καίκαλό του νὰ μὴν εἶταν πιά παρὰ ἕνα ἄχρηστο κενκοῦλι. Καὶ τότε συλλογίστηκα πὼς αὐτὸ τὸ μικρὸ ζῶο δὲν εἶταν πιά μύγα ἢ κατσαρίδα, ἀλλὰ ἀπλοῦστατα ἕνα λευκὸ ποντίκι. Τέλος μὲ μιὰ κλωτσιὰ κατὰφερα γὰ τὸ λυώσω, ἀκίνητο μέσα σὲ μιὰ βρομισιὰ ἀπὸ αἷμα. Γύρισα πίσω. Γύρω στὸ τραπέζι μου ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογένειάς μου εἶτανε καθύσμενα ἐκεῖ καὶ μὲ κοιτάζανε μὲ πονεμένη ἐκπληξῆ, πού δὲν τῆς ἔλειπε μιὰ ἀπόχρωση αὐστηροῦς μωμῆς.

Τὸ δωμάτιο ἀερόστατο

Τὸ δωμάτιό μου ξεδιπλωνόταν σὰν ἕνα μεγάλο κοτὶ ἀπὸ χαρτόνι, εἰς τοῖχει καὶ τὸ ταβάνι αἰοίγαν ἀθόρυβα ἀφίνοντας νὰ περάσει ὁ οὐρανὸς, ἐνῶ ἐγὼ ἀνέβαινα σιωπηλά. Ἐποῖ ἀπὸ τὴν μιὰ στιγμή στὴν ἄλλη, δίχως νάχω ἀφήσει τὸ γραφεῖο μου, βρισκόμουν νὰ ἔχω μεταφερθεῖ σὲ τέτοιο ἕψος, πού ἡ γῆ ἀποκάτω δὲν εἶταν παρὰ ἕνας πελώριος μενεξελὶς καιρός. Κανένας φόβος μέσα μου, μονάχα ἡ ἀνέκφραστη χαρὰ νὰ ξαίρω πὼς στὸ τέρας αὐτῆς τῆς ἀνάληψης θὰ μοῦ ἀποκαλύπτονταν τὸ μυστήριον. Ξάφνου ἀκεύγοντας ἕνα εἶδος βογγητοῦ, ἔσκυρα τὸ κεφάλι μου πάνω στὴν ἄβυσσο καὶ προσιπάθησα νὰ διασκορῶ ἀπὸ ποῦ ἐρχόταν αὐτὸς ὁ παρῶξενος θόρυβος. Τότε, τὴν ἴδια στιγμή πού ἡ συνείδηση δέχεται τὸ νόημα τοῦ κενοῦ, μοῦ ἐφάνη ἕνα φριχτὸ θέαμα. Στὴν αἰωρούμενη τραπέζα, πού βρισκόταν ἀκριβῶς κάτω ἀπὸ τὴν κἀμαρά μου ἕνα πρόσωπο εἶταν ἀρπαγμένο ἀπ' τὸ ταβάνι, μὲ τὰ χέρια ἔτοιμα νὰ

ξεφύγουν από τη λαβή, με μάτια που δεν είχαν τίποτε πιά το ανθρώπινο, ανηλωμένα προς τα δικά μου. Και σ' αυτό το μίγμα μαλλιῶν που κινιόταν, σάρκας και αγωνίας, αναγιώρισα, δπως κρεμόταν υπό διάσπηση, τη μητέρα μου. Τι τρέλλα που θέλησε να μ' ακολουθήσει! συλλογίστηκα, ἐνῶ ἀπ' τὸ λαιμύγγι μου ξέφευγαν ἀκατανόητα ἐπιφωνήματα οἴκτου. Γρήγορα, μετὴ βεβαιότητα τοῦ πρώτου ἀντικειμένου που βρέθηκε μπροστά μου, ξεκόλλησα μιὰ σανίδα ἀπὸ τὸ πάτωμα καὶ τρυτώντας τὸ δάπεδο τὴν ἄδραξα ἀπ' τὸ σημεῖο που κρεμόταν, προσπαθώντας νὰ τὴν τραβήξω πρὸς τὰ πάνω. Παρεπιθὴς ἢ ἀφύσικη ἀνάβαση σταμάτησε καὶ ἐνῶ ἀκόμη ἀγωνιζόμουν, ἐνοιώσα ἀμέσως νὰ ξανακατεβῶ πρὸς τὴ γῆ, ὡς ἂν αὐτὸ τὸ ζωτικὸ βάρος που ἦθελα ν' ἀνηλώσω στὸ σημεῖο που βορσάζομουν, νὰ μὲ εἶχε τραβήξει ἀντίθετα πρὸς τὴ φορά μου. Σὲ λίγο ἡ κάμαρά μου ξανάβροσε τὴ θέση της, τὸ σταβάνι διπλωνόταν πάλι καὶ ἄκουσα τὴ φωνὴ τῆς μητέρας μου που μὲ φώναζε γιὰ τὸ φαγητὸ μας.

«Ένας νεκρός»

Ἐπιφανειακά ἡ ζωὴ μὲ εἶχε ἐγκαταλείψει, αἰσθανόμενοι δπως ἀκόμα ὅσα γινόνταν γύρω μου. Ἐν τούτοις μὲ θεωροῦσαν γιὰ νεκρὸ. Ἡ μικρὴ μου ἀγαπημένη γυναίκα ἔβαλε νὰ μὲ θάψουν στὴν ταράτσα που γειτονεῦει μετὴν δεξαμενὴ. "Ἐτσι θὰ μποροῦσε νὰ ναι σίγουρη πὼς τῆς μένω πιστὸς, σκεφτόταν καὶ ο κάγια. Κι' ἀπὸ τὸ φέρετρο μου τὴν κοιτάζα που συνέχιζε νὰ δέχεται, ὅπως παλιὰ, τοὺς φίλους μας, εἴτε χύνοντας ἕνα δάκρυ πρὸς τὸ μέρος που βορσάζομουν, εἴτε ξεγιάνοντας τὴν παρουσίᾳ μου μέσα στὴ ζωηρότητα τῆς συζήτησης. Ὅταν ἡ ζέστα ἀπαιτοῦσε περισσότερη ἀνεση, οἱ προσκεκλιμένοι κρέμαγαν τὸ σακκάκι τους ἢ τὸ καπέλλο τους στὸ ξύλο τοῦ σταυροῦ που ὀρθωνόταν πάνω ἀπ' τὸ καμπύλωμα τοῦ πάφου μου. Γενικῶς καὶ παρὰ τὰ δειγμάτια ταῦτα τῆς ἀδέβειας εἶμουν πολὺ ἐκωλοποιημένος που βορσάζομουν ἀκόμη ἀνάμεσα στοὺς ζωντανούς καὶ πολὺ εὐτυχῆς που μποροῦσα νὰ παρακολουθῶ, ὅπως ἄλλοτε, τὸ πηγαινε-ἔλα τῆς μικρῆς μου κατεργίας, ν' ἀκούω τὴ φωνὴ της, νὰ ξαίρω τίς ἀδῶες μηχανογραφίες της. Μὰ ἕνα βράδυ που ἔτρωγε οἰκογενειακῶς—εἶταν ἐκεῖ ὁ ἀδελφός της, ἡ νύφη της, ὁ ξάδελφός της καὶ ἕνας φίλος δικός μου, νέο παιδί, που τὸν εἶχα τραβήξει στὸ σπῆτι μου γιὰ νὰ ἀποδείξω στὴν ἀγαπημένη μου μικρὴ πὼς δὲν εἶμουν τόσο ζηλιάρης ὅσο πίστευε—τῆς ἦρθε ἡ ἰδέα ν' ἀνάψει μιὰ μεγάλη φωτιά. Παίζοντας κινιητὸ κάτω ἀπὸ τὰ δένδρα τοῦ κήπου, ξαναμμένοι ὅπως εἶταν ὅλοι ἀπὸ τὴ ζεστασιά τοῦ φαγητοῦ καὶ τοῦ κρασιῦ, μάξιψαν ἕνα σωρὸ ξερὰ κλωδιά. Ἀμέσως ἵστερα εἶδα νὰ λάμπει στὸ βλέμμα τους μιὰ σπῆθα ἀνυπο-

ξιονησίας όπως εκκείταζαν στο μέρος μου. Είμουν ο ενοχλητικός το εμπόδιο να χορεύουν ένα γύρω. Κι' αυτό έγινε φανερό πιά, όταν η μικρή μου αγαπημένη γυναικούλα, πρώτη και καλύτερη έπιασε και ξεροίωσε, για να θρέψει τη φωτιά, το ξύλινο καγκέλλωμα του τάφου μου. Μετά από τούτη την άρχη, ο ξάδελφος άρπαξε το σταυρό, τον έσπασε στο γόνατό του και τον έστειλε να βρει την ίδια τύχη. "Τσιερα ήρθε η σειρά του φερέτρου μου πού ο κουμάδος μου το διέλυσε χτυπώντας το μ' ένα μπαλά. Τέλος εγώ ο ίδιος άρπαγμένος από τα χέρια του νεαρού μου φίλου ένοιωσα να πέφτω στο κέντρο της φωτιάς. Εκείνη τη στιγμή, ένα δυνατό κάψιμο με τράβηξε από τη νύχτη μου, όπου με είχε βυθίσει αυτός ο ληθαργικός ύπνος κι' απότομα σηκώθηκα. Η γυναίκα μου δοκίμασε τέτοια φοβική πού απότομα δρασκέλισε το περίφραγμα και ρίχτηκε στη δεξαμενή.

Οί φριχτοί πλάνητες

Αυτός ο δρόμος δέν τελείωνε, βυθισμένος στην έρημωση. Τι άδυσώπητη μοναξιά! Πόσον καιρό θάπρεπε να περπατώ έτσι ακούγοντας τα βήματά μου να άντηχούνε τον ίδιο τους τον άντίλαλο; "Α! πόση εΐταν η χαρά μου όταν άντίκρουσα εμπρός μου ανάμεσα στα φτενά δείδρα πού ξέσκιζαν το χαμηλό ουρανό, αυτή την άνθρώπινη σιλουέττα! "Έτρεξα γρήγορα: Φίλε, φίλε, άς περπατήσουμε μαζί! "Ένα κώμα από λόγια, πού πάπαιρνε ο καφτερός άέρας, μου άποκορίθηκε. Μά όταν βρέθηκα κοντά σε τούτον τον ίσκιω, παρατήρησα πώς το ένα του μάτι έλειπε από το πρόσωπό του κι' εκείνη η μαύρη τρίπα πού άπόμεινε εΐταν τόσο φοβική ώστε δέν είχα πιά παρά μονάχα μιá επιθυμία: Νά ξεφύγω, να ξανάβρω την μοναξιά μου. Λίγο πιο πέρα, ξανά μου ήρθε η έλπίδα να σινατηήσω ένα σύντροφο. Και τον συνάντησα. Περίμενέ με, φώναξα, ο δρόμος με δυό θάνατι λιγώτερο μακρός. Μά όταν τον πλησίασα, είδα πώς μιá φοβερή πληγή κατάτρωγε το στόμα του και τον εμπόδιζε να μιλήσει. Έφυγα ξανά μονάχος, πάντα μονάχος, ώσπου μου έτυχε ένας τρίτος άξιολύπητος οδοιπόρος. "Ομως κι' αυτός είχε στη θέση των χεριών δυό κολοβώματα πού τα κουνούσε μιλώντας και δέν άντεξα πολλή ώρα να υποφέρω αυτό το θέαμα. "Έτσι, ως το βράδυ, συναντούσα μοναχικούς πεζοπόρους και κάθε φορά η έλπίδα μιás άδελφικής παρουσίας με οδηγούσε σ' αυτούς. Κι' όταν τα βήματά μου σμίγανε με τα δικά τους βήματα, τύχαινε επάνω τους κάτι φοβερό πού μ' άνάγκαιζε να φύγω. Στον ένα έλειπε η μύτη του, στον άλλο μιá ούλη παραμόρφωνε τα χαρακτηριστικά του, στον παραπέρα η καρδιά του λαχάνιαζε δρατή κι' δλόγυμνη στο κοκκάλινο κλουβί της. Θεέ μου! Είμουν λοιπόν ο μόνος σε

τούτη τὴν περιοχὴν, πὺν εἶχα ἓνα ἄθικτο πρόσωπο, ἓνα κορμὶ ἀ-
 νέπαφο; Λίγο ἀκόμη καὶ θὰ τὸ πιστεῦσα, ἄν, καθὼς ἡ νύχτα ἐρ-
 χότανε νὰ μὲ γλιτώσει ἀπὸ τὴν θέα αἰτῶν τῶν καταραμένων
 ὁδοιπόρων, μπερδεύοντάς τους μὲ τὰ φαντάσματά της, ἄν ἓνας
 ἀπ' αὐτούς, ὁ τελευταῖος χωρὶς ἀμφιβολία, δὲν μοῦ φαινόταν ἐ-
 πιτέλους σωστός, ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὰ ἐλαττώματα πὺν μ' ἀ-
 νάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψω τοὺς ἄλλους. Τὸν πλησίασα, πῆγα νὰ
 τοῦ ἀπλώσω τὸ χέρι. Ὅμως ἐκεῖνος μεῦ ἔρριξε ξάφνου μιὰ γρή-
 γορη ματιὰ καὶ παρεινῶς γιομάτος τρόμο πισωπάτησε καὶ χάθη
 κε χωρὶς νῆχω καμμιὰ ἐλπίδα νὰ τὸν ξανασημαντήσω.

Ἡ γυάλα

Ἀδύνατο νὰ μελετήσω μὲ τοῦτο τὸ ψάρι μέσα στὴ γυάλα
 του. Ἀκατάπαυστα τὰ μάτια μου τὸ παρακολουθοῦσαν, φωτει-
 νὸ κι' ἀεικίνητο, μοναδικὸ δείγμα ζωῆς κατοικῶντας στὴ μονα-
 ξιά μου. Προσπαθώντας νὰ περιεργαστῶ τὴ γυάλινη σφαῖρα,
 μοῦ φαινόταν πὺς ὁ ἔνοικός της διαπεριούσε τὴ διαφάνειά της
 κι' ἐρχόταν νὰ κολληθήσῃ μέσα στὴν κάμαρα ἐρεθίζοντάς με
 μὲ τοὺς χρυσοὺς κνιματισμοὺς του. Μιὰ μέρα ἀποκαμωμένος ἔ-
 σπασα τὴ γυάλα. Ἐνας πίδακας ἀπὸ λάμπει σπιθοβόλησε πά-
 νω στὸ πάτωμα. Γιὰ νῆμαι σίγουρος γιὰ τὴν ἐκδίκησή μου, περι-
 μάζεψα τὸ μικρὸ ψάρι πὺν γιὰ στερογὴ φορὰ σπαρτάρησε στὴν
 παλάμη μου. Τότε μὲ μεγάλη μου ἐκπληξὴ εἶδα, πὺς ἀπὸ τὴ σι-
 γμὴ πὺν ἔμεινε ἀκίνητο, δὲν εἶχα πὰ στὰ δάχτυλά μου πὰρὰ
 ἓνα παγερὸ ἀντικείμενο πὺν εἶταν ἓνα χρυσὸ κλειδί. Τὸ κλειδί!
 Μέσα σὲ μιὰ λάμπη τοῦ μυαλοῦ, κατάλαβα. Βγαίνοντας ἀπὸ τὴν
 κάμαρά μου σὰν τρελῶς, διέσχισα τὴν πόλη καὶ μπήκα, μὲ τὴ
 βοήθεια τοῦ θαυμαστοῦ κλειδιοῦ, μέσα στὸ σπίτι, πὺν τὸ κατώ-
 φλι του, χτὲς ἀκόμη, μοῦ εἶταν ἀπαγορευμένο, τὸ σπίτι τῆς πο-
 λυαγαπημένης μου. Μὲ περίμειε χίλιες φορὲς διαφοροετικὴ καὶ
 χίλιες φορὲς πὺν ἄμορφη ἀπ' ὅ,τι τὴν εἶχα ἰδεῖ στὰ ὄνειρά μου
 τὴν πῆρα στὴν ἀγκαλιά μου. Καὶ τὰ σκιασθήματά της μοῦ θύ-
 μισαν γιὰ μιὰ στιγμὴ τὰ τελευταῖα τινάγματα τοῦ χρυσόψαρου.
 Κι' ὅπως ἔφτανα στὸ παροξυσμὸ τῆς ἡδονῆς, οἱ τοῖχοι ὀλόγυ-
 ρά μου πῆραν τὴ λάμπη τοῦ κρύσταλλου, ἐνῶ ἓνα θανάσιμο ψῦ-
 χος διακίνονταν ἀπ' ὄλο μου τὸ κορμὶ κι' ἐννοιαθὰ, γιομάτος
 φρένη, τὴ σάρκα μου νὰ σκεπάζεται μὲ λέπια.

Μονόλογος με τὸ ἀπόβροχο

Ἄνοιξε τὰ γαλάζια μάτια τῆς ἡμέρας
 τοῦ φθινοπώρου τὸ βελούδινο μανδύα
 πὸν ρίγη ἀπαλῶν χρωμάτων εὐωδοῦσε.
 Θὰ ταξιδέψει μετὰ τὰ σύννεφα καὶ τ' ἀγριοπερίστερα
 τὴν ὥρα,
 πὸν θλίψη δωματίου τὸν μυζοῦσε.
 Θὰ τραγουδήσει μετὰ τὸν ἄνεμο τῶν λόφων
 τοῦ ἀπογεύματος
 τὴν κουρασμένην ἐλεγεία.

Θὰ πεῖ, ὧ

τὸ καλοκαίρι μάτωσε τὴ λόχη σὰν πουλὶ
 κι' ἡ ὑπομονὴ σὶὰ θάλα φυτόρροησε.
 Τὸ σημαντικό σὶην ἀναυδὴν ἐσπέρα
 τὸ χαῖρε πὸν τὸ ὀργισεν ὁ ἴσκιος τοῦ βουνοῦ
 κι' ἡ σιωπὴ ἐβάθυνε τὴ λύκηθο
 γιὰ τὴν ἀρχαία θλίψη...

Ἐαρινὴ ζωὴ, φύσημα πρωῖνου
 καὶ πολιτεῖες γραφικὲς
 πὸν λεύκαζαν οἱ δρόμοι τρυφερὰ
 σὶον κάμπο, τὶς πλαγιές, τὸ περιγιάλι,
 ἀκουαρέλλες τῆς ψυχῆς του μιὰ φορὰ...
 Ἐωμάχοι, ἄρχοντες, παιδιὰ
 μακάρια εἰδύλλια τῶν μόχθου.

Πῶς ἦσαν σοροκάδες κι' ἀγριόβροχα
 κι' οἱ πολιτεῖες χάθηκαν σὶην ἔρημο,
 πῶς φίλησε τὶς ρίζες ~~τῶν~~ δένδρων
 λιπόθυμων τὰ μεσημέρια
 νὰ ξεδιπλάσει πληγωμένο ὄραμα...
 ὅλα θὰ φτιάγουνε κάποιον καιρὸ.
 Μνήμη πὸν τὰ φτερὰ τῆς ἔδειξεν ἡ μπόρα,
 τὸ ἐκκρεμὲς πὸν σπάζει τὴν καρδιά τοῦ χρόνου
 κρούο κενὸ, ἰλίγγιο, ἄδυτο, μακρονὸ
 ἀνοίγουν μέσα του ἀργὰ τὰ βραδυνὰ
 (λεύκωμα καὶ τὰ φύλλα του γυρίσαν οἱ ἄνεμοι
 καὶ τὸν καλοῦν, τὸν τυραννοῦν ν' ἀκολουθήσει....)

Ἀύλαία ἔρημη, σιτριγγὴ
 σκίζει τὴ σάλα τῆς καρδιάς του,
 ροῦχα νυφιάτικα
 σὶὸ παλαιὸ σεντιούκι φυλαγμένα,
 λουλούδι πὸν σφάλισαν σὲ βιβλίο
 χέρια ταξιδεμένα μακριὰ, μετὰ τ' ὄνειρο...

Μιά οἰμωγή ...

Διάβασε γράμματα παλιὰ τῶν φίλων.
 Μίλησε μὲ τὰ πρόσωπα
 πὺ μὲς τὴν εὐτυχία τους ξεχνῶν.
 Στῶν πιζραμένων του γονέων σιάνηκε.
 τὰ μάτια, τὰ μισόλογα,
 καθὼς ξυπνοῦσαν τὰ πουλιὰ
 γιὰ τὰ ραμφίσουν τὸν καιμὸ τῆς μέρας
 σιτὴν παλάμη τους.

Μάταια.

Δέ φτάνει τὸ φτερό τοῦ χρόνου
 νὰ μὴν ξυπνήσει τ' ὄνειρο τῆς ἐφηβείας,
 τὴν οἰμωγή τοῦ φθινοπώρου.

Μιὰν οἰμωγή
 μὲς τὰ θαδιὰ μεσάνυχτα
 μὲ τὰ θαριὰ τὰ θιέφαρα
 τοῦ νικημένου...

Ὁρχιούνται μεθυσμένοι ...

Ὁρχιούνται μεθνομένοι σιτὴν καρδιὰ σου.
 Βρωμόγνωτοι, βλάσφημοι κι' ἀσελγεῖς
 καθὼς σὲ γάμο χωριάνω
 μὲ ἀημέριο κλάμα Κυριακῆς.
 Τὸ πρόσωπο θνητήθηκε χρώμαισ δειλινοῦ,
 τὰ χεῖλη σχεδιάσαν τόξα πόνου.

Μὴ μιλάς.

Σταγόνες ἀνεπαίσθητες τὸ αἷμα σου
 σιοῦ δαμαλιοῦ τὴ λίμνη.
 Βλάσφημοι, ἀσελγεῖς κι' ἀλλόγλωσσοι
 μὲ τὸ βαρὺ τοῦ χρόνου γδοῦπο.
 σιὰ φύλλα τῆς καρδιᾶς σου
 θὰ δοχιούνται...

Ἑλληνικὴ ἀγλωσσία

Ἀπὸ τότε ποὺ ὁ Ψυχάρης κατέβηκε στὴν Ἑλλάδα ἀναζητῶντας «γροθιὲς καὶ δόξα», δυὸ γενεὲς Ἑλλήνων πέρασαν στὴ ἱστορικὴ μνήμη, ἀφοῦ ἀνάμεσα ἀπὸ τὴς μυλόπετρες συνεχῶν πολέμων ἀπὸ τὸ 1897 ὡς τὸ 1959 προσπάθησαν νὰ ξαναπλάσουν τὸ ἑλληνικὸ σύμπαν καὶ νὰ ὀργανώσουν τὸ ἑλληνικὸ παρὸν θητεύοντας σὲ ἰδανικὰ ὑπερούσια καὶ μεταπλάθοντας τὴν ἀνούσια ἐν πολλοῖς πραγματικότητά. Ὅπωςδήποτε ἡ πράξη τους, ἂν καὶ πολλοὶ ἀκόμη βρίσκονται στὴς ἐσχατιὲς τοῦ βίου, ἀνήκει στὴν ἱστορία καὶ ἡ συνέχειά της ἀνήκει σὲ μιὰ γενεὰ νεότροπη καὶ ἀμήχανη ποὺ ὀδεύει στὴ σύγχρονη πράξη ξεκινῶντας ἀπ' ἀρχῆς καὶ γιὰ ὑποκειμενικοὺς λόγους καὶ γιὰ ἀντικειμενικοὺς, ἔχοντας δηλαδὴ τὴ συναίσθηση πὼς «χάσμα μέγαν» εἶναι ὑψωμένο ἀνάμεσα σ' αὐτὸν καὶ σ' ὅσους ἔδρασαν τὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ περασμένου αἰῶνος καὶ τὰ πρῶτα τοῦ παρόντος. Τοῦτο ὀφείλεται βέβαια καὶ στὴν ταχυτάτη πορεία ποὺ ἀκολουθεῖ στὸν αἰῶνα μας πρὸ πολὺ τὸ ἱστορικὸ «γίγνεσθαι», ποὺ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τῆς ἐποχῆς μας, ἀλλὰ καὶ τὴν παλαιότερη ἀνθρώπινη πείρα, πὼς δηλαδὴ κάθε γενεὰ πρέπει νὰ ξαναπλάθει τὸν κόσμον ἀπ' ἀρχῆς, ἂν πρόκειται βέβαια ἀξία νὰ πορευθεῖ σ' αὐτὴν ἐδῶ τῆ γῆ.

Ὅμως βιώματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, προβλήματα καὶ κινήματα τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς διαπερνοῦν τὸ σῶμα τῆς σημερινῆς γενεᾶς καὶ καθορίζουν τὴν πορεία της περισσότερο ἀπ' ὅσο θὰ πίστευε κανεὶς, ἐπιπολῆς ἂν ἐξέτοζε τὰ πράγματα. Ὁ λόγος αὐτὸς ἄλλωστε θὰ εἶναι ποὺ τελευταῖα μὲ μεθοδικότητα ἄρχισε νὰ ἀντιμετωπίζεται ἡ κριτικὴ θεώρηση τῆς προσφορᾶς αὐτῶν τῶν προσφάτων ἀνθρώπων. Παρὰ τὸ χάσμα λοιπὸν ἡ συνέχεια εἶναι ἀναπόσπαστη καὶ ἀναγκαῖα ἄλλωστε, μόνο ποὺ ἡ συνέχεια εἶναι ὄχι πάντοτε κατάφαση. Θὰ μπορούσε ἔτσι εὐκόλα νὰ συμπεράνει κανεὶς, ἔχοντας μιὰ ἐποπτεία καθολικώτερη τῆς πρόσφατης ἑλληνικῆς ἱστορίας ἀπὸ τὸ 1897 καὶ ἔπειτα, πὼς στοὺς κοινωνικοὺς θεσμοὺς ἔχει ἐπέλθει ἓνας σημαντικὸς μεταπλάσμος, καὶ θὰ ἔβλεπαν οἱ σημερινοὶ δρώντες ἀνθρώποι μ' ἓνα χαμόγελο, ὄχι εἰρωνικὸ βέβαια, μὰ ὀπωςδήποτε μ' ἓνα χαμόγελο αὐτὴ τὴν ἀφελῆ ρωμαντικότητά τοῦ χωρικοῦ βίου καὶ τὴν πλάσματικὴν «ἀστική» κοσμικότητα τῶν ταπεινῶν καὶ ὀλιγαθρώπων κέντρων τῆς Ἑλλάδος πρὸ τοῦ 1922. Ἀκόμα πὼς στοὺς πολιτικοὺς δεσμοὺς ἔχει ἐπέλθει τέτοια διαφοροποίησι καὶ ἐξέλιξι ὥστε ἂν ἓνας ὄριμος πολιτικὸς καὶ μετέχων στὴ πολιτικὴ ζωὴ τοῦ

19ου αἰῶνος ξαναγύριζε αἰφνίδια σὴ ζωὴ νὰ μὴ καταλάβαινε τὸ σύγχρονο πολιτικὸ κλίμα. ἔνωώ περισσότερο ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς στάσεως τῶν κοινῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον μετέχουν στὴν πολιτικὴ ζωὴ. Ἄλλὰ καὶ στὴν οἰκονομικὴ ζωὴ, τόσο τὴν ἀτομικὴ ἢ οἰκογενειακὴ οἰκονομικὴ δραστηριότητα, ὅσο καὶ στὴ συνολικὴ κρατικὴ ἢ ὄχι, οἱ ἀλλαγές εἶναι ἔντομες γιὰτι καμμιά σύγκριση δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ἀνάμεσα στὰ «μπαζαζεῖα» καὶ στὰ σύγχρονα καταστήματα, στὶς χειροκίνητες βιοτεχνίες καὶ στὰ σύγχρονα βιομηχανικὰ μεγάθηρια, στὶς σπασμωδικές κροστικὲς ἀπόπειρες οἰκονομικῆς δραστηριότητος καὶ στὴ σύγχρονη βίαια εἰσβολὴ τοῦ κράτους στὴν οἰκονομικὴ ζωὴ.

Αὐτοὶ καὶ ἄλλοι βέβαια μεταπλασμοὶ δημιουργοῦν τὴν αἴσθησι τοῦ χάσματος—ἀλλὰ πέρα ἀπ' ὅλο ὑπάρχει χωρὶς ἄλλο καὶ μιὰ συνέχισι βίου ἀναπότρεπτη καὶ ἀναγκαῖα ὥστε ὑπόγεια νὰ ὑπάρχει πάντα καὶ στὴ σύγχρονη πραγματικότητα ἢ παλαιότερη ἐμπειρία καὶ προβληματικότητα καὶ νὰ ἀληθεύει καὶ ἐδῶ ὁ παλαιὸς λόγος πῶς τὰ σύγχρονα φαινόμενα δὲν εἶναι παρὰ ἢ σημερινὴ μορφή πραγμάτων πού ἀπὸ αἰῶνες ἄρχισε ἢ διαμόρφωσὴ τους. Πολὺ περισσότερο πού ἐδῶ δὲν πρόκειται παρὰ γιὰ μιὰ πολὺ πρόσφατη ἐποχὴ.

*** ..

Αὐτοὶ θάναι οἱ λόγοι, πιστεύω, πού συνιστοῦν αὐτὴ τὴ διπλὴ μορφή πού ἔχει τὸ γλωσσικὸ πρόβλημα στὴ σύγχρονη ἑλληνικὴ πραγματικότητα. Πῶς δηλαδὴ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά δὲν πολυκαταλαβαίνουμε ὅλους τοὺς ἀγῶνες πού ἔγιναν καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ὑφιστάμεθα τὶς συνέπειες πιὸ ἔντονα ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἄλλη ἀπόπειρα τῶν παλαιότερων νὰ ὀργανώσουν τὸν ἑλληνικὸ βίον. Γιατὶ εἶναι ἀληθινὸς ὁ λόγος πῶς ὅλος αὐτὸς ὁ ἀγῶνας οἱ ἄπειροι καυγάδες, διασυρμοί, δίκες, σανιδικὲς ἐπαναστάσεις, λόγοι μεγαλόστομοι στὴ Βουλὴ καὶ σὲ μανιφέστα, γλωσσικοπαιδευτικὲς μεταρρυθμίσεις, δίκες καὶ ἀναγεννήσεις ἔθνικες μέσω τῆς γλώσσας, ἤχουν σήμερα ὡσὰν μακρινές ἀνταύγειες θαρυβωδῶν μαχῶν καὶ προκαλοῦν καυχασμοὺς τῶν φοιτητῶν τῆς Φιλολογίας. Ὅμως βέβαια ὁ λόγος αὐτὸς εἶναι ἀνιστόρητος. Γιατὶ πράγματι ὑπῆρξε ἐπικὸς ὁ ἀγῶνας καὶ οἱ καλύτερες δυνάμεις τοῦ ἔθνους κονταροχτυπήθηκαν στὰ ἀπέραντα γλωσσικὰ πεδία, σὲ ἀγῶνα μέγιστο ὅπου ἀναλώθηκαν καὶ ἀπὸ τὴ παράταξι τὴ συντηρητικὴ, τῆς καθαρεύουσας καὶ ἀπὸ τὴν παράταξι τὴν προοδευτικὴ τῆς δημοτικῆς οἱ πιὸ ζωντανοὶ ἄνθρωποι.

Ἄν θέλαμε νὰ κρίνουμε ἀπὸ τὴ σημερινὴ «ἀμήχανη» σκοπιὰ μας ὅλον αὐτὸ τὸν ἀγῶνα, πού βέβαια ἦταν καὶ παλαιότερος καὶ δὲν ἄρχισε μὲ τὸν Ψυχάρη, ἀλλὰ ὅπωςδήποτε μ' αὐτὸν ἀρχίζει ἢ τελευταῖα καὶ ἐπικὴ φάσι τοῦ γλωσσικοῦ σεισμοῦ στὴν Ἑλλάδα, θάχαμε νὰ κάνουμε τρεῖς παρατηρήσεις. Πρῶτα πῶς ὅλος αὐτὸς ὁ ἀγῶνας, ἐξῆκε κατ'εἶς πῶς ἦταν «μετάβασι σ' ἄλλο γένος». Πῶς δηλαδὴ ἐνῶ ἄλλοῦ μέγιστα καὶ ἀνώτατα προβλήματα καλοῦσαν τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀγωνισθοῦν καὶ νὰ προσπαθήσουν νὰ δώσουν σ' αὐτὰ λύσι,

ὁμως αὐτοὶ ἐκεῖ πεισματικὰ ὀχυρωμένοι στὴν ἑλληνικὴ ἄλλωστε ἀρέσκεια λόγων, ξεθεύουν τὶς πιὸ πολυτίμες δυνάμεις σ' ἓνα δευτερότερο πρόβλημα, τὸ γλωσσικὸ. Καὶ ἀφήνουν τὴν οἰκονομικὴ προσπάθεια πολιτικῆς συγκρότησης σὲ ὑποδεέστερη μοῖρα. Ἐπειτα πὼς αὐτὸς ὁ ἀσταμάτητος ἀγώνας καὶ ἀπὸ τῆ μιᾶ μεριά καὶ τὴν ἄλλη μεριά ὠφέλησε αὐτὴ τὴν ἐποχὴ στὴν Ἑλλάδα νὰ ἀναπτυχθῆ ἡ προσοχὴ γιὰ τὴ γλῶσσα, ἐννοῶ ἀπὸ ἐπιστημονικὴ ἄποψη, καὶ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ κυριώτατα διαμορφώνεται ἡ γλωσσολογία σὲ ἔξοχη ἐπιστήμη καὶ τώρα σωρεύονται ἔξοχες μελέτες ποὺ ἐξονυχίζουν πολυτίμα κειμήλια ἐθνικὰ, τὰ γλωσσικὰ κατάλοιπα ἑνὸς σώματος χιλιετηρίδων. Καὶ τέλος, πὼς ὁ ἀγώνας αὐτὸς δὲν ἔλυσε τὸ πρόβλημα τὸ γλωσσικὸ—κι' οὔτε φαίνεται πὼς ἡ λύση του εἶναι ὀρατὴ.

Ἐκεῖθεν πηγάζει ἡ σημερινὴ εἰκόνα τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, τὰ κατάλοιπα δηλαδὴ τοῦ ἀγῶνος διαχέονται στὴν παρούσα γενεὰ καὶ φροντάσματα γλωσσικὰ ἐπανέρχονται στὴ ζωὴ γιὰ νὰ γίνε-ται ἡ γλωσσικὴ πραγματικότης περισσότερο ἀκαθόριστη καὶ ἀδέβαιη, ἀστάθμητη καὶ γεμάτη σύγχυση.

«Ἔθνος ἄγλωσσο» χαρακτήρισε τὸ σημερινὸ Ἑλληνικὸ ἔθνος ἐφημερικδογράφος ὄχι ἀσήμαντος. Ἡ παρατήρηση παρ' ὅλη τὴν ἀφέλειά της, ἀπεικονίζει βίαια ἀλλὰ καὶ σωστὰ τὴν πραγματικότητα. Γιατὶ νὰ ποιῆς ἦταν οἱ ἐπιπτώσεις ἐκείνου τοῦ ἀγῶνος τοῦ γλωσσικοῦ στὴ παρούσα γενεά:

Τὸ πρόβλημα δὲ λύθηκε, δηλαδὴ δὲ στάθηκε δυνατὸ μιᾶ γλωσσικὴ μορφή, ὅποια κι' ἂν ἦταν αὐτὴ, νὰ ἐπικρατήσῃ σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ μεσοελληνικοῦ βίου. Ἡ καθαρεύουσα, ἀπλουστευμένη βέβαια καὶ ὀλοένα διαβιβρωσκόμενη ἀπὸ τὴν δημοτικὴ, κυριαρχεῖ σὲ πάρα πολλοὺς τομεῖς καὶ διάγει βίον ἀνέφελον μὲ τὴν βεβαιότητα πὼς αὐτῆς τὰ οἰκόπεδα της δὲν θὰ καταπατηθοῦν στὸν αἰῶνα ἀπὸ τὴν χυδαία καὶ ἀδύναμη δημοτικὴ, ἀλλ' ἀκόμη περισσότερο πὼς ἔτσι ἀπλουστευμένη θὰ γίνῃ ἀναγκαίως καὶ ἡ καθολικὴ γλωσσικὴ πραγματικότης τοῦ ἔθνους. Ἡ δημοτικὴ, παρ' ὅλο ὅτι εἶχε πιστευθεῖ πὼς ὅταν ἐκδοθεῖ τὸ Λεξικὸ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς, κι' ὕστερα ἀφοῦ ὄρ-χισε νὰ ἐκδίδεται, ὅταν δημοσιευθεῖ ἡ Γραμματικὴ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς κι' ὕστερα ἀφοῦ κι' ἀπ' αὐτὲς ἐκδόθησαν ὄχι λίγες, ὅταν ἐκδοθεῖ τὸ Συνακτικὸ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς, ὅλα τὰ γλωσσικὰ προβλήματα θὰ λυθοῦν, μὲ τὴν ἐπικράτηση βέβαια τῆς δημοτικῆς, ὄχι τῆς ὀρθόδοξης ψυχαικῆς, ἀλλὰ τοῦ ἀνθηροῦ Ἑλληνος Λόγου, ἀποτελεῖ σήμερα πραγματικότητα, ἀλλὰ καὶ αἶρεση κακόβουλη, ἀποδοπομπιστιὰ ἀπὸ ὠρισμένες ἐκδηλώσεις τοῦ ἐθνικοῦ βίου. Στὴν ἀναστολὴ τῆς μεγαλύ-τερης ἐπικρατήσεώς της ἐξ ἀντιθέτου βοήθησε καὶ ἡ κομμουνιστικὴ παρεμβολὴ ποὺ μὲ τὰ γλωσσικὰ της τερατουργήματα καὶ τὴν ἀφέ-λῃ της πίστης πὼς σὲ τελευταία ἀνάλυση εἶναι πολιτικὸ τὸ πρόβλη-μα, ἔκανε πολλοὺς στὰ πρόσφατα γεμάτα πολιτικὴ ἐπαναστατικὴ καὶ ἀντεπαναστατικὴ σύγχυση χρόνια νὰ ἀναστρέψουν τὴν γλωσσικὴ τους πορεία—γιατὶ βέβαια κάθε δημοτικὸ κείμενο ἐθεωρεῖτο ὑποπτο

Ἐπειτα ἡ καθαρότης τοῦ λόγου ἔχει γίνει ὄνειρο ἀπραγματοποίητο, τοῦλάχιστον ἔτσι ὅπως ἐπιστεύετο ἡ καθαρότης αὐτὴ στὰ παλαιότερα χρόνια. Κι' ἔν βέβαια ἀποβλέπουμε ἀποκλειστικὰ σὲ λόγια κείμενα, ὄχι τῆς καθαρεύουσας, μὰ σὲ κείμενα ποὺ γράφονται ἀπὸ δόκιμους συγγραφεῖς εἴτε τῆς καθαρεύουσας, εἴτε τῆς δημοτικῆς, θὰ μπορούσαμε νὰ πούμε πὼς τὰ πράγματα εἶναι ὠφέλιμα στὴ σημερινή τους μορφή. Δηλαδή καὶ ἡ καθαρεύουσα ἔχει ἀπλουστευθῆ καὶ ἔχει πολιτογραφήσει ἄπειρους τύπους καὶ μορφές τῆς δημοτικῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ δημοτικὴ ἐγκατέλειψε τὶς παλαιότερες ὀρθόδοξες ἀκρότητες τοῦ «Παρθενού» καὶ τοῦ «γεγονότου» καὶ τὶς «πίστες» καὶ δέχεται παρεμβολές στὸ σῶμα τῆς ὄχι τῆς καθαρεύουσας μόνον μὰ καὶ τῆς μεσαιωνικῆς καὶ τῆς ἀρχαίας καὶ δημιουργεῖ ἀναμφισβήτητα μιὰ γλωσσικὴ πραγματικότητα πιὸ σωστὴ καὶ πιὸ χυμώδη.

Ὅμως ὁ λόγος ἀσκεῖται σήμερα περισσότερο ἀπὸ ποτὲ καὶ σὲ εὐρύτατες ἐφαρμογές καὶ ἀπὸ παρα—λόγιους συγγραφεῖς καὶ ἐκεῖ θὰ παρατηροῦσε κανένας ἄμετρος ὑπεκφυγές καὶ σύγχυση γλωσσικὴ ἀκατανόητη, ποὺ εἶναι καὶ τὸ ἐπικίνδυνο σημεῖο τῆς γλωσσικῆς μας ἐξελίξεως. Γιατὶ στοὺς δόκιμους συγγραφεῖς παρατηρεῖται μὲν τὸ ἴδιο φαινόμενο, ἀλλ' ὅπωςδῆποτε καθ' ἑνὸς φροντίζει τὴ γλώσσα του καὶ δημιουργεῖ ὕφος γλωσσικὸ προσωπικόν, κι' ἄς ἀκολουθεῖ καθ' ἑνὸς δικό του συντακτικὸ καὶ γραμματικὴ, ὅμως σ' ὅλες τὶς γλωσσικὲς ἐφαρμογές ποὺ αὐτὲς μολατοῦτα ἀσκοῦν μεγαλύτερη ἐπίδραση στὴν καθημερινὴ χρῆση τῆς γλώσσας, δημιουργήθηκε μιὰ χωρὶς προηγούμενα γλωσσικὴ σύγχυση. Ποιὸς π.χ. σήμερα θὰ πρόσεχε τὴ διάκριση τῆς σημασίας τοῦ «πέρα» καὶ «πέραν» (τὸ τελευταῖο χρησιμοποιεῖται σὰν νὰ εἶναι τὸ τελικὸ ν εὐφωνικό), ἢ βλέπει κανεὶς συχνότατα «ἔχει γράψει» καὶ «ἔχει γράψη», νὰ γράψει καὶ «νὰ γράψη», «ἐπαράκουσε», «παράκουσε» καὶ «παρήκουσε» καὶ ἄλλα πάμπολλα ποὺ καὶ ἄλλοτε βέβαια ὑπῆρχαν, ὄχι ὅμως σ' αὐτὸ τὸν ἀπέραντο βαθμό, καὶ ποὺ δημιουργοῦν σταθερὴ τὴν εἰκόνα τῆς ἀβεβαιότητος καὶ τῆς συγχύσεως στὴν γλώσσα.

Ἐπειτα δημιουργήθηκαν πιά καὶ ἀποτελοῦν φρικαλέα καθεστωτικὴ πραγματικότητά γλωσσικὰ τέρατα ποὺ καλλιεργοῦνται ἀπὸ κάστες λογίων καὶ ποὺ εἶναι μιὰ κλειστὴ γλωσσικὴ ἔκφραση ποὺ χρησιμοποιεῖται ἀποκλειστικὰ σὲ ὠρισμένο εἶδος καὶ ποὺ ἡ γλώσσα αὐτὴ δὲ μιλήθηκε καὶ δὲν ἐγράφη. Ὅποιος ἔχει καὶ μικρὴ πείρα τοῦ πράγματος θὰ ξέρει πὼς ἡ σχολικὴ γλώσσα τῶν ἐκθέσεων π.χ. καθὼς ἐπηρεάζεται ἀπὸ «φρονηματιστικὸς, ὁδηγούς, σχολικὲς μεταφράσεις καὶ ἄπειρα «ἐμπορικὰ» βοηθήματα, ἀποτελεῖ γλωσσικὸ τέρας ἀκατανόητο ποὺ προκαλεῖ δίκαια βέβαια ἀντιδράσεις. Μὰ δὲν εἶναι μόνον ἐκεῖ. Ἐδῶ ἐκδοτικὸς οἶκος ποὺ εἰδικεύτηκε στὶς μεταφράσεις ξένων συγγραφέων καὶ ποὺ φυσιολογικὰ ἐπηρεάζει μιὰ ὄχι ἀσήμαντὴ ὁμάδα καλλιεργημένων ἀνθρώπων, ἐφαρμόζει δικὰ του ἀποκλειστικὰ στοιχεῖα γλωσσικῆς μορφῆς ποὺ πουθενὰ ἄλλοῦ δὲν τὰ βλέπτε: κανεὶς.

Καὶ τὸ δεινότερο ἀπ' ὅλα εἶναι πὼς αὐτὴ ἡ γλωσσικὴ ἀκαταστα-

σία, καθὼς συντελεῖ καὶ ἡ μεταβατικὴ καὶ ἀκαθόριστη ἐποχὴ, δημιουργεῖ ἐπιπτώσεις ὀδυνηρὰς στὴν Παιδεία, ὅπου ἡ ἀμηχανία μέγιστα δυναστεύει νέους ἀνθρώπους καὶ τοὺς ἀπωθεῖ ἀπὸ τῆ θετικῆ καὶ ἀναγκία προσπάθειας νὰ καλλιεργήσουν τὸ γλωσσικὸ τοὺς ὄργανο καὶ νὰ ἀποκτήσουν ὀρθὴ καὶ πλήρη δυνατότητα γλωσσικῆς ἐκφράσεως.

Ἀμήχωνη λοιπὸν εἶναι καὶ ἐδῶ ἡ πορεία τῆς σύγχρονης γενεᾶς (νὰ ἐπανέλθουμε στὴν καθαρεύουσα εἶναι ἀδύνατο, νὰ προσχωρήσουμε στὴ δημοτικὴ δὲ γίνεται) καὶ ὁ ἀνηρὸς Ἑλλην λόγος εἶναι μιὰ ἀγλωσσία διαβρωτικὴ καὶ συνεχῆς.

Σ Τ Ε Φ Α Ν Ο Σ Σ Τ Α Μ Α Τ Η Σ

Τ ὸ ὄ ν ε ι ρ ο

Οἱ παγωμένες πιὸς σερινότανε σὰν μ' ὄργη ἢ μιὰ πίσω ἀπ' τὴν ἄλλη. Χτυπούσανε μὲ δύναμη ὅ,τι βροίσκανε ἐπὶ διάβα τους —πράματα, πὸν δὲν τὶς ἐνωθῶναι κι' ἀνθρώπους. πὸν ὄκυβανε, λύγιζαν μαζωνότανε, σὰ γιὰ νὰ κορψοῦν τὸ κορμὶ τους— πιάσχιζαν σὰν πεινασμένα θεριά ν' ἀντίξουν πόρτες καὶ παράθυρα, νὰ χωθοῦν στὰ σπῆτιά, νὰ θροεφτοῦν ἀπ' τὴ ζέστα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Ἄλλοῦ σκόνταφταν, καθὼς ὀμοῦσαν ἀκρόατητες, στὰ χαμόγελα μερικῶν ἀνθρώπων πισογύριζαν νικημένες ἢ ἔπερναν ἄλλους δρόμους. Ἐπῆρχαν, τὸ ἔξερναν, κορμιὰ, πὸν ἦταν εὐκόλο νὰ τ' ἀγκαλιαστοῦν —κορμιὰ πλάι σ' ἀδύναμα μαγκάλια, μισόσθηστα τζάκια, κάτω ἀπὸ κουρελιασμένα σκεπάσματα. Κορμιὰ, πὸν ἀνάσαιναν μέσα σὲ ξεχαρβαλαμμένα χαμόσπιτα, ἀνήμπορα νὰ συμμαζέψουν τὶς πόρτες καὶ τὰ παράθυρά τους, νὰ τὰ κλείσουν ὀλότελα. Ἐκεῖ ἔμπαιναν εὐκόλα. Ἄσπαζαν μὲ τὰ παγωμένα χάρδια τους τὴ ζέστα τῶν αἱμάτων, τὴν ἔβγαζαν ἔξω ἀπ' τὰ χαμόσπιτα καὶ τὴ σκόρπιζαν στοὺς τέσσερις ἀνέμους. Κι' ἀφήναν ἐκεῖνα τὰ κορμιὰ σὰ γυμνά, σὰν κολασμένα,— σὰν καταδικασμένα νὰ δέχονται πάνω τους τὴν ὄργη στοιχειῶν κι' ἀνθρώπων.

Ἐστέρνα ἦταν κι' οἱ ἄλλοι: ἐκεῖνοι, πὸν δὲν εἶχαν οὔτε ὄργια γῆς, οὔτε κεραμίδι δικό τους. Ἐκεῖνοι πρὸ γύριζαν στοὺς δρόμους τῆς πολιτείας σὰν παραπλανημένα νεογέννητα ζῶα.

Αὐτοὶ ἔνοιωθαν τὶς κοῦρες πνοῆς νὰ χώνουνται εἰς τὸ μεδούλι τους.

* * *

Ὁ Μελέτης εἶχε κουβαριαστεῖ στὴν εἴσοδο μιᾶς πολυκατοικίας, ἐκεῖ τὸν ἔβρισκε κάποιος ξάπτεσα ὁ παγωμένος ἄνεμος. Συμμάζωνε τὰ κουβαριασμένα ρούχα του ἀπὸ δῶ κι' ἀπὸ κεῖ, εἶχε σμίξει στ' αὐτιά του τὸν τριμμένο γισκὰ μὲ τὴν ξεφτυσμένη τραυμάσκα του. Ἐσφιγγε τὰ γόνατα σὺν στήθους του, κουβαριαζόταν ὅσο μποροῦσε. Σὰ νὰ 'θλε νὰ μικρύνει, νὰ μικρύνει, ν' ἀπομείνει ἓνα σβολάκι πάνω στὴ γῆς, νὰ τὸν χωράει κάθε τρυπούλα, νὰ μὴ τὸν βλέπει οὔτε Θεὸς, οὔτε ἀνθρωπος σὲ τοῦτον τὸν κόσμο.

Ἦταν ἓνας ἄντρας γύρω στὰ τριάντα. Ἐφημος, ὅσο ἐν' ἀγορμί. Ὁ πόλεμος εἶχε θάψει ὅλα τ' ἀγαπημένα του μάτια. Ἐνοιωθε πὺς ζοῦσε μόνο σὰν πεινοῦσε ἢ κοίτωνε. Καὶ τότε χτυποῦσε τὶς ξένες πόρτες, γυρῶντας κάτι ν' ἀποκοιμίσει τὴν πείνα του ἢ κουβαριαζότανε σ' ἀπίαιμες γωνιές.

Ἐκείνη τὴ νύχτα θὰ καστεροῦσε τὶς ἡλιαχτίδες —δῶρο τοῦ Θεοῦ ἀξέτιμητο, αὐτὲς μονάχα— στὴ μισοσφωτισμένη εἴσοδο μιᾶς πολυκατοικίας τῆς ὁδοῦ Νίκης.

Ἦτανε προαιμονές Προτοχρονιάς. Ὅλη τὴ μέρα ἀνθρωπομάνι πλημμύρα ἀνεβοκατέβαινε στυγὴς γύρω ἀπ' τὸ Σύνταγμα δρόμους. Πολύχρωμο, βαρειοντυμένο, ροδαλὸ. Ἀνοιγόκλεινε χρυσιαλλένια πορτόφυλλα, στομιωχνότανε μπρὸς σὲ βιτρίνες, φορτωνόταν ἓνα σωρὸ πακέτα, πάλαιθε νὰ 'μπει σ' αὐτοζίνητα. Καὶ γιόμιζε τὸν ἀγέρα μ' ἓνα βουητὸ σὰ νὰ 'τρεχαν πέρα μακρὰ νερὰ θυμωμένα, σὰ ν' ἀχολογοῦσαν νερὰ πὺν γκεμιζόταν ἀπὸ μέγα ψῆλος. Ἀνασάλεψε ἡ ψυχὴ του καὶ δίχως κοῦο ἢ πείνα. Σιγάνοιξε τὶς μουνδιασμένες φτεροῦγες της, τὶς ἔπαιξε λίγο. Ἐκείνο τὸ βουητὸ, τὰ νερὰ πὺν 'πέφταν, πὺν 'περταν, ἦταν ἡ ζωὴ του κάποτε...

Σὰν ἔπεσε ὁ ἥλιος, τ' ἀνθρωπομάνι λιγότεπει, τὸ κοῦο ἦταν τοπιχτερὸ, δὲ χωράτει, ὁ καθέννας ἔτρεχε νὰ κοιφεῖ πίσω ἀπ' τοὺς τοίχους του —πρέπει νὰ 'χαν ὅλοι τοίχους κατάκλειστους, ὅσοι γύριζαν ἐκείνη τὴν ἡμέρα στοὺς δρόμους φορτωμένοι πακέτα. Ἀλάφρωσε κι' ὁ ἀέρας ἀπ' τὸ βουητὸ— ὅμως ὁ νοῦς τοῦ Μελέτη ἦτανε πιά γεμάτος ἀπὸ ἓναν ἄλλο ἀχὸ, γνώριμον κι' ἀζοιμάτιστον, τὸν ἀχὸ τοῦ νεροῦ πὺν 'περτε καὶ γύριζε τὶς βαρειές μυλόπετρος. Στὸ μύλο τοῦ πατέρα του, σὲ μιὰν ἔρημην ἀκροποταμιά.

Τώρα ἦτανε κουβαριασμένος στὰ μάραθα τῆς εἰσόδου, τὸν ἔδεσαν ἀνελέητα οἱ παγωμινες πνοῆς, ὅμως ἐδῶ εἶχε μείνει μονάχα ὁ Μελέτης πὺν κοῦανε καὶ πεινοῦσε, ὁ ἄλλος πὺν χαιρόταν ἢ λυπόταν, εἶχε ταξιδέψει καὶ μ' ἐκπληξὴ καὶ πόνο στε-

κότανε μπρὸς τὸ ἀσάλευτες εἰκόνες —σὲ φωτιὲς πού δὲ ζέσταναν, σὲ στοργικὰ χέρια πού δὲν ἀγκάλιαζαν, σ' ἀγαπημένες ματιὲς πού δὲν ἔλαμπαν. Σὰ γὰ γινόταν ὅλ' αὐτὰ μέσα σ' ἓνα ξένο σπίτι κι' αὐτὸς τὰ ἔβλεπε ἀπὸ 'να παράθυρο— καὶ τὶς φλόγες καὶ τὸν πατέρα του σταυροπόδι μπρὸς τοὺς καὶ τοὺς ἀνθρώπους πού μπαινόβγαιναν, φόρτωναν, ξεφόρτωναν— γὰ μὴν ἦταν ὅλ' αὐτὰ κομμάτι τῆς ζωῆς του, πῶς γὰ πιστεῦε τούτη τὴν ὥρα, πὼς εἶχε κάποτε ἀποκοιμηθῆ μπρὸς σ' ἀνομένα κούτσουρα πού τριξοβολοῦσαν; Πὼς εἶχε περάσει μιὰ νύχτα σὰν τὴ σημερινὴ στὰ γόνατα τοῦ πατέρα του, τρέμοντας, ὕστερ' ἀπ' ὅσα εἶχε πεῖ ὁ ξένος ἀγωγιάτης;

Μὰ ὄχι μόνον αὐτός, ὅλοι εἶχανε κατατρομάξει ἐκεῖνο τὸ βράδυ. Ὁ ξένος μπαίνοντας, μόνον δὲ λιπεθύμησε. Ζήτησε ρακὴ, ἤπια, ἔπεσε πάνω σ' ἓνα χράμι, μπρὸς στὴ φωτιά. Ὁ Μελέτης —δὺο πιθαμὲς ἄνθρωπος ἦτανε τότε— σφίχτηκε στὸν πατέρα του.

Ὁ ξένος τὰ 'πε μὲ κοιμημένη φωνή: καθὼς ἐρχότανε στὸ μύλο καθάλλα, τ' ἄλογό του χλιμίντρισε, κλώτσησε. Γύρισε πίσω, ὁ Θεὸς βοήθησε καὶ δὲ σωριάστηκε στὸ χῶμα: ἓνα μαῦρο πράμα, μὲ μάτια πού ἔστράφταιε, ἀιέβαινε στὰ κροτίδια τ' ἄλλογλου. Ἐκεῖνος ἔκανε τὸ σταυρό του: «Ἰησοῦς Χριστὸς νικά...». Ὁ καλλιζάντζαρος —γιατὶ σίγουρα τέτοιος ἦταν— ἀφῆσε μιὰ στοργικὰ φωνὴ καὶ χάθηκε μὲ μεγάλα πηδήματα στὸ δάσος.

Ὅλοι ἄρχισαν γὰ σταυροκοπιοῦνται καὶ γὰ προσεύχονται, ὁ πατέρας τοῦ Μελέτη σηκώθηκε καὶ σταύρωσε πόρτες, παράθυρα τὸ τζάκι, τὴν ἔμπλαση τοῦ νεροῦ: «Μωρὲ, ἀγιογάτος θά κινος, ιεαρός χωριάτης μουρομούρισε: «Μωρὲ, ἀγιογάτος θά 'ταε...» Μὰ τὰ λόγια του δὲν φτάσανε πὲ κανένα, πνιγῆκανε στὸ βουητὸ τοῦ μύλου καὶ στὸν τρομο τῶν ψυχῶν.

Τὴ νύχτα ἐκείνη ὁ Μελέτης τὴν πέρασε κουβαριασμένος στὰ γόνατα τοῦ πατέρα του. Μιὰ νύχτα σὰν ἐτούτη. Ἐξω ἀπ' τὸ μύλο ἔτρεχε ὁ βορηῆς, τὰ δέντρα οὐρλιαζαν, ἢ ἔσκυβαν, οἱ στρατοκόποι ἔτρεμαν. Μέσα ἢ φωτιὰ ρόδιζε τὰ μάγικα, γαλήνεος τὸ κορμί, οἱ ἄνθρωποι πολλοὶ, δὲ φοβοῦνται οἱ ἄνθρωποι σὰν εἶναι πολλοί, ὁ Μελέτης κοιμόταν στὰ γόνατα τοῦ πατέρα του, τίποτε δὲ φοβόταν ἐκεῖ. Ὁ πατέρας ἦταν μεγάλος, πιὸ δυνατὸς ἀπ' τὰ στοιχεῖα καὶ τὰ φαντάσματα τοῦ ξένου.

Τὰ ξημερώματα ὁ μύλος θὰ 'κλεινε, θὰ πήγαιναν στὸ χωριό, σπίτι τους, γὰ γιορτάσουν. Μιὰν ἀπ' τὶς ἅγιες μέρες. Ὅπως ἦταν τότε ἢ πρωτοχρονιά, ἔκανε δὲν ἔκανε κρού. Τώρα ἅγιες εἶναι μόνο εἰς μέρες οἱ γλυκὲς. Αὐτὲς πού δὲν παιδεύουν. Ὅσες τὸν ἀφήνουν γ' ἀποκοιμηθεῖ κάτω ἀπ' τ' ἀστέρια. Καὶ γὰ ὄνειρευτεῖ. Καμμιά φορὰ ὁμορφα πράματα. Νὰ, κι' ἀπόψε ἂν δὲν ἦτανε τὸ κρού, θὰ 'γερνε πάνω στὴ γλῶχη καὶ μπορεῖ πύ-

σω ἀπ' τὰ σφαλισμένα ματόφυλλά του νὰ διάβαιναν ὅλα κεῖνα: ὁ πατέρας, ἡ φωτιά, ὁ μῦλος. Χωρὶς νὰ νοιώθει τίποτ' ἄλλο, χωρὶς νὰ νοιώθει τώρα, ἂν ὅσα ἔβλεπε, ἦταν ἀπιαστα ἢ ἀληθινά—αὐτὸ δὲν εἶναι τ' ὄνειρο; Μπορεῖ νὰ "εἰρευότανε καὶ καλλικάντζαρους, ὅμως κι' αὐτοὶ θὰ 'μορφαίνανε τὸν ὕπνο του, ἄς μὴν ἦταν ἀγοιόγατος τὸ πρόμα πού 'χε δεῖ ὁ ξένος ἀγωγιάτης, ἄς κοιμότανε κουλουριασμέιος ἀπὸ φόβο, φτάνει σιμά του ν' ἀνάσαιναν ἀγαπημέιες ζωές. Νὰ τριζοβολοῦσε φωτιά. Νὰ μὴ τὸν ξεγύμνωσε τὸ κούο ὡς τὸ κόκκαλο. Νὰ μὴ τὸν σιγότρογε, σαράκι, ἢ ἔρημιά.

** ** *

...Λίγος ὕπνος, μπορεῖ κι' ἓνα ὄνειρο θαμπό— πήδηξαν ἢ ἀνημποριά κι' ἡ κούρασι τὸ κούο— κι' ὕστερα κάτι σὰ νὰ τὸν τραβοῦσε ἀπ' τὴν πλάτη. Σιγάνοξε τὰ μάτια: ἓνα μαῦρο, χοντροκομμένο κερκὶ στεκότανε πάνω του. Θὰ τὸ 'λεγε ἀνθρώπινο, ἂν δὲν τέλειωε σ' ἓνα παράξενο, πλατὺ σὰν ταψί, κεφάλι. "Ἀστράψε στὸ κοῦ τοῦ ἢ ἐλπίδα: «Καλλικάντζαρος!»— καὶ μαζί πατέρας, φωτιά, πολύβουος μῦλος.

Ἦταν ὁ ἀστυκίλακας τῆς ὑπηρεσίας.

—Δὲν ξέρεις, πὼς ἀπαγορεύεται νὰ κοιᾶσαι δπου νὰ 'ναι;

Σιγώθηκε, βγήκε στὸ πεζοδρόμιο. Τὸν χτύπησαν κατάστημα ἀπανωτὲς πινές. Τὸν πάγωσαν ὡς τὰ σωθικά.

Ἀκολούθησε ὑπάκουα τὸν ἀστυκίλακα. Κρούανε, κρούανε, πεινοῦσε. Πολύ.

Κι' ἐνοιώθε τοῦτο τὸ παράξενο, πὼς ἦταν ταξιδιώτης ἀπὸ πολὺ μακρὰ στὴν ἔρημη, φωτισμένη νύχτα, πού τύλιγε τὴν Ἀθήνα.

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΜΕ ΤΙΤΛΟ «ΠΑΡΑΤΡΑΓΟΥΔΑ ΚΡΑΤΙΚΟΥ ΒΡΑΒΕΙΟΥ» ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΟΜΕ ΣΤΟ 1ο ΤΕΥΧΟΣ ΜΑΣ, ΣΤΗ ΘΕΣΗ ΤΩΝ «ΧΡΟΝΙΚΩΝ» ΚΑΤΑΓΓΕΛΙΑ ΓΙΑ ΠΑΡΑΤΥΠΗ ΚΑΙ, ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΓΝΩΜΕΣ ΠΟΥ ΑΚΟΥΣΤΗΚΑΝ, ΧΑΡΙΣΤΙΚΗ ΑΠΟΝΟΜΗ ΤΟΥ «ΒΡΑΒΕΙΟΥ ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΩΝ ΕΝΤΥΠΩΣΕΩΝ» ΣΤΟΝ Κ. ΔΗΜ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ, ΠΟΥ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ «ΤΟΠΙΑ ΚΑΙ ΧΡΟΝΙΚΑ» ΠΕΡΙΕΙΧΕ, ΑΝΤΙ ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΩΝ ΕΝΤΥΠΩΣΕΩΝ... ΣΤΙΧΟΥΣ! ΚΑΤΑΓΥΓΕΛΛΑΜΕ ΤΗΝ 'ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΤΗΝ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ, ΣΤΟΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ 'ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΗΜΕΡΗΣΙΟ ΤΥΠΟ. ΚΑΙ ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΑΠΟΔΕΚΤΕΣ ΕΛΑΒΑΝ ΣΤΑ ΣΟΒΑΡΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΓΓΕΛΙΑ ΚΑΙ ΑΝΤΕΔΡΑΣΑΝ ΩΣ ΕΞΗΣ: ΤΟ ΣΥΝΟΛΟ-ΣΧΕΔΟΝ- ΤΩΝ 'ΑΘΗΝΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΕΠΑΡΧΙΑΚΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ ΣΧΟΛΙΑΣΕ ΔΥΣΜΕΝΩΣ ΤΗΝ ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΗΣ 'ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΜΕ ΤΟΝΟΥΣ ΟΡΥΓΙΛΟΥΣ ΚΑΙ ΕΝΙΟΤΕ ΕΙΡΩΝΙΚΟΥΣ. ΠΟΤΕ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΑΣ ΜΑΣ ΜΙΑ ΚΑΤΑΓΓΕΛΙΑ ΔΕΝ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΟΣΗ ΔΗΜΟΣΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΟΥΤΟ ΓΙΑΤΙ ΉΤΑΝ ΕΞΕΡΓΑΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΡΟΚΛΗΤΙΚΑ ΩΜΗ Η ΒΡΑΒΕΥΣΗ. ΟΙ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΕΣ, ΠΟΥ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΥΝΤΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ 'ΕΤΑΙΡΙΑ ΕΛΛΗΝΩΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΩΝ, ΤΗΝ 'ΕΘΝΙΚΗ 'ΕΤΑΙΡΙΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΝΔΕΣΜΟ 'ΕΛΛΗΝΩΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΩΝ, ΕΛΑΒΑΝ ΜΕ ΚΟΙΝΟ ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝ ΣΑΦΗ ΘΕΣΗ, ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΤΩΝ «ΣΦΑΛΜΑΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΠΟΝΟΜΗΝ ΚΡΑΤΙΚΩΝ ΒΡΑΒΕΙΩΝ» ΚΑΙ «ΣΗΜΕΙΩΘΕΙΣΩΝ ΑΝΩΜΑΛΙΩΝ» ΚΑΙ «ΠΡΟΣ ΑΠΟΦΥΓΗΝ ΕΠΑΝΑΛΗΨΕΩΣ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ, ΚΡΙΝΟΥΝ ΑΠΑΡΑΪΤΗΤΟΝ ΤΗΝ ΥΠΕΥΘΥΝΟΝ ΕΚΠΡΟΣΩΠΗΣΙΝ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ 'ΕΠΙΤΡΟΠΗΝ ΚΡΙΣΕΩΣ». ΤΕΛΟΣ Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ, ΔΙΑ ΣΤΟΜΑΤΟΣ ΤΟΥ Κ. ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ —ΣΕ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΟΥ— ΑΠΟΚΛΕΙΕΙ ΕΦΕΤΟΣ ΤΗΝ ΑΠΟΝΟΜΗ ΤΟΥ «ΒΡΑΒΕΙΟΥ ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΩΝ ΕΝΤΥΠΩΣΕΩΝ».

ΠΩΣ ΝΑ ΜΗΝ ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΣΟΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΜΠΑΤΡΙΩΤΕΣ ΦΙΛΟΥΣ, ΗΙ ΣΧΕΔΟΝ ΦΙΛΟΥΣ ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΜΑΣ ΠΡΟΣΠΆΘΕΙΑΣ; ΚΑΙ ΠΡΩΤΑ ΤΟΝ Π. ΓΡ. ΤΗΣ «ΠΑΤΡΙΔΟΣ». ΜΑΣ ΤΙΜΑ Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ, ΑΛΛ' ΩΝ ΔΕ ΓΙΝΟΥΜΕ «ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΟΙ», ΩΠΩΣ ΜΑΣ ΦΑΝΤΑΖΕΤΑΙ ΘΑ ΠΑΘΧΙΣΟΜΕ ΤΟΥΛΑΧΙΣΤΟΝ ΝΑ ΜΗ ΚΥΛΗΓΗΣΟΜΕ ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΥΣ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΥΣ ΚΑΙ ΔΟΥΛΤΣΙΝΕΕΣ. ΤΟΝ Ι.Ν. ΝΙΚΟΛ. ΤΗΣ «'ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ 'ΕΣΤΙΑΣ» ΑΜΕΣΩΣ ΕΠΕΙΤΑ, ΓΙΑΤΙ ΜΑΣ ΘΥΜΙΑΤΙΖΕΙ ΣΤΗΝ ΑΡΧΗ ΕΝΟΣ «ΠΡΩΨΟΥ» ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΟΣ ΤΟΥ. ΤΟΝ ΕΥΓΝΩΜΟΝΟΥΜΕ ΑΚΟΜΗ ΠΟΥ ΜΑΣ ΞΑΝΑΘΥΜΙΣΕ ΚΑΙ ΤΟ

στιχοπλάκι : «Γιάννινα πρώτα
στ' άρματα στα γρόσια κοί στα
Γράμματα». Καί με τον πνευμα-
τώδη Ι. Τσ. συμφωνούμε πως ο
ύπουργός στάθηκε «ανακόλουθος»
και προσυπογράφομε κι' εμείς
τους στίχους του Κάλβου
«Εσφαλθεν ο την δόξαν
ονομάσας μάταιαν...».

Άλλα νομίζομε πως μάλλον ύ-
περβάλλει ο φιλέρευνος όταν για
τους κοινούς φίλους της «'Ηπει-
ρωτικής 'Εστίας», μας θυμίζει
τον στίχο του Γρυπάρη: «Τις
'Εστιάδες τις σεμνές, μα κολα-
σμένες». Ευχαριστίες μας εξ Ί-

σου ὀλόθερμες καὶ στὸν Γ. Ἐξάρχ. Ἀρθρογράφησε γιὰ τὴν προσπάθειά μας καὶ μάλιστα σὰν καλὸς δάσκαλος δὲν ξέχασε καὶ τὸ ὕφος τῶν κελῶν μαθητῶν του. Κι, ὁ «ἠπειρωτόφιλος» Ἰωάν. Κοκκ. τοῦ «Πρωϊνοῦ Λόγου» σχολίασε κ' αὐτὸς τὴ θερμῶτα ἠμνησίαν μας καὶ χαριτολογώντας μᾶς φαντάστηκε μάλιστα κάτι σὰν πνευματικὸς Βρούτος. Τέλος πῶς ν' ἀποσιωπήσουμε τὴν ἀλήθεια ἀδέσμευτη καὶ σὲ πολλὰ σημεία εὔστοχη φωτὴ τοῦ Λ. Μοῦλ.; Μὲ τὴ γνωστὴ αὐθρομησία του καὶ κατὰ τὴν προσωπικὴν του ἀρέσκεια μᾶς ἔκρινε ὅλους ἕναν πρὸς ἕνα. Καὶ σὰν μοντέρνος στίχος, κι ἄς μὴ τὸ θέλησε, ἀντήχησε καὶ μιὰ ἀπ' τὶς τελευταῖες φράσεις του:

Δώστε μου τοὺς μισθοὺς σας καὶ
(τὰ καλοκαίρια σας.

Μὲ τέτοιους συμπατριῶτες φίλους λοιπὸν, τί νὰ τοὺς κάνομε τοὺς ἄλλους τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς λοιπῆς Ἑλληνικῆς ἐνδοχώρας;

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΟΞΙΑΔΗΣ κέρδισε χωρὶς ἄλλο, φήμη ταγκόσμια. Μάλιστα δρώντας στὶς πιὸ σύγχρονες ἐκδηλώσεις τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ μας. Οὐ μᾶται κανεὶς πόσο «σύγχρονος» ὑπῆρξε στὸ θρυμᾶσιο πολιτικῆς ἐμπειρίας βιβλίο του: «Πορεία τῶν Λαῶν», ὅταν μετέφερε στὴν Ἑλλάδα πολὺ προχωρημένες ἰδέες πρὸ τῶρα ἀρχίζουν νὰ γίνονται πείρα ζωῆς. Τὸ «Ἀθηναϊκὸ Τεχνολογικὸ Ἰνστιτούτο» λοιπὸν, δείγμα κι' αὐτὸ τῆς ἐξοχῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, συνεχίζει σὲ ὑψηλότερα ἐπίπεδα τὴν παράδοση τῆς τεχνικῆς ἐκπαίδευσης πρὸς τὸν ἄριστον Φωκᾶς ἀπέδω-

σε στὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλία, κι' ἀκόμα κατάφερε νὰ προσελκύσει γιὰ πρώτη φορά στὴν Ἑλλάδα ξένους γιὰ μεταπτυχιακὰς σπουδὰς. Λοιπὸν καὶ στὸν Τεχνικὸν τοῦ Ὄργανισμοῦ ζητᾶ ἀπ' ὅλους τοὺς τεχνικοὺς νὰ συντάσσουν ὅλα τὰ ἔγγραφα στὴ δημοτικὴ, καὶ εἶναι ἀξιόλογο τὸ γεγονός, γιὰτὶ μόνος ἔτσι, στὴν πράξη, θὰ ἐκπορθηθεῖν τὰ φρούρια τοῦ καθαρῆς λόγου, μιὰ καὶ ζοῦμε στὸν αἰῶνα πού ἡ πράξη εἶναι τὸ ἀνώτατο καθοριστικὸ στοιχεῖο ζωῆς. Πῶς δὲν ἦρθαν, λοιπὸν ἄλλοι νὰ ποῦν πῶς ὑπονομεύεται ἐδῶ ἡ ἐθνικὴ παράδοση κι' ἄλλα φληναφήματα ὅμοια μ' αὐτὰ πού συνοδεύουν τέτοιες ἐκδηλώσεις; Ἐμεῖς μιὰ φορά λέμε πῶς εἶναι ἐξαισία αὕτη ἡ πράξη καὶ λυσίτελης καὶ χρειάζεται μιμητὲς.

ΑΔΕΙΑΝΑ ΑΠΟ ΑΝΘΡΩ-
πους μένου τὰ πιὸ πολλὰ ἀρχοντικά τοῦ Ζαγοριοῦ καὶ ἀφημένα στὴ φθορὰ πού μὲ ρυθμῶς ἐπιταχυνόμενον συντελεῖ τὸ ἔργο τῆς. Σάλες μὲ ἀνάλαφρα τόξα (τὰ χαρακτηριστικὰ γιὰ τὴν ἠπειρωτικὴ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ), ἀρχοντικοὶ οὐτάδες μὲ ἐγχρωμες διακοσμῆσεις ἐπὶ τοίχους καὶ τὴν ὀροφή, ξιλόγλυπτα, ὅλα ἀφανίζονται μέρα μὲ τὴν ἡμέρα. Κι ἐκεῖνα τὰ γεφύρια μὲ τὶς μεγάλες καμάρες, τὰ τόσο λεπτὰ πού θαροεῖς πῶς ἔγιναν ἀπὸ ἔλασμα, καταρρέουν πιά, καὶ κανεὶς δὲν τὰ φροντίζει. Πληροφορούμεθα πῶς οἱ κοινότητες τοῦ Ζαγορικῦ ἔχουν πολὺ μεγάλους προϋπολογισμοὺς, ὥστε νὰ μὴ δικαιολογεῖται μιὰ τέτοια ἐγκατάλειψη. Ἡ διατήρη-

ση τῶν μνημείων τῆς Τέχνης καὶ τῆς ἀρχοντιᾶς του καὶ ὁ ἀμαξιτὸς δρόμος εἶναι τὸ πῶς μεγάλο κέρδος γιὰ τὸ Ζαγόρι. Ἐκτός κι ἂν μαζί με ὅλα τ' ἄλλα, πάει νὰ σβῆσει καὶ τὸ ζαγορίσιο δαιμόνιο.

ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ὀνοματολογίας τῶν ὑποβλητικῶν ὄγκων ποὺ πλαστούργησε ἡ φύση στὸ σπήλαιο τοῦ Περάματος, ἡ στάση τοῦ «δυὸ καὶ δυὸ κάνουν τέσσερα» νομίζουμε πὼς ξέφυγε ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς ἐφαρμογῆς της κι ἴσως μάλιστα κατὰ τρόπο κωμικὸ. Γιατὶ ἡ εἴσοδος μονάχα στὸ σπήλαιο εἶναι κι ὅλας μιὰ ἀπόδραση ἀπ' τὸν κόσμον τοῦ ἐπιστητοῦ, καὶ τὸ θέαμα ὀλότελα ἀνεπάντεχο. Σ' αὐτὴ τὴν ἀπολιθωμένη διάταξη τῶν ἀσβεστούχων ὄγκων ποὺ ἀναδύονται πάλλευκοι μὲς ἀπ' τὸ σκοτάδι ὁ κάθε θεατῆς γίνεται κι ἓνα πολυέδρο πρίσμα ποὺ διαθλά καὶ συνθέτει μιὰ προσωπικὴ ἐμπειρία, ἀστάθμητη ἀκαθόριστη. Ὡστόσο στὴν ἔξοχη «ἀφροστικότητα» της ἐπενεργεῖ χαίρια στὴ φαντασία, ἂν καὶ μὲ τρόπο ἐντελῶς πρωτόγονο καὶ ἀνεξέλεγκτο. Ἡ σύζευξη λοιπὸν μὲ ἓτι ἄλλο πέρα ἀπ' αὐτὸ τὸ μοναδικό—ἄλλως τε ἡ μνήμη δὲν ὠφελεῖ σὲ τίποτα—καταντᾶ ἀμφίστομη «ὑβρις». Νομίζουμε, Ὡστόσο ἄς θυμηθοῦμε μιὰ ἄλλη ὁμολογία ἀτμόσφαιρα ποὺ ἀποντᾶ στὶς εἰκαστικὲς τέχνες καὶ ἰδιαίτερα στὴ μουσικὴ. Ποιὸς θὰ μᾶς βεβαίωνε λ.χ. πὼς ὁ κριτικὸς τῆς 5ης συμφωνίας τοῦ Μπετόβεν διερμηνεύει τὴν πρόθεση τοῦ καλλιτέχνη; Κι' ὕστερα στὴν ἴδια περίπτωση δὲ νομίζετε πὼς ἡ λέξις «πεπρωμένο» περιορίζει τὴν ἔκταση τῆς συμφωνίας; Μήπως

συμβαίνει κάτι ἀνάλογο καὶ μὲ τὶς λέξεις «ἀρμόνιο», «Ποσειδῶνας» κ.λ.π.; Κι' ἔτσι οἱ ὀνομασίες μήπως διασύρονται, ἐνῶ ταυτόχρονα «ἐγκλωβίζουν» τὶς ἔννοιες λέξεις—δεσμωτήρια; Μήπως περιορίζουν κάτι ποὺ μέσα στὸ ἀνέκφραστο στήριζε τὴν ὑπεβολὴ του; Μιὰ ἀναθεώρηση τοῦ θέματος ἀπ' τοὺς ὑπευθύνους θὰ εὐχόμεσθε νὰ κατέληγε στὸ συμπέρασμα νὰ μᾶς ἀπαλλάξει ἀπ' τὶς ὀνομασίες αὐτὲς ποὺ δὲν ἔχουν καμμιά σχέση μὲ τὸ σπήλαιο καὶ μαζί φυσικὰ κι ἀπ' τὸν «λαλοῦντα» ξεναγὸ.

ΟΤΑΝ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ —ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚὸ καὶ μὴ—διέρχεται κρίση—τὶ συντηρητικὸς ὁ ἐνεστὼς ἀλήθεια—ποὺ πάει νὰ τὸ περιορίσει στὶς δημόσιες βιβλιοθήκες μονάχα, τότε ὅπωςδὴποτε γιὰ τὸ παιδικὸ συνώνυμό του δὲν πρέπει νὰ γίνεται λόγος καθόλου. Ἔτσι στὸ μακάριο ἐφησυχασμὸ μας, ὄχι μόνο ἡ ἔλλειψή του δὲ μᾶς γίνεται αἰσθητὴ—πόσοι εἶναι ἐκεῖνοι ἄλλωστε ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ παιδί;—μὰ εὔτε ἡ διαπίστωση κἂν τῆς ἀνάγκης του. Κι ἂν ἐξαιρέσει κανεὶς λίγα μονοπάγια ἐπιχειρηματικοῦ χαρακτήρα περισσότερο, ποὺ συνήθως ἀναμυρηκάζουν ξένα ἐδώδιμα, τὸ καθαρὰ Ἑλληνικὸ παιδικὸ βιβλίον σχεδὸν «λάμπει» διὰ τῆς ἀπουσίας του ἀπ' τὶς προθήκες τῶν βιβλιοπωλείων. Θερμὰ λοιπὸν χειροκροτοῦμε τὸ E.I.P., ποὺ πῆρε τὴν ἀπόφαση νὰ διενεργήσει διαγωνισμό γιὰ τὴ συγγραφὴ ἑλληνικῶν παραμυθιῶν καὶ τὴν βράβευση τῶν καλλιτέρων. Οἱ ὄροι δὲ τῆς συμμετοχῆς στὸ διαγωνισμὸ πείθουν πὼς ἡ θέσις ποὺ πῆρε τὸ E.I.P. μπροστὰ σ' αὐτὸ τὸ δῶ-

σκολο όπωσδήποτε είδος του παιδικού άναγνώσματος, τὸ παραμύθι, είναι ἡ καλλίτερη. Τὸ μόνο πού μᾶς κάνει ν' ἀπορούμε είναι ὁ ὄρος κατὰ τὸν ὁποῖον οἱ συμμετέχοντες συγγραφεῖς πρέπει νὰ εἶναι ἡλικίας 16—27 ἐτῶν. Καὶ τοῦτο ὄχι γιατί τὸ περιορισμένο τῆς ἡλικίας μπορεί νὰ βλάψει τὸ ἀποτελεῶμα τοῦ διαγωνισμοῦ, ἀλλὰ γιατί εἶναι δύσκολο — ἀδύνατο καλύτερα — ν' ἀποδειχτεῖ ἡ ἡλικία τοῦ συγγραφέως. Κι' ἡ δυσκολία προκύπτει ἀπ' τὴ διαφορά πού ὑπάρχει μεταξύ τοῦ «συγγραφέως» καὶ τοῦ «ὑπεγράφοντος» πού, στὴν περίπτωσή μας δυνατὸν νὰ μὴν εἶναι τὸ ἴδιο πρόσωπο. Μήπως ἔπρεπε νὰ λείπει ἐντελῶς αὐτὸς ὁ ὄρος;

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΞΙΑ ΠΑΡ' ΟΛΗ τὴ θεμιτὴ ἢ ἀθέμιτη παντοδυναμία της, φαίνεται πῶς στὴν ἐποχὴ μας δοκίμασε μεγάλη φθορά. Ἐννοοῦμε στίς συνειδήσεις τῶν ἀγνῶν ἰδεολόγων, πού ἔχουν τὴ δύναμη νὰ μὴν ἐβελουφλοῦν. Κι εἶναι μεγαλύτερες οἱ διαστάσεις τῆς φθορᾶς αὐτῆς στίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων πού τὴν θεωροῦσαν ὄχι ἀπόλυτο νόημα ζωῆς, ἀλλὰ μέσον πού μπορεί νὰ πραγματοποιῶναι ὅ,τι μεγάλο καὶ ὠφέλιμο καὶ ὠραῖο ἀποκσλύπτει ἡ δραστηριότης τοῦ κόσμου. Ἡ εἶδηση ἀφορᾶ τίς δημαρχιακές ἐκλογές τοῦ Σάν Πάολο τῆς Βραζιλίας: 100 χιλιάδες ψηφοφόροι (ἀποκαρδιωμένοι, διαψευσμένοι, ἀηδιασμένοι) ψηφίζουν δήμαρχο ἕνα θηλυκὸ ἀνάπηρο... ρινόκερω! Νὰ θαυμάσει κανεὶς τὸ κωμικὸ εὔρημα τῶν... θεοιακλήδων βραζιλιανῶν, ἢ νὰ ἐλεεινολογήσει πικρὰ τὴν παιδικὴ συμπεριφορὰ ὑποψηφίων καὶ ψηφοφόρων; Μᾶλλον καὶ

τὰ δύο. Φτάνει μόνο νὰ διαπιστώσει τὴν ἀνυποληψία καὶ τὸν ἐξευτελισμὸ τοῦ ἀδηφάγου οὔτου μινώταυρου: τῆς πολιτικῆς. Πόσο δίκαιο φαίνεται νὰ ἔχουν οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι κι αἰσθητικοὶ ὅταν τοποθετοῦν τὴν ἀνθρώπινη εὐδαιμονία στὴν περιοχή τῆς θρησκείας, τῆς ἠθικῆς ἢ τῆς τέχνης. Καὶ σήμερα ἡ λύτρωση τοῦ ἀνθρώπου μᾶλλον ἐπέρχεται μονάχα σὲ κάποιον ἀπὸ τὰ τρία αὐτὰ πλαίσια. Τὰ λόγια τοῦ Φλωμπέρ ἀντηχοῦν μὲ βαρύτητα. «Τὸ μόνο μέσο γιὰ ν' ἀποφύγουμε τὴν δυστυχία εἶναι ν' ἀφοσιωθοῦμε στὴν τέχνη. Νὰ ἀγαποῦμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον ἐν ὀνόματι τῆς Τέχνης ὅπως οἱ μυστικιστὲς ἀγαποῦνται ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ». Περιοχὴ τίμια, διαπρήσια, λυτρωτικὴ γιὰ τὴν τραυματισμένη ἀνελέητα ἀνθρώπινη ἀξία.

ΓΙΑ ΤΗ ΓΕΝΙΑ ΤΟΥ '30

πολὺς θόρυβος δημιουργεῖται — εὐκαιρίας δοθείσης — ἀπ' τοὺς νεώτερους. Εἴμαστε ἐτοίμοι βέβαια νὰ συμφωνήσουμε πῶς τὰ κριτήριά της κάποτε εἶναι καὶ ἀσυγχρόνιστα καὶ ρηχὰ. Καὶ πῶς ἀκόμη πότε-πότε πολλὰ «παρασκηνιάκα» γίνονται στοὺς κόλπους της, καθὼς κατέχει πιά τίς καίριες θέσεις παντοῦ (Τύπος, Ραδιοφωνία, ἐπιτροπές, ἔταιρίες καὶ λοιπὰ ἰδρύματα). Καὶ φυσικὰ ἔχει τὸ δικαίωμα τοῦ δεσμεῖν καὶ τοῦ λύειν. Ὅμως, πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσουμε πῶς αὐτὰ εἶναι κρούσματα μονωμένα καὶ συμβατικά, γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν εὐθύνεται ἡ ὁλότης τῆς γενιάς. Γιὰ τὴν ὁλότητα καθὼς καὶ τοὺς καλοὺς ἐκπροσώπους της — καὶ, δὲν εἶναι λίγοι — πρέπει ν' ἀναθεωρήσουμε τὴ γνώμη μας. Μιὰ σύγκριση μάλιστα θὰ εἶναι ἀπο-

καρδιωτική για τή γενιά του '40 ή του '50 αν θέλετε. Ἡ γενιά του '30, σ' αντίθεση με τις νεώτερες υπήρξε μία γενιά διαβασμένη και καλλιεργημένη, που ἔζησε με σαφήνεια τὰ προβλήματα τῆς μεσοπολεμικῆς ἀστικῆς Ἑλλάδας. Κι' ἀκόμη μᾶς γεφύρωσε με τὴν Εὐρώπη. Γι' αὐτὴ τὴν καλλιέργειά της, τὴ συνειδητοποίηση τῶν προβλημάτων τοῦ καιροῦ της, τὴ θετική καὶ συστηματικὴ παρυσία καὶ ἀνάπτυξή της τῆς ἀξίζει ὄχι μόνον ἡ κατανόηση ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνογιώρισή μας. Τὶ ἔχουν ν' ἀντιπαρατάξουν στὴν πλειονότητά τους οἱ νέοι, ἐκτὸς ἀπ' τὰ προσόντα καὶ τὴ μοντέρνα—ἄς ποῦμε—συνείδηση καὶ τεχνικὴ τοῦ λόγου τους; Γι' αὐτοὺς δόγμα καταντᾶ νὰ εἶναι ὁ πηγαῖος αὐτοσχεδιασμός καὶ τύφλα νὰ ἔχει ἡ καλλιέργεια. Καὶ συμβαίνει κάθε φορά ἕνα ἀπὸ τούτα τὰ παράδοξα: Ἡ νὰ καιροφυλακτοῦμε πῶς θὰ βγάλομε σκάρτους τούς παλιότερους, ἢ τούς λιθανίζομε ὅταν μᾶς ἐδιαφέρουν οἱ στήλες καὶ τὰ ἔπαθλά τους. Γιατὶ συνέβη τὴν κριτικὴ μας νὰ τὴν ἀσκῶν ἐπίσημα ἀποκλειστικᾶ σχεδὸν ποι οἱ νομίζετε; Οἱ «λιθοβολισμένοι» ὡς χτὲς καὶ τώρα με τις εὐλογίαι τῶν νεώτερων ἐκπρόσωποι τῆς γενιάς τοῦ '30, ἀκόμη καὶ τοῦ '20.

ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΥ ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΤΙΚὸ νὰ παρακολουθεῖ τὸν τρόπο με τὸν ὁποῖον ἀντιδρῶν καὶ σοβαροὶ ἀκόμη ἄνθρωποι στὴ μοντέρνα τέχνη. Στις ἀντιδράσεις τους θὰ βρῆς ὅλη τὴν κλίμακα τῶν ψυχικῶν ἐκρήξεων ἀπὸ τὴν γεμάτη πίστος ἐμβρίθεια ὡς τὴν ὀργὴν ἕως νὰ ποῦ τώρα προστέθηκε καὶ ἕνας ἄλλος τρόπος ἀντιδράσεως; Τὸ ξόρκι. Βυζαντι-

νῶν καταβολῶν ἐκπρόσωπος ὁ ἀρθρογράφος τῆς «Νέας Ἐστίας», γράφει σὲ τόνο βυζαντινοῦ συναξαριστῆ: «Τούτη ἡ πνευματικὴ πανούκλα ἄπλωσε ἀπὸ τὴ μιὰ ἄκρη τοῦ κόσμου ὡς τὴν ἄλλη, καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀρρωσταίνουν βαριά, καὶ δὲν ξέρουνε πιά τί κάνουνε καὶ τί λένε, ποιὸ εἶναι τὸ καλὸ καὶ ποιὸ τὸ κακό. Γιὰ ὅλα ἀμφιβάλλουνε καὶ μονάχα γιὰ τις ψευτιὲς εἶναι σίγουροι πῶς εἶναι ἀλήθειες. Μιὰ φρικτὴ σκλαβιά ἔπεσε ἀπάνω στὴν ἀθρωπότητα καὶ τὴν ἔδεσε πιστάγκωνα. Ὁ διὰβολος σάστισε τούς ἀνθρώπους.» Κι' ἄλλοῦ: «...Ἀνάθεμα σὲ κείνον τὸν γεροβρυκόλακα τὸν Φρόυντ...». Δὲν τοῦ μένει λοιπὸν ἄλλο παρὰ νὰ φτύσει τρεῖς φορές τὸν χόρφο του, ν' ἀμπαρώσει τὴ θύρα τοῦ κελιοῦ του καὶ νὰ θυμιατίσει. Τότε ὅλοι αὐτοὶ οἱ καλλικάντζεροι θὰ πέσουν στὸ αἰώνιον πῦρ τῆς Κολάσεως...

Η ΦΙΛΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΠΥΡΣΙΝΕΛΛΑ μετέφερε τὴν παλαιὰ παράδοση στοὺς σύγχρονους καιροὺς, γιατί καὶ ὁ ἴδιος ἄλλωστε θύμιζε παλαιῶν καιρῶν φιγούρα με κείνα τὰ μακρὰ λεπτὰ χέρια του καὶ τὸ ὠχρὸ λεπτὸ πρόσωπο, γεμάτος καλλιέργεια πνευματικὴ καὶ ἀρχοντιά «ἀρίστου ἀνδρός». Γι' αὐτὸ εἶχε ἐνθουσιάσει τὸν ζωγράφου ποῦ αὐτὸ, τὸ ἔσχατο τῆς ζωῆς καλοκαίρι, τοῦ ἔκτισε τὸ πορτραῖτο. Πολὺ περισσότερο γιατί με τὴ διαθήκη του ἐσκόπευσε στόχους ὑψηλοὺς. Τώρα, ἂν ἐξαρθοῦν ὅσοι εἶναι ἐκτελεστὲς πέρα ἀπὸ τὴ συνήθη δεοντολογία καὶ δημιουργήσουν ἕνα πνευματικὸ κέντρο στὰ Γιάννινα, θὰ εἶναι σύμφωνοι καὶ πρὸς τὴν γεμάτη εὐγένεια ψυχὴ τοῦ ἀνδρός

ΤΕΣΤΟΛΟΓΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

λοιπὸν, κατάλληλη γιὰ τὴν ἀνατολικὴν λεκάνη τῆς Μεσογείου, πρὸ πολὺ γιὰ τοὺς ἀφελεῖς Ἕλληνας τῆς ἐιδοχώρας, μετέδωσαν τὰ ἐρτζιανὰ κύματα τοῦ Ε.Ι.Ρ. τοῦ κυρίου Σπυρομήλιου. Καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος τῶν ἀπαντήσεων ἀφθονοῦν τὰ σχόλια. Σωστὰ, παρουσιάζει ἡ ἑλληνικὴ νεότης ρεαλισμὸν, τὸ πρὸ σπουδαῖο τῆς ἰδανικῆς εἶναι ὁ ἐπαγγελματικὸς προσανατολισμὸς (μοντέρνα ἔκφραση παλαιᾶς ἀνθρώπινης προσπάθειας) δείχνει ἀκόμη ἀποστροφή στὰ κλασικὰ γράμματα, ἔτσι ποὺ προσφέρονται, καὶ ἀγνοεῖ τοὺς ...χιλίους λογοτέχνες τῆς χώρας. Ἄς μὴ μελαγχολοῦν ἢ «κλασυχενίζονται» οἱ λογοτέχνες λοιπὸν, λέει ὁ ἀρθρογράφος Θ. Παπακωνσταντίνου Ἄληθεια, ἔχουν τόση ἀξία αὐτὲς οἱ δειγματοληψίες;

ΣΤΙΣ 22 ΝΟΕΜΒΡΗ ΠΕΘΑΝΕ ὁ Πανεπιστημιακὸς καθηγητὴς Δημήτρης Εὐαγγελίδης. Μὲ τὸ ἐπιστημονικὸ ἔργο του ἀσχολεῖται ἄλλη στήλη μας. Ἐδῶ σημειώνουμε τὴν ἔφεση τοῦ σοφοῦ ἐρευνητοῦ πρὸς τὴν ποίηση, μιὰ ἔφεση πρὸς τὸν ἀνέβασε πάνω ἀπὸ τὸ στεγνὸ καὶ σχολαστικὸ—τὸ δυστυχῶς συνηθές στὴν Ἑλλάδα— καὶ τοῦ ἔδωσε τὴ δωρεὰ νὰ κινεῖται μὲ ἀνετο καὶ καλλιεργημένο λόγο σὲ ποικίλους τομεῖς τῆς Τέχνης. Ὁ Εὐαγγελίδης πρωτοπαρουσιάστηκε στὰ γράμματά μας μὲ στίχους. Στὶς στήλες τοῦ περιοδικοῦ «Ἠγησῶ», ἀνάμεσα στὰ ποιήματα τοῦ Λέαντρου Παλαμά, τοῦ Βάρναλη, τοῦ Σικελισμοῦ, τοῦ Χατζόπουλου, δημοσιεύονταν κι ἐνὸς ἀγνωστοῦ τότε, τοῦ Εὐαγγελίδη, ποὺ τοὺς ὑπέγραφε μὲ τὸ ψευδῶ-

νομο Μήτσης Καλαμάς. Ἦταν στίχοι γεμάτοι αἶσθημα, στίχοι ἐλάσσονος τόνου μουσικὸι καὶ ἀρτιωμένοι μετρικὰ, στίχοι—τέλος—ἀπὸ τοὺς ἀξιολογώτερος τῆς ἐπερχῆς του. Γιὰ μᾶς ὁ Δημ. Εὐαγγελίδης, ἂν καὶ ἡ θητεία του στὸν ποιητικὸ λόγο στάθηκε σύντομη, καὶ ὡς ἐκ τούτου οἱ στίχοι του ἐλάχιστοι, παραμένει μιὰ ἀπὸ τὶς γνησιώτερες φωνὲς ποὺ χάρισε στὸ νεολληνικὸ ποιητικὸν λόγο ὁ ἠπειρωτικὸς χώρος. Νὰ καὶ ἡ ἀπόδειξη: μᾶς τὴ δίνουν λέγες στρεφές ἀπὸ τὸ «Μυστικὸν βράδυ» του:

«Κι ὅταν στερνὸς
ὁ αὐγερινὸς
τὰ τοῦ βουνοῦ σκάζει τὴν ἄκρη,
μέσ στὴ σιωπῇ,
σὰν ἀστραπῇ,
ὡς πρὶν ἀπ' τὰ μάτια σου τὸ
(δάκρυ)»

ΣΤΟ ΠΙΣΩ ΜΕΡΟΣ ΕΝΟΣ ψηφοδελτίου τοῦ συνδυασμοῦ «Ἀλλαγὴ στὰ Γιάννενα» δοκίμασε ὁ φίλος μας τὶς στιχουργικὲς του ἱκανότητες. Καὶ νὰ πῶς ἔγινε: Ἡ δοκιμὴ προῆλθε ἀπὸ ἀγανάκτηση! Ναι, ἀπὸ σφοδρὴ ἀγανάκτηση. Φταίχτης ἦταν τὸ «Σῶμα τοῦ καλοκαιριοῦ» τοῦ Ἐλύτη. Βέβαια κάποιος τῆς παρέας ὑπεράσπισε τὸ «Σῶμα τοῦ καλοκαιριοῦ» καὶ τὸν Ἐλύτη. Ὅμως ἡ ἀγανάκτηση συσσωρεύονταν φαίνεται ἀπὸ χρόνια καὶ δημιούργησε ἔκρηξη τρομερῶν διαστάσεων. «Τὸ Σῶμα τοῦ καλοκαιριοῦ» ἔτρεμε ὅπαντα στὸ ...ἀνατομικὸ γραφεῖο. Μάταια προσπαθοῦσε ὁ συνήγορός του νὰ τὸ ἡσυχάσει. —Σῶμα, τοῦ ἔλεγε, θαυμάσιο «Σῶμα τοῦ καλοκαιριοῦ, γυμνὸ, καιμένο, φαγωμένο ἀπὸ τὸ λάδι κι ἀπὸ τὸ ἀλάτι· σῶμα τοῦ βράχου καὶ ρίγος τῆς

καρδιάς, μεγάλο ἀνέμισμα τῆς κόμης λυγαριάς, ἄχνα βασιλικῆς πάνω ἀπὸ τὸ σγουρὸ ἐφηβαῖο, γέματο ἀστράκιά καὶ πευκοβελόνες, σῶμα βαθύ πλευούμενο τῆς μέρας» ὄχι ἐσὺ, δὲν εἶσ' ἐσὺ πού τοὺς θυμώνεις, οἱ γυμνοσιάλιαγκοι φταίμε... Τὰ πλαδαρὰ, γλοιώδη, ἀκατανόητα στιχουργήματά τους, γεμίζουν μὲ ὀργὴ πολλοὺς ἀνθρώπους. Ἐσὺ, ἂν φταίς σὲ κάτι, εἶναι πού ἔχεις μιὰ «δύσκολη» ὀμορφιά, μιὰν ὀμορφιά πού γιὰ νὰ τὴν κατακτήσουν «οἱ ἄλλοι», νὰ πορηγορηθοῦν «οἱ ἄλλοι», πρέπει νὰ πορευτοῦν χρόνια καὶ χρόνια ἀπὸ τὸ δημοτικὸ μας τραγοῦδι, ὡς τὰ «σήμερα», κάνοντας μεγάλους σταθμοὺς καὶ ἀλλάζοντας ἄλογα. Σὲ κάθε σταθμὸ ἄς ρωτιοῦνται: ποιὸ τὸ κέρδος, ποιὸ τὸ βάρος, ποιὲς οἱ νέες ἀποσκευές; Θέλει τὸ πρᾶγμα στόχαση βαθειὰ καὶ εἰλικρίνεια. Νὰ ψαχτοῦν π.χ. στὴ στάση Σολωμὸς. Ἄν βροῦν μέσα τοὺς στίχους τῆς «Ἀγνώριστης» καὶ τῆς «Ψυχούλας», νὰ γυρίσουν πίσω, ξέχασαι πολλά. Ἄν βροῦν ἀποσπάσματα, π.χ. «Βόηθα, Θεά, τὸ τρυφερὸ κλωνάρι μόνο μᾶχω· σὲ γκρεμὸ κρέμουμε βαθύ, κι' αὐτὸ βαστῶ μονάχο». Τότε ἄς προχωρήσουν, ἐκρίθησαν. Στὸ μεταξύ, ὁ ἐχθρὸς τοῦ Ἐλύτη, σηκώθηκε ὀρθίος καὶ πρότεινε τὸ στιχοῦργημά του γραμμμένο, ὅπως εἶπαμε, πίσω ἀπὸ τὸ ψηφοδέλτιο τοῦ συνδυασμοῦ «Ἀλλαγὴ στὰ Γιάννενα». Παρόμοια συνήθεια εἶχε καὶ ὁ Ἀντωνίου ὁ ναυτικός, πού ἔγραφε στίχους στὰ πακέτα τῶν τσιγάρων καὶ σὰν ξεχνούσε, τὰ πετοῦσε στὴ θάλασσα. Τὸ διάβασε ὁ συνήγορος τοῦ Ἐλύτη μεγαλόφωνα καὶ εἶπε: — Γράφεις παντοῦ. Ἄρκεϊ νὰ τραγουδήσεις καὶ γιὰ τὸ ἔνδυμα, φίλε, μὴ σέ νοιάζει.

ΟΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ κειμένων πού κατατάσσονται πιά στὶς ἀνώτερες ἐπιτεύξεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος εἶναι μιὰ βασικὴ μέριμνα τῆς «Ἐνδοχώρας». Ἡ προτίμησή της ἀποκλίνει περισσότερο σ' ἐκεῖνες πού γίνονται μὲ ἐνθουσιασμό καὶ ἀγάπη, γιατί πιστεύει πὼς ἔτσι μονάχα τὸ ἔργο, μαζί μὲ τὴ φωνή, ξαναποχτᾶ καὶ τὴν ψυχὴ του.

Δὲν σκοπεύει βέβαια νὰ δώσει συστηματικὰ τὶς μεταφράσεις της. Ἡ παρουσίασή τους θὰ ἐξαρτᾶται πάντα ἀπὸ τὸ κέφι τῶν μεταφραστικῶν καὶ τὶς εὐκαιρίες.

Τὸ κέφι τῶν μεταφραστικῶν τῆς μᾶς ἔδωσε στὸ πρῶτο τεῦχος τὶς μεταφράσεις τοῦ Μιμνέρμου καὶ τοῦ Λόρκα. Μᾶς δίνει πάλι σήμερα μερικὰ ἀφηγήματα τοῦ Μπεαλύ, συγγραφέα ἀγνωστοῦ ὡς τώρα στὴν Ἑλλάδα, μὰ πού ἡ φωνὴ του μᾶς μίλησε πειστικὰ γιὰ τὸ πόσο στοιχίζει ἡ ἀγνοια. Ἀνοίχτηκε λοιπὸν μπροστὰ μας ἕνας ἐξωλογικὸς κόσμος πού παίζει τόσο ἔντεχνα μὲ τὸν αἰσθητὸ τὸν «λογικὸ», ὥστε τελικὰ ταυτίζεται μαζί του.

Εἶναι κι' ὁ Πλάτων. Γιὰ δσοὺς ἀμφιβάλλουν μπορούμε νὰ θέσουμε στὴ διάθεσή τους παραπομπές γιὰ κάθε φράση του. Μόνο πού τώρα πιά ὁ «Φαίδων» δὲν εἶναι «μῖμος», ἀλλὰ διήγημα πού ἀνοδύθηκε σχεδὸν ἔτοιμο — τὸ γεγοιὸς πού δυνάστεψε τὴν ψυχὴ τοῦ μαθητῆ καὶ γονιμοποίησε τὴ σκέψη τοῦ φιλοσόφου.

Τέλος μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς φετεινῆς ἀπονομῆς τοῦ βραβείου Νόμπελ δημοσιεύουμε μεταφράσεις ποιημάτων τοῦ Σικελοῦ ποιητῆ μὲ τὴν μεσογειακὴ θέρμη. Σ' αὐτὲς θὰ θέλαμε νὰ προσθέσουμε ἀκόμη μιὰ πού λάβαμε ὅταν πιά

εἶχε συμπληρωθῆ ἡ ὕλη τοῦ περιοδικοῦ μας Μᾶς τὴν στέλνει ἡ συμπολίτισσα τοῦ ποιητῆ Κα Δήμητρα Μελισσιώτου— Τζιόρακα, ἐπ' τῆ Συρακούσα.

Γράφτηκε τὶς μέρες ποὺ ἀπελευθερώθηκε ἡ Ἰταλία, στὸ τέλος τοῦ πολέμου.

ΣΤΑ ΦΥΛΛΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΙΤΙΩΝ
Καὶ πῶς μπορούσαμε ἑμεῖς νὰ
(τραγουδήσουμε
μὲ τὸ πόδι τοῦ ξένου πάνω στὴν
(καρδιά μας,
ἀνάμεσα στοὺς νεκρούς, ἀπαρια-
(σμένους
μὲς στὶς πλατείες, στὰ σκληρὰ
(χόρτα τοῦ πάγου,
στὸ ἀρνίσιο παράπονο τῶν παι-
(διῶν,
στὴ μαύρη κραυγὴ τῆς μάνας
(ποὺ πήγαινε
γὰ συναντήσῃ τὸ γιό της σταυ-
(ρωμένον
στὸ στύλο τοῦ τηλεγράφου;
Στὰ φυλλάματα τῶν ἰτιῶν γιὰ
(τάμα
κι' οἱ δὲς μας λύρες ἦτανε κρε-
(μασμένες
καὶ τρεμουλιάζαν ἀλαφρὰ
στὸ θλιβερόν ἀγέρα.

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑ «ΣΧΟΛΙΟ»
λογοτεχνικοῦ περιοδικοῦ; Δημοσιογραφία κυρίως μὲ προσεγμένο, βέβαια ὕφος καὶ ἀσχολεῖται μὲ πνευματικὰ θέματα. Εἶναι, νομίζουμε, τὸ ὑποκατάστατο τοῦ χρονογράφου ποὺ φιλοξenoῦσαν

παλαιότερα τὰ λογοτεχνικὰ περιοδικὰ. Εἶναι, τέλος, ἕνας μικρὸς πύρανος. Σὲ τυραννεῖ ὥσπου ν' ἀνακαλύψεις τὸ θέμα του, σὲ τυραννεῖ τὸ ὕφος του, σὲ ἀπασχολεῖ ἡ διατύπωσή του ἀπὸ κάθε πλευρὰ. Ψάχνεις στὰ ἠπειρωτικὰ γεγονότα καὶ ξεχωρίζεις μερικὰ ποὺ τοὺς δίνεις τὸ κέφι σου, τοὺς χαρίζεις τὴ πνοή σου, τὸ ἄδολοτῆς καρδιάς σου, τὰ ἄνθη τοῦ λόγου σου (ἂν διαθέτεις). Ἔτσι ἀνάγλυφα τὰ παραδίνεις (χωρὶς παπρῶνυμο βέβαια, σὺν ἐξώγαμα) καὶ πιθανῶς νὰ τὰ δεῖς καρατομημένα ἢ ἀνάπηρα ἢ καὶ πιὸ «σουλουπωμένα». «Ὅχι σχολία μὲ ἀρνητικὴ θέση» λέει... ὁ συντονιστῆς τῆς ὕλης: «Νὰ καταπιάνεσαι καὶ μὲ τ' ἄλλα». Μὲ τί; τὸν ρωτᾷς καὶ συνεχίζεις: Μήπως στὴν ἀρνηση —ἐδῶ ποὺ φθάσανε τὰ πράγματα—δὲν εἶναι ἡ ἐντιμότερη θέση; Βλέπεις πολλὰ σπουδαῖα καὶ καθαρὰ γύρω μας ποὺ μπορεῖς νὰ τὰ χειροκροτήσεις; ταρτουζομοὶ κραυγαλέες θέσεις ἀσπόνδυλες, Τέχνη μηδέν... Μακάριοι οἱ χρονογράφοι τῶν παλαιῶν λογοτεχνικῶν περιοδικῶν ποὺ ἔψαχναν γιὰ τὴν ἀνακάλυψη ἑνὸς μόνο θέματος, ἑνὸς τίποτα θὰ πεῖς, ποὺ δμως τὸ τέντωναν σὰ λαστιχένια κούκλα καὶ τὸ ντύνανε τὴν ἀναγουλιαστικὴ ὠραιοπάθειά τους χωρὶς προβληματισμούς καὶ ἀδιέξοδα καὶ κυρίως χωρὶς τὸ νυστέρι τοῦ ...συντονιστῆ.

Δημήτριος Εὐαγγελίδης

Τοῦ ΣΩΤ. ΔΑΚΑΡΗ

Στις 22 Νοεμβρίου 1959 ἀπέθανε ὁ Ἡπειρώτης καθηγητὴς Πολυτεχνείου Δημήτριος Εὐαγγελίδης, ὕστερα ἀπὸ σύντομη ἀσθένεια. Γεννήθηκε στὸ Πλαίσιο (Πλεσίβιτσα) Φιλιππῶν, ἐφοίτησε στὸ Γυμνάσιο τῆς Φιλιππουπόλεως κι' ἐσπούδασε ὕστερα Φιλολογία—Ἀρχαιολογία στὸ Πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν, στὴ Γερμανία καὶ στὴ Γαλλία.

Γνώρισα τὸν Δ. Εὐαγγελίδη τὸ 1950, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἀναλάβω ὑπηρεσία στὴν Ἡπειρο. Μὲ δέχτηκε στὴν Καλλιθέα, στὸ σπίτι του, ποῦ ἦταν φτιαγμένο γιὰ ἀτελιέ. Μὲ τὴν ἀνεπτυγμένη καλλιαισθησία αὐτοῦ ὡς καὶ τῆς γυναικὸς του, τῆς κ. Ἀθηνᾶς Εὐαγγελίδη, ἡ μεγάλη αἴθουσα εἶχε προσαρμοσθῆ στὶς πρακτικὲς ἀπαιτήσεις ἐνὸς σπιτιοῦ εὐσπρόδεκτου, χωρὶς νὰ χάσει τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ πρώτου του προορισμοῦ. Στὰς τοίχους κρεμασμένοι πολλοὶ πίνακες Ἑλλήνων καὶ ξένων ζωγράφων, αὐτῶν ποῦ θέλησαν μ' ἓνα ἔργο τους νὰ τιμῆσουν τὸν αἰσθητικὸ καὶ κριτικὸ τῆς νεώτερης τέχνης, στὴν ὁποία μὲ τόση ἀφροσύνη εἶχε ἐγκύψει τὴν τελευταία 25ετία. Ἀπὸ τοὺς πίνακες ξεχώριζε ἓνα λαϊκὸ πανηγύρι τοῦ Θεόφιλου, τοῦ λαϊκοῦ ζωγράφου τοῦ Πήλιου, τοῦ ὁποίου τὴν καλλιτεχνικὴ γνησιότητα ἐξετίμησε τὸ αἰσθητικὸ μάτι του. Μὲ δέχτηκε μὲ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν εὐγένεια ποῦ διακρίνουν τὴν ὀριμασμένη πνευματικὰ προσωπικότητα, μὲ ἀπλότητά σχεδὸν παιδική, ποῦ τὴν πλαισίωναν ὁμῶς ἡ εὐρυμάθεια καὶ ἡ ἐμβρίθεια.

Ἦρθε γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Ἡπειρο, ὡς ἀρχαιολόγος, τὸ 1913. Περιέτρεξε ὅλην τὴν ὄρεινὴν περιοχὴ καὶ σημείωνε στὸ ἡμερολόγιό του τὶς ὀρθὲς παρατηρήσεις του γιὰ τὶς προχριστιανικὲς ἀρχαιοτήτες, τὰ Βυζαντινὰ καὶ Μεταβυζαντινὰ μνημεῖα, γιὰ τὴν λαϊκὴ τέχνη. Ἀπὸ τὴν ἀφετηρία τῆς ἐπιστημονικῆς σταδιοδρομίας του συνέλαβε τὸ θέμα τῆς ἐρεύνης τῆς Ἡπείρου, σὰν ἓνα ἐνιαῖο οἰκοδόμημα, ποῦ τὰ θεμέλιά του στηρίζονταν στὸ προϊστορικὸ ὑπέδαφος καὶ σὰν ἐπιπέλασμα εἶχε τὴν νεώτερη τέχνη. Θαρρῶ πὼς αὐτὴ ἡ ἀνάγκη τῆς ἐνότητος καὶ τῆς καθολικότητος στὴν ἐρευνα του, ποῦ τὴν συνειδητοποίησε στὴν πατρίδα του, τὸν παρακολούθησε ὡς τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου του. Οἱ πρώτες ἐκθέσεις του σιτὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας κίνησαν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἄλλου μεγάλου ἐρευνητῆ, τοῦ Σπ. Λάμπρου, ποῦ μὲ προθυμία δημοσίευσε στὸν «Ν. Ἑλληνομνήμονα» τὶς παρατηρήσεις του γιὰ τὰ μνημεῖα τοῦ νησιοῦ. Στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίδα τῶν χρόνων ἐκείνων δημοσιεύθηκαν ἐπιγραφές, ποῦ εἶχε ἀποκαλύψει στὸ Ραδοτόπι καὶ στὴν Β. Ἡπειρο.

Βραδύτερα ἐργάστηκε κοντὰ στὸν Καββαδία καὶ τὸν μεγάλο Τσοῦντα στὶς ἀνασκαφές πῆς Ἐπιδαύρου καὶ τῶν Μυκηνῶν. Ἡ θαυμάσια μελέτη του γιὰ τὰ γεωμετρικὰ ἀγγεῖα τῶν Μυκηνῶν δημοσιεύτηκαν καὶ πάλι στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίδα. Ἀκολουθῶς ἐργάστηκε ὡς ἔφορος Ἀρχαιοτήτων μέ ἔδρα τῆ Μυτιλήνης. Οἱ ἀνασκαφές του ἐκεῖ προσέθεσαν ἓνα νέο στοιχεῖο στὴν ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Πρόκειται γιὰ τὰ ἀρχαῖα «αἰκίονόκρανα τῆς Κλωπεδῆς - Λέσβου, τὸν πρόδρομο τῶν ἰωνικῶν.

Ἀπὸ τὸ 1929 ὡς τὸ 1939 μὲ μικρὲς διαλείψεις, ποὺ ὀφείλονται στὴν ἀναγόρευσὶ του ὡς καθηγητοῦ στὸ Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης καὶ στὶς σπουδές του, γιὰ δευτέρη φορά, στὴν Ἑσπερία ἀφοσιώθηκε στὴν Ἡπειρο. Εἶναι ἡ πιὸ χαρακτηριστικὴ περίοδος τῶν ἐπιστημονικῶν ἐπιδιώξεων του καὶ τῆς προσφορᾶς του στὴν Ἡπειρο. Μὲ κέντρο τῆ Δωδώνη, περὶ ἀνασκάπτει ὡς τὸ 1935, ἐπεκτείνει τὶς ἐρευνές του πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις. Στὴν Κωστάνιανη ἔβγαλε ἀπὸ τὴν ἀφάνεια ἓνα λαμπρὸ σταυρεπίστεγο Βυζαντινὸ ναὸ, στὶς Πέντε Ἐκκλησιές (Οὐζντίνα) μελέτησε τὶς μεταβυζαντινὲς ἐκκλησιές (Ἡπειρ. Χρον. 1931). Στὸ Ραδοτόπι ἐπεσήμανε καὶ ἀνέσκαψε ἓνα ἐρειπωμένο ἀρχαῖο ναὸ ποὺ ἀργότερα ταυτίστηκε μὲ τὸν γνωστὸ ναὸ τοῦ Ἀρείου Διὸς τῆς Πασσαρώνος. Στὴν περιοχὴ Παραμυθιάς—Φαναρίου ἀνεκάλυψε τὶς Βυζαντινὲς ἐκκλησιές τῆς Παραμυθιάς τοῦ Γαρδικιοῦ, τοῦ Γλυκῦ, τοῦ Τουρκοπάλουκου. Στὴ Λαμπροβήθρα τῆς Φωτικῆς ξαναβρῆκε τὴν μαρμάρινη σαρκόφαγο τοῦ 2ου μ.Χ. αἰ., ἓνα ἀπὸ τὰ καλύτερα ἔργα τῆς Νεοαττικῆς τέχνης, ποὺ στολίζει τῶρα τὸ Δημοτικὸ Μουσεῖο. Σημαντικώτερη ὅμως ἦταν ἡ ἐργασία του στὴν Δωδώνη. Ἐκεῖ γιὰ πρώτη φορά ἡ σκαπάνη ἀνέσυρε λείψανα τοῦ προϊστορικοῦ πολιτισμοῦ της, ποὺ διεύρυναν τὴν ἱστορία τῆς λατρείας κατὰ μία χιλιετηρίδα. Ἡ πολὺπλευρῆ ἐρευνα του καὶ ἡ καθολικότητα στὴν ἐποπτεία τοῦ ἐπιστημονικοῦ προβλήματος ἐκδηλώνεται ἀκόμα στὴν δημοσίευση στὴν Μαγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεῖα πολλῶν ἄρθρων του, αἰσθητικοῦ κυρίως περιεχομένου, (ἄρθρον Αἰσθητικῆ, ἢ Τέχνη τῆς Ἀναγεννήσεως), ἐργασία πολὺπλευρῆ καὶ δημιουργικῆ ποὺ δικαίωσε τὴν ἐκλογή του (1929) ὡς καθηγητοῦ στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης, στὴν ἔδρα τῆς Ἱστορίας τῆς Τέχνης. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς συντομώτερες ἐκθέσεις του γιὰ τὶς ἀνασκαφές στὴ Δωδώνη αἱ «Ἡπειρωτικαὶ ἔρευναι» (Ἡπειρ. Χρον. 1935) συνοφίζουσι τὸν καρπὸ τῆς περὶ πολλῶν ἐρευνῶν τοῦ Ἱεροῦ.

Ἀποφασιστικὰ γιὰ τὴν στροφή στὴν κριτικὴ τῆς νεώτερης καὶ σύγχρονης Τέχνης ὑπῆρξαν οἱ δευτέρες σπουδές του στὴν Εὐρώπη καὶ ἡ μαθητεία του στὸν Βαϊφλιν. Πολυάριθμα ἄρθρα του δημοσιεύτηκαν στὸ «Ἔθνος», στὰ «Ἀθηναῖκά Νέα» στὴν «Νέα Ἑστία» καὶ σ' ἄλλα ἐντόπια καὶ ξένα περιοδικὰ μὲ τὰ ὁποῖα πρόβαλλε τὴν ἑλληνικὴ Τέχνη καὶ τοὺς νέους καλλιτέχνες. Εἶχε τὴν ἱκανότητα νὰ ξεχω-

ρίζει τοὺς ἀληθινούς καλλιτέχνες καὶ τὸν πόθον νὰ τοὺς ἐνθαρρύνει καὶ νὰ τοὺς παρακολουθεῖ. Σὰν ἀναγνώριση τῆς νέας αὐτῆς δημιουργικότητος τοῦ Δ. Εὐαγγελίδου ἦρθαν οἱ τιμητικὲς θέσεις, πρὸς τοῦ δόθησαν, γιὰτὶ ἔκτοτε ὁ ἀρχαιολόγος Εὐαγγελίδης συμμετέχει σὲ συμβούλια, ὀργανισμοὺς καὶ ἐπιτροπὰς, σχετικὰς μὲ τὴν Τέχνην καὶ τὴν Ἀρχαιολογίαν (μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, Διευθυντῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, γιὰ ὀλίγον Δ)ντῆς τῆς Πινακοθήκης Ἀθηνῶν, Πρόεδρος στὸν Διεθνή Σύνδεσμον τῶν Κριτικῶν τῆς Τέχνης). Εἶναι συγκινητικὸ τὸ ἐνδιαφέρον του νὰ ὑποστηρίξει τοὺς Ἑλληνας καλλιτέχνες. Ἀρκοῦμαι νὰ μνημονεύσω τὶς προσπάθειάς του νὰ πλησιάσει καὶ νὰ μεταπεισῆ τὸν ἐρημίτην ἐκεῖνον τῆς μεγάλης Τέχνης, τὸν Παρθένον, νὰ δεχθῆ νὰ θέσῃ ὑποψηφιότητα ὡς Ἀκαδημαϊκός, πρὸς κάποτε μερικοὶ ἀπ' τοὺς ἀκαδημαϊκοὺς τοῦ ἀρνήθησαν, ἂν καὶ ἡ ἐκλογή του θὰ ἀποτελοῦσε ἰδίαιτην τιμὴν γιὰ τὴν Ἀκαδημίαν.

Στὰ 1952 ὁ Δ. Εὐαγγελίδης, καθηγητῆς τῆς ἱστορίας τῆς Τέχνης στὸ Μετσόβιον Πολυτεχνεῖον, ξανάρθε γιὰ τρίτην περίοδον στὴν Ἠπειρὸν. Ὡς πρὸς 1959 ἀνασκάπτει μὲ ἐπιμονὴν καὶ ἀφοσίωσιν τὰ χῶματα τῆς Δωδώνης. Μελετᾷ τὰ Βυζαντινὰ καὶ μεταβυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Θεσπρωτίας, τοῦ νησιοῦ, τῆς Κράφης, τῆς Βελτσίστας.

Ὅσοι τὸν πλησίασαν θὰ θυμούνται ζωηρὰ τὴν ἀφοσίωσίν του στὴν ἔρευνα. Θὰ τὸν θυμούνται νὰ ἀνεβοκατεβαίνει μὲ νεανικὴν εὐκίνησιν τὰ βουνὰ τῆς Δωδώνης, νὰ σκύβει στὰ χῶματα τῆς ἀνασκαφῆς ἢ καθισμένος στὴ σκιά ἐνὸς δένδρου, νὰ σημειώνει καὶ νὰ μελετᾷ τὰ νέα εὐρήματά του. Γιὰ τὸν Δ. Εὐαγγελίδην κάθε ἔργον ἀνθρώπινον, καὶ τὸ πρὸς ταπεινὸν, ἔκρυβε κάποια τάσιν γιὰ τὸ ὠραῖον, τὸν ἀγῶνα τῆς ἀνθρώπινης φιλοκαλίας. Ἄν καὶ ἡ μνήμη του εἶχε ἐξασθενήσει, τὸ μάτι του ξεχώριζε μὲ σιγουρίαν τὴν ὀμορφίαν. Ὁ Εὐαγγελίδης ἦταν ἐπιστήμων, καλλιτέχνης καὶ ποιητῆς. Στὰ νεανικὰ του χρόνια ἔγραψε στὰ παλαιότερα φιλολογικὰ περιοδικὰ, τὸν «Νουμᾶ» τὴν «Ἠγησῶ», τὰ «Γράμματα» ποιήματα καὶ πεζὰ μὲ τὸ ψευδώνυμον Μήτης Καλαμάς καὶ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ μεταφράστηκαν σὲ ξένες γλώσσας. Μιὰ ἀπὸ τὰς τελευταίας ἐργασίας του «Ἡ Παναγιὰ τῶν Χαλκείων» (1955) εἶναι ἔργον ἐπιστήμονος, αἰσθητικοῦ καὶ ποιητοῦ, παρὰ τὶς μερικὰς ἀδυναμίας του, πρὸς ὀφείλονται στὴν ἐξασθένισιν τῆς μνήμης.

Φέτος ὕστερα ἀπὸ μιὰ ἐξαντλητικὴν ἀσθένειαν ξανάρθε κουρασμένος γιὰ νὰ συνεχίσῃ τὴν ἔρευνάν του στὴ Δωδώνην καὶ νὰ συμπληρώσῃ τὴν μελέτην του γιὰ τὶς τοιχογραφίας τῶν ναῶν τῆς Κράφης καὶ Μεταμορφώσεως τῆς Βελτσίστας, πρὸς δημοσιεύεσθαι τῶρα στὸ Δελτίον τῆς Χριστιανικῆς Ἐταιρείας. Ἦταν ὁ ἀποχαιρετισμὸς πρὸς τὴν Ἠπειρὸν, πρὸς τὶς προσφιλεῖς του ἐνασχολήσεις. Τὸ μακρὸν καὶ σοβαρὸν ἔργον τῆς Δωδώνης, τὰ Βυζαντινὰ καὶ μεταβυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Ἠπείρου ἦσαν ἡ ἀφετηρία καὶ τὸ τέλος τῆς πενήνταχρονης ἐπιστημο-

νικῆς του σταδιδρομίας. Ὁ μεγάλος Ἡπειρώτης ξεκίνησε ἀπὸ τὴν Ἡπειρο γιὰ νὰ κλείσει τὸν κύκλο τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐρευνᾶς του στὸν τόπο ποῦ γεννήθηκε, πάντοτε μὲ τὴν ἴδια ἀγάπη, πάντοτε μὲ τὴν ἴδια εὐρύτητα διονοίας.

Γλωσσικὲς ἀντιθέσεις

Τοῦ Φ. ΤΟΥΛ.

Τὸ ὅτι ὁ ἑλληνισμὸς θὰ ταλαιπωρεῖται γιὰ καιρὸν ἀκόμη ἐξ αἰτίας τῆς γλωσσικῆς διαμάχης συμπεραίνεται εὐκόλα καὶ ἀπὸ τὰ δημοσιεύματα σ' ἀθηναϊκὴ ἔφημερίδα δύο πανεπιστημιακῶν καθηγητῶν: τοῦ κ. Λ. Πολίτη καὶ τοῦ κ. Γ. Κουρμούλη. Στὴν οὐσία δύο ἀντιθετὲς ἀπόψεις γύρω ἀπὸ τὸ πιὸ βαρυσήμαντο πρόβλημα τῆς Παιδείας μας: τὸ γλωσσικὸ. Πέρασε βέβαια ἡ παραγμένη ἐποχὴ τῶν αἱματηρῶν ἀγώνων τοῦ δημοτικισμοῦ, ἡ πείρα δίδαξε πολλά, ἡ ἀρτηριοσκλήρωση ἐγκατέλειψε ἀρκετοὺς προμαχῶνες. Τὸ μένος τῆς ὁμως πέφτει ἀναγκαστικὰ σὲ ὕφεση, δὲν τὴν ἐγκατέλειψε. Πιὸ ἀσφαλῆ ἡ στήν ταριχευμένη σοφία μάχεται νὰ διογκώσει τὸ γλωσσικὸ ἄγχος καὶ τὴν ἀβεβαιότητα.

—Ὅποιος δὲν κατέχει (ἤθελε νὰ πεῖ μᾶλλον ὁ κ. Κουρμούλης) τὴν καθαρεύουσα, οὔτε μαθηματικὰ καὶ φυσικὰ μπορεῖ νὰ ξέρει. Κι' ἀντίθετα:—Εἶσαι δεινὸς στὰ...κορακιστικά;—Συναγωνίζεσαι καὶ τοὺς φὸν Μπράουν καὶ τοὺς σπούτνικ!

Πόσο ὀλισθηρὲς διαβεβαιώσεις. Δὲν ἔχει, λοιπὸν, καμμιά σημασία γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ συγκρότηση ἢ εὐφυΐα, ἢ κριτικὴ ἀντίληψη, ἢ φαιτωσία, ἢ ἐμπειρία κι' ἢ μέθοδος. Ἐπιστημονικὰ τρόπαια κατορθώνονται ἀπλούστερα!...

Ἀναντίρρητα, γλώσσα καὶ νόηση εἶναι ἀλληλένδετα. Ἀλλὰ ποιά γλώσσα καλλιεργεῖ κι' ἀναπτύσσει; Ἐκείνη ποὺ καταφεύγοντας σὲ ταριχευμένους τύπους καταπιέζει τὴ μνήμη γιὰ νὰ περισώσει ὀστέϊνες θωρακίσεις ἢ ἐκείνη ποὺ ρέει στὸ αἷμα τοῦ νέου ἀνθρώπου ἀπὸ ζεῖδωρα κανάλια ἐνὸς δυναμικοῦ περιβάλλοντος;

Ὁ κ. Πολίτης μὲ κείμενα ἐκθέσεων ἀποφοίτων τοῦ γυμνασίου ὑπογράμμισε κι' ἐρμήνευσε τ' ἀποτελέσματα τῆς γλωσσικῆς βαβυλωνίας μας.

Τὸ ἔγκλημα, ὁμως, ἐπαναλαμβάνεται. Τὸ αἰσθάνεται κανεὶς ξεφυλλίζοντας τὰ βιβλία τῶν παιδιῶν τοῦ δημοτικοῦ. Πόση λαχτάρα μὴ τυχὸν παραλειφθεῖ κανένα «η», κανένας ἀναδιπλασιασμὸς ἢ κάποιος κοραϊσμὸς. Πῶς θὰ γίνεῖ τότε ἡ γλωσσικὴ ..ἐπεξεργασία ποὺ τὰ γράφει στὸν...ἄερα;

Μάταια ἡ φύση προσπαθεῖ νὰ νοθεύσει, νὰ διαμαρτυρη-

θεῖ γιὰ τὴν ὑποδούλωση τῆς παιδικῆς δραστηριότητος.. Ἀσήμαντα γιὰ τοὺς «σοφοὺς».

Γι' αὐτοὺς ἡ γλῶσσα αὐτὸς ὁ ζωντανὸς ὀργανισμὸς, ποὺ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ αὔξησι καὶ ἐξέλιξι, δὲν εἶναι παρὰ ἓνα στατικὸ ἀναλλοίωτο φαινόμενο. Ὑποκριτικὲς εἶναι οἱ παραχωρήσεις τῶν πεισματικῶν ὀρθόδοξων. Σφυρηλατοὶν αὐτοὶ τὶς πρὸ ἐγκληματικῆς χειροπέδες. Ἀλυσοδέουσι τὴν αὐτενέργεια, τὸ πηγαῖο ἀνάβλυσμα, τὸν οἴστρο, γιὰ νὰ στήσουν στὸ λειμῶνα τῆς πρυφερῆς μνήμης, μὲ πορόλιθους, μούμιες καὶ σαρκοφάγους.

Σημαίνουν αὐτὰ κατοιδίκη τῆς ἀρχαιομάθειας; Ἡ γλῶσσα ὑπηρέτησε, σὰν ὄργανο, τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμό. Ἡ μελέτη τῆς, ἔργο καὶ ἀπόστολή τοῦ ἐπιστήμονα καὶ ἡ διδασκαλία τῆς μέσον, ποὺ συντελεῖ στὴν ἀνάπτυξη νοητικῶν δεξιοτήτων τοῦ ἀνθρώπου. Ἀπὸ τὴν διαπίστωση ὅμως αὐτῆ, ὡς τὸ σημεῖο μὰ ἐξαρτᾶται τὸ πᾶν ἀπὸ τὴν ἐκμάθησίν τῆς (ποὺ δὲν σημαίνει ἀναγκαστικὰ καὶ μετάγγισι τοῦ ζωϊκοῦ χυμοῦ τοῦ νοήματος τοῦ πολιτισμοῦ ἐκείνου) ὑπάρχει τρομερὴ διάφορα. Πῶς θὰ γίνῃ. ἡ ζωϊκὴ οὐσία δυναμικὸ δημιουργικὸ κίνητρο, ὅταν εὐνουχίζεται ἀπὲς πλοῦσια νὰ γονιμοποιεῖται ὁ ψυχισμὸς τοῦ ἀτόμου:

Ἡ δημοτικὴ γλῶσσα μὲ τὸν πλοῦτο, τὴν πλαστικότητα, τὴν ἐντάση τῶν ἀποχρώσεων, τὴν δυναμικὴ ρηματικὴ ἐνωρχήστροφωσι τοῦ λόγου, μὲ τὴν ἀφθονία τύπων συγκεκριμένων καὶ ἀφηρημένων ἐνοιῶν ἀξιολογεῖται ὄχι μονάχα σὰν ἐκφραστικὸ ὄργανο τῆς τέχνης, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπιστήμης. Ἰκανὴ ν' ἀρθεύσει πλουσιοπάροχα κάθε ἓνα τοῦ δένδρου τῆς ζωῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ, νὰ σφυρηλατήσῃ τὴν ἐθνικὴν του παρούσῃα, ἀλύγιστη στὶς πυρακτώμενες δοκιμασίαι τῆς ἐποχῆς μας, νὰ ἐκφράσῃ τὴν πολυεδρικὴ οὐσία τῆς νεοελληνικῆς ψυχῆς. Διακλαδισμένη στὸ νευρῶδες ψυχόρμητο ὑπαρξιακῶν κράδασμῶν, σὲ λεπτοφυῆ καμβά συναισθημάτων καὶ δυναμικῶν ιδεῶν, ἀσφυκτικὰ στὴν περιωρισμένη ἀτμόσφαιρά τύπων—σαρκοφάγων.

Χρέος τῆς παιδείας μας, τοῦ καλλιτέχνη καὶ τοῦ ἐπιστήμονα νὰ ἀνακαλύπτουν τὴν ιδιοτυπία τῆς ἐντέλεχειας καὶ τῆς ὀμορφίας τῆς, νὰ καταδύονται στὰ μεταλλεῖα ζωντανῶν θεσάυρων καὶ μὲ ἀλάνθαστο γλωσσικὸ κριτήριον νὰ σμιλεύουν τὴν γλῶσσα τῆς ζωῆς, τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης διατηρώντας τὴν σὲ μιὰ δημιουργικὴ ἐφηβεία καὶ μιὰ δυναμικὴν ὀριμότητα.

«Ἐπιστολές πρὸς τὴν Γαλάτεια»

Τοῦ Δ. ΛΕΟΝΤ.

Ἡ τέχνη βέβαια δὲν ἐκφράζει παρὰ μετὰ τὸ βίωμα τὸ διάνοημα, ποὺ, ἀνάλογα μὲ τὴν εὐαισθησία τοῦ δημιουργοῦ, μπορεῖ νὰ προεκτάθῃ ὡς τὴν ἔσχατη περίπτωσι τῆς φαντασίας, τόσο μάλιστα

ὥστε ν' ἀποσπαστεῖ ἐπιτελῶς ἀπ' τὴν ἀφετηρία του. Ἔτσι παρ' ὅτι «κινούν αἴτιον» εἶναι θὰ λέγαμε ἓνα προσωπικὸ, ἓνα πραγματικὸ γεγονός, στὴ συνέχεια ὡστόσο αὐτὸ μπορεῖ νὰ παραγεμιστεῖ ἀπὸ ἐπινοήσεις καὶ σωρεῖα φανταστικῶν ἐκβάσεων, πού σίγουρα ποτὲ δὲν θὰ τὶς ἐπικύρω. Ἡ φυσιολογικὴ παραστατικὴ ἡ ἐπισήμανση τοῦ «κινούντος αἰτίου» γίνεται ἀδύνατη. Βέβαια αὐτὸ δὲ θὰ ἐνδιέφερε τρομακτικὰ προκειμένου νὰ δεχτεῖ κανεὶς τὴν παρουσία ἑνὸς δημιουργήματος καλλιτεχνικοῦ καὶ νὰ ἐπικοινωνήσῃ μαζί του, ἂν τὸ τελευταῖον ἀποσπασμένο ὄντας περίτεχνα ἀπ' τὶς κοιτίδες πού προσδιώρισαν τὴν ἐπιδίωξή του, δὲν κοινοτοῦσε συχνὰ—συχνότατα, μιὰ καθαρὰ ὑπερβολικὴ σύνθεση διανοημάτων πού σχεδόν, ἀπογεφυρωμένη ἀπ' τὴν ξηρὰ, ἐπιπλέει σὲ θεατὸ Ὀκεανὸ, ἀποκλείοντας ὡστόσο κάθε προσέγγιση. Σ' αὐτὸν πού θὰ θελήσῃ νὰ προσεγγίσει ἔργα ὄχι εὐσύληπτα ἢ λευφόρος δὲ προσφέρεται μοιραδικὴ δίοδος. Ἐδῶ εἶναι ἀνάγκη νὰ καταφύγῃ στὶς καταγωγικὰς ρίζες τοῦ ἔργου, γενικώτερα στὶς συνθήκες πού τὸ προσδιώρισαν.

Ἔτσι ὁ χρόνος κι' ὁ τόπος στὸν ὁποῖο γράφτηκε τὸ ἔργο, τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, προσωπικὲς μαρτυρίες γύρω ἀπ' τὴ ζωὴ τοῦ δημιουργοῦ, ἐπιστολογραφία, θὰ λέγαμε δὲ ἀκόμα καὶ ἡ ἡλικία τοῦ δημιουργοῦ, μποροῦν νὰ μεταμορφωθοῦν, γιὰ τὸν συνειδητὸ μελετητὴ, σὲ δὲκλείδες πού θ' ἀνοίξουν ἀνεπάντεχα τὴν αὐλαία γιὰ νὰ φανεῖ ἡ πορεία τῶν συνειρμῶν, ἀπ' τὸ σημεῖο τῆς ἀρχῆς τῶν ὡς τὴν ἔσχατη ἀποκρυστάλλωσή τους. Ἀπ' τὴ θέση αὕτη κοιταγμένο τὸ θέμα, ἡ ἔκδοση ἐπιστολῶν τῶν συγγραφέων δὲν μπορεῖ νὰ νοηθεῖ σὰν μιὰ ἀπλή ἰκανοποίηση τῆς περιέργειας τῶν ἀναγνωστῶν γιὰ τ' ἀπόκρυφα τῶν μεγάλων, μὰ βασικὴ προσφορά, γέφυρα καλλίτερα, πού ἀποκαθιστᾶ μιὰ ἐπικοινωνία ἔργου καὶ ἀναγνώστου.

Ἡ ἔκδοση λοιπὸν τῶν «Ἐπιστολῶν πρὸς τὴν Γαλάτειαν» τοῦ Νίκου Καζαντζάκη, σχολιασμένες μάλιστα ἀπ' τὴν ὑπεύθυνη γνώμη τοῦ Ἄρη Δικταίου, ἦταν μιὰ πράξη ἀναγκαία. Βέβαια οἱ ἐπιστολὲς αὐτὲς κλύπτουν ἓνα μικρὸ μέρος ἀπ' τὴ ζωὴ τοῦ μεγάλου συγγραφέα καὶ ἰδιαίτερα τὴν ἐποχὴ πού νέος ἦ σχεδὸν νέος ἀκόμα καὶ συνεπαρμένος ἀπὸ τὰ μεγάλα ὄραματα τῆς ἐποχῆς, μάχονταν νὰ δώσει ἓνα πᾶρων μὲ οἰκουμενικὴ ἀπήχηση ἀνάμεσα στὶς συμπληγάδες Ἀνατολῆς καὶ Δύσης. Ὁ ἔκδηλος μεσσιανισμὸς του, ἡ σπικυδὴ μὲ τὴν ὁποία συνέλεγε ἐμπειρίες, ὁ καιρὸς πού δὲν τὸν χωροῦσε κι' ἀκόμα οἱ θέσεις πού ἔπαιρνε μπροστὰ στὰ θανασίμως συγκρουόμενα κοινωνικὰ καθεστῶτα κι' ὅλα αὐτὰ μὲ τὴν ἐλευθερία πού χαρίζει μονάχα τὸ ἀπόρητο τῶν ἐπιστολῶν, οἱ γνώμες του γιὰ τοὺς ἐπικριτὲς του ἢ θαυμαστὲς κι' ἀκόμα γιὰ τὰ ἔργα του, οἱ ἐνθουσιασμοὶ του ἢ οἱ ἀμφιβολίες του, εἶναι σίγουρα ἓνα ὑλικὸ πού δίνει μιὰ ἐξήγηση λίγο ὡς πολὺ στὴ μετέπειτα τραγικὴ του ἀπελπισία.

Καὶ κάτι ἀκόμα.

Στό έργο του ό κάθε συγγραφέας είναι ό μεγάλος, ό άπρόσιτος, ίσως αυτός που έξαιλώθηκε, άπολυμάνθηκε άπ' τις μικρότητες αι τις κοινοταπίες του κόσμου τούτου. Κάτω άπ' τó έργο του—νά τó πούμε υπέδαφος;—ώστόσο διακρίνεται πάλι ό άνθρωπος, ό κοινός άνθρωπος. Άπ' τή μιá μεριά λοιπόν ό μεγάλος, άπ' τήν άλλη ό βατός, άπό 'δώ ό ήρωας, άπό 'κει ό συναισθηματικός, πολλές φορές, τύπος του μογαχογυιού, ό άλκοολικός, ό χαρτοπαίκτης. Δυό πόλοι αντίθετοι θαρρείς άλληλοσναιρούμενοι. Κι' όμως νά ή θαυμάσια άρμονία. Μέσα στο συνηθισμένο κυφορεΐται τó μεγάλο. Καί δέν άποσπáται, μά συζεί νόμιμα έφ' όρου ζωής.

Οί «Ήπιστολές προς τή Γαλάτεια» σκιαγραφούν μαζί με τ' άλλα και τόν άνθρωπο Καζαντζάκη, όπως κινείται στους πολυσύχναστους χώρους τής πεζότητας, στα καθημερινά προβλήματα, τα κοινά μά και καίρια για τήν ύπαρξή μας. Κι' είναι κι' αυτός τó ίδιο ένδιαφέρων, όσο κι' ό άλλος, ό συγγραφέας τής 'Οδύσσειας.

«Ίστορίες από τις νότιες άκτές»

Του ΧΡ. ΜΗΛ.

Ό Ρένος (Άποστολίδης) είναι ένας συγγραφέας με θέσεις και άρνήσεις. Τó μεγάλο του πεζογράφημα «Πυραμίδα 67», καρπός του άντισυμμοριακού πολέμου, παρά τις άτέλειές του, παρά τή διάχυσή του (τή θεληματική ίσως, που πήγαινε νά γίνει σύμβολο), θεωρήθηκε κιόλας για μιá περίοδο σαν έκφραση μιáς γενιάς, σούτης που έπασχε μέσα στη δίνη του πολέμου εκείνου.

Τις θέσεις και τις άρνήσεις του για τα νεοελληνικά πράγματα τις υπεστήριξε με θάρρος, συχνά μάλιστα με θράσος, άπό τα Σχόλια του περιοδικού του «Νέα Έλληνικά». Η φωνή του θα φαινόταν φωνασκία και ό έλεγχός του ύποπτος, αν ό Ρένος δέν στηριζόταν σε στέρεο πνευματικό υπόβαθρο.

Εΐχαμε διαβάσει τó διήγημα «Η Νόμιμη» (τó πρώτο τής συλλογής διηγημάτων που πρόσφατα κυκλοφόρησε με τίτλο «Ίστορίες από τις νότιες άκτές») σ' ένα άπό τα τεύχη των «Νέων Έλληνικών» και προσμέναμε μ' ένδιαφέρον τήν παρουσίαση τής διηγηματικής του παραγωγής ολοκληρωμένης. Ξαναβρήκα και στα άλλα του διηγήματα τó υπόστρωμα των ιδεών. Αυτό είναι που κινεί τόν μύθο —κι' όχι ή ψυχολογική άναγκαιότητα.

Ξαναβρήκα άκόμη τή γοητεία που άκτινοβολούσε ή «Νόμιμη» των Νέων Έλληνικών.

Η «γοητεία», αυτό που άλλοι ονομάζουν ποίηση, άπαραίτητη προϋπόθεση ένός έργου τέχνης, πάει νά λείπει άπό τó διήγημά μας

— όπου δεν έχει εκφυλισθή σε γλυκερότητα ύφους. Βρίσκει κανείς καλοχτισμένα διηγήματα, δουλεμένη γλώσσα, στοιχεία που με την τεχνική τους προσπαθούν να σε πείσουν. Αυτήν τη μαεστρία του ταχυδακτυλουργού που αναπνέει φωτιές και ξετυλίγει μπροστά σου ατέλειωτη σειρά από πολύχρωμες σημαίες, σπάνια τη συναντά κανείς.

Μα ο Ρένος δεν είναι, όπως ο ταχυδακτυλουργός, επιδίωξη μιᾶς ἐποχῆς παρωχημένης και μολονότι στέκει πολύ κοντά στις ρίζες του διηγήματος, στο παραμύθι, όμως ζει μέσα στην Ἐποχή μας. Ἡ σκέψη του βασανίζεται ἀπὸ τὰ προβλήματά της, ἡ φωνή του εἶναι ἡ φορτωμένη ἀπὸ πείρα φωνή του σύγχρονου ἀνθρώπου. Μόνο που τὰ προβλήματά του τὰ μεταφέρει σὲ χώρους «ξένους» (μὲ τὴ βυζαντινὴ σημασία). Κάποιες ἀδέβαιες «Νότιες Ἀκτές», τὸ «Μοναστήρι τοῦ Ὀλάφ ψηλὰ στὸ Τρόγγεν», ἡ «Ντάμπροβα τῆς παλιάς Πολωνίας», ἡ «παραλία μὲ τὰ ὀνόματα κάτω ἀπὸ τοὺς κόκκινους λόφους» εἶναι χώροι, ὅπου ἀπλώνει τὰ σκηνικὰ τῶν περισσοτέρων διηγημάτων του.

Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ μὲ τὰ πρόσωπά του. Ὁ Νιντερμάγιερ, ὁ Ράστος, ὁ Σθέν, ὁ Ρίκο-Πάρτο, ὁ Πάμπλο Ντεζάντρο κ.τ.λ. εἶναι ὀνόματα ἡρώων του.

Κι ἔτσι μὲ τὸν εξωτισμὸ του σκλαβώνει. τὸν ἀναγνώστη, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος οἱ χώροι αὐτοὶ κι οἱ ἥρωές του γίνονται σύμβολα που ἐξυπηρετοῦν τὸ ὑπόστρωμα τῶν ιδεῶν που προανέφερα.

Δὲν μένει ἀμφιβολία πῶς ὁ Ρένος Ἀποστολίδης εἶναι ἀπ' τοὺς πιὸ ἱκανοὺς πεζογράφους μας—τόσο ἱκανὸς ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ δώσῃ ἓνα ὀλόκληρο δράμα μέσα σὲ λίγες σειρές, ὅπως στὸ διήγημά του. «Τὸ πρωθύστερο τοῦ Ἀντρέα Ντόρια» τὸ πιὸ ἐλλειπτικὸ καὶ τὸ πιὸ δραματικὸ τῆς συλλογῆς.

~~_____~~